

ACTA UNIVERSITATIS "BOGDAN VODĂ"

Series PRO JURE NR.6

ACTA UNIVERSITATIS "BOGDAN VODĂ" Series PRO JURE NR.6/2014

RISOPRINT
CLUJ-NAPOCA 2014

ISSN 1582 - 5191
ISSN - L 1582 - 5191

2014
CLUJ-NAPOCA

ACTA UNIVERSITATIS „BOGDAN VODĂ”

Series PRO JURE
NR. 6

2 0 1 4

CLUJ-NAPOCA

COMITETUL DE REDACȚIE AL REVISTEI:

Prof.dr. Mohamad JARADAT	– rectorul Universității “Bogdan-Vodă” din Cluj-Napoca
Prof.dr. Dumitru PURDEA	– președintele Senatului Universității “Bogdan-Vodă” din Cluj-Napoca
Prof.dr. Marius MOTOUCU	– prorectorul Universității “Bogdan-Vodă” din Cluj-Napoca

COLEGIUL DE REDACȚIE AL REVISTEI PRO JURE

REDACTOR COORDONATOR: MEMBRI:

Lect.dr. Tiberiu BAN
Lect.dr. Gheorghe BUNEA
Lect.dr. Dana Elena MORAR
Lect.dr. Pavel SUIAN - consultant

SECRETAR DE REDACȚIE:

Lect.dr. Mariana Narcisa RADU

Tiparul executat la:

UNIVERSITATEA „BOGDAN-VODĂ” DIN CLUJ-NAPOCA
400560 Cluj-Napoca • Str. Grigore Alexandrescu nr. 26A • Tel: 0264- 598.787
Fax: 0264-591.830 • E-mail: tipografie@ubv.ro

ACTA
UNIVERSITATIS „BOGDAN VODĂ”
PRO JURE
6

Editorial Office: 400560, Cluj-Napoca ♦ Grigore Alexandrescu no. 26A, Phone 004-0264-591830

SUMAR – CONTENT – SOMMAIRE

BAN TIBERIU, BAN T. TIBERIU	
- Repere privind justiția militară ♦ References on military justice ♦ Repères sur la Justice Militaire	1
BUNEA GHEOGHE	
- Metode folosite în identificarea criminalistică ♦ Methods used in forensic identification ♦ Méthodes utilisées dans l'identification criminalistique.....	33
BUT-CĂPUȘAN AVRAM	
- Proceduri de soluționare a conflictului colectiv de muncă ♦ Procedures for settling collective labor conflict ♦ Procédures de règlement du conflit collectif du travail	38
BUT-CĂPUȘAN AVRAM	
- Evaluarea performanțelor profesionale ale angajaților ♦ Professional performances assessment of employees ♦ L'évaluation du performance professionnels des employés	45
DUMITRU ALIN	
- Administrații penitenciare europene. Prezentare globală ♦ European Penitentiary Administrations. A Global Presentation ♦ Évaluation des performances professionnelles des employés.....	53
AURA GIDRO	
- Modificările aduse de codul civil în privința condițiilor de fond cerute de lege pentru încheierea valabilă a căsătoriei ♦ Amendments to the Civil Code regarding the substantive conditions required by law for the valid conclusion of marriage ♦ Les amendements au Code civil concernant les conditions de fond exigées par la loi pour la conclusion valable du mariage	61
MORAR DANA ELENA	
- Unele considerații referitoare la noțiunea de “domiciliu” în practica Curții Europene a Drepturilor Omului ♦ Considerations Regarding the Notion of ‘Residence’ in the Practice of the European Court of Human Rights ♦ Quelques considérations sur le concept de «domicile» dans la pratique de la Cour Européenne des Droits de l'Homme.....	71
RADU MARIANA NARCISA	
- Incriminarea ori neincriminarea incestului ♦; The Incrimination and Non-incrimination of Incest ♦ L'incrimination ou la non-incrimination de l'incest	77

REPERE PRIVIND JUSTIȚIA MILITARĂ

TIBERIU BAN

Universitatea Bogdan Vodă, Facultatea de Drept, Cluj-Napoca, România

TIBERIU T. BAN

Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Matematică și Informatică, Cluj-Napoca, România

Key words: *armată, stat de drept, drepturi și obligații, legislație*

ABSTRACT: *In the present paper we intend to present a short history of the Romanian army, deeming appropriate and fully motivated to return to the beginnings of the military structures in our country. For this purpose, we have shortly presented some historical reference points that marked the establishment and development of our national army, from the beginning to the integration of our country into NATO.*

The reformation of the military organism has involved, along with the application of new concepts regarding the combat training of the Romanian army, a reformation of the legislative system, with the aim to guarantee national sovereignty, the independence and unity of the state, the territorial integrity of the country, and the constitutional democracy.

INTRODUCERE

Dacă suntem aici, între fruntariile lăsate de strămoșii noștri, dacă ni se pare firesc acum să ne aflăm și noi alături de celelalte națiuni suverane ale unei Europe Unite, se cuvine în egală măsură să ne întoarcem cu recunoștință spre cei care au fost înaintea noastră și care, prin truda muncii aspre și tăria armelor, ne-au adus acolo unde suntem astăzi și unde vom rămâne pentru totdeauna, ca o națiune liberă în marea comunitate a Europei de azi.

Niciodată nu simțim că ne lipsește ceva decât atunci când acest lucru nu îl mai avem alături, pentru că l-am pierdut pentru totdeauna. Ce nu poate fi înstrăinat și se va păstra mereu în sufletul acestui neam românesc a fost, este și va fi dragostea de neam și țară. Aceste simțăminte le-au încercat vitejii daci când înfruntau legiunile romane, sau marii voievozi ai acestui neam când s-au ridicat în clipe de restriște cu sabia în mână în fruntea oștilor pământene, să nu lase acest neam românesc îngenucheat sub stăpâniri străine.

Am știut dintotdeauna să ne primim prietenii dar și să ne întâmpinăm vrășmașii, pe care oștirea română i-a așteptat hotărâtă, să nu dea un pas înapoi și să pună mereu și neclintit pieptul la fruntarii, spunând că pe aicea nu se trece.

Câți se mai gândesc astăzi la cei de odinioară și pe ale căror locuri de trecere în eternitate s-a așternut iarba sau uitarea? Nici o națiune nu poate privi spre viitor dacă nu se întoarce și spre trecut și nu aduce cuvenitul tribut al recunoștinței celor care, știuți sau neștiuți, au făcut suprema jertfă, pentru ca acest neam să poată năzui spre un viitor în care doar muzele vor vorbi, iar războiul întunecat va fi amintire.

În acest secol XXI este de neconceput primatul forței în fața rațiunii și violența barbară în fața logicii și a argumentului. Dacă am ajuns însă aici, ar trebui totuși să privim și peste câmpiile întinse ale dulcii Țări a Moldovei, sau țăra pământurilor Valahiei și peste minunatele ținuturi ale Transilvaniei, sub care se odihnesc fiii acestui neam căzuți pe câmpul de luptă.

Se cuvine să ne aplecăm pentru o clipă în fața celor care nu mai sunt, dar au fost și vor rămâne OȘTIREA acestui binecuvântat neam românesc pe ale căror flamuri și stindarde de luptă au stat mereu, scrise cele două eterne cuvinte: "PATRIE ȘI ONOARE".

Pentru toate acestea considerăm oportună și pe deplin motivată o scurtă reîntoarcere spre începuturile apariției structurilor militare pe acest pământ românesc și a prezenta succint câteva din reperele istorice care au marcat formarea și dezvoltarea armatei noastre naționale.

2.1.1. Primele formațiuni militare și dezvoltarea lor până la consolidarea statului dac

Cu patru milenii în urmă, odată cu trecerea la epoca bronzului, pe acest pământ scăldat de apa străvechiului Danubiu și valurile Pontului Euxin, vegheat de coroana Munților Carpați, istoricii consemnează civilizația unitară a marelui grup etnic al tracilor nordici.¹

În cadrul acestor puternice uniuni tribale a tracilor nord balcanici sunt amintiți pentru prima dată geto-dacii, așezați “dincolo de Haesmus, de-a lungul Istrului” și pe care Herodot îi considera poporul nemuritorilor și cei mai dreپți și mai viteji dintre traci.²

Permanenta confruntare cu triburile migratoare a determinat dezvoltarea unei organizări militare geto-dace, alcătuită din pedestrime și călăreți, care dispunea de un armament redutabil și se sprijinea și pe lucrări de fortificație destinate apărării.³

Aflat în exil la Tomis, poetul Ovidiu a reușit o sugestivă descriere a oștirilor geto-dacice⁴, despre care un alt poet roman, Horațiu, le admira “*priceperea la aruncatul săgeților, mai bine decât toți alții*”.⁵

O elocventă dovadă a nivelului organizării militare a uniunii de triburi geto-dace, în secolele VI – V î.e.n., o reprezintă eficacitatea și curajul dovedit în primele confruntări pe teritoriul Dobrogei, cu oastea persană a regelui Darius I, care în anul 514 î.e.n. a întreprins o expediție de pedepsire a sciților din spațiul nord-pontic, menționată de Herodot.⁶

În a doua jumătate a secolului IV î.e.n., este menționată o puternică formațiune statală geto-dacă în Câmpia Munteniei, care dispunea de o forță militară capabilă să opună rezistență împotriva tendințelor expansioniste a regatului macedonean. Chiar dacă în anul 335 î.e.n. au fost învinse de Alexandru cel Mare (335-332 î.e.n.) cu ocazia unei expediții la nord de Istru (Dunăre), sub conducerea regelui Dromichaites (Dromichete), geto-dacii au reușit o primă victorie împotriva armatei macedonene, condusă de Lysimah.

¹ Descoperirile arheologice din spațiul românesc atestă însă primele urme ale unei colectivități umane și implicit confruntării armate în spațiul carpato-danubiano-pontic încă din neolitic (sau epoca pietrei șlefuite) – care a avut loc la Schela Cladovei-Turnu Severin aproximativ acum 6000 ani î.e.n., când tribul atacat și-a respins cu succes agresorii. Lupte asemănătoare s-au înregistrat și la Luncavița (jud. Tulcea), aproximativ în aceeași perioadă, atestând existența unor formațiuni militare, între care aveau loc conflicte armate. A se vedea în acest sens – Nicolae Ciobanu – *Noțiuni introductive în istoria militară a românilor*, pag. 20-22 – în *Istoria Militară*, București, 1992; Mircea Dogaru – *Fenomenul militar în lumea tracilor nordici. Elemente de gândire, doctrină și artă militară*, pag. 10-11 – în *Armata și societate în spațiul românesc* – sub coordonarea M. Dogaru – *Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară* – Ed. Globus, București, 1994; V. Boroneț – *Cel mai vechi conflict armat cunoscut pe teritoriul României*, pag. 5-18, în *Studii de istorie și teorie militară*, București, 1980

² Herodot – *Istorii* IV, 93, V, 2; Trogus Pompeius – *Prolegomena* XXXII; Cassius Dio – *Historia Romana* – LXVII, 6, 2, Apud – Mircea Dogaru – *Fenomenul militar în lumea tracilor nordici* – op. cit.. Acești istorici romani considerau că dacii sunt un vlăstar al geților, dincolo de Istru. „Eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu prea bine că unii dintre heleni îi numesc geți, fie pe drept, fie pe nedrept” – Cassius Dio – op. cit.

³ Cele mai răspândite arme din fier folosite de geto-daci erau spada scurtă cu două tășuri, denumită akinakes, cu garda în formă de inimă, sica provenit din cuțitele de luptă curbate sau toporul de luptă cu un tăș și având pe partea opusă un pinten, precum și arcul cu săgeți și scutul rotund – a se vedea *Istoria militară a poporului român* – op. cit., vol. I, pag. 41-45. Sunt atestate documentar așezări fortificate cu valuri de apărare (Bobâlna, Huedin și Someșul Rece în jud. Cluj, Mediaș, jud. Sibiu, Lazna, jud. Sălaj, Șeica Mică, jud. Sibiu, Cotnari – Cătălina, jud. Iași), marea majoritate datând din sec. XII-X î.e.n. A se vedea Fl. Marinescu – *Forța militară a geto-dacilor*, (fortificațiile geto-dacice) în „*Studii și materiale de muzeologie și istorie militară*”, nr. 14/1981 și 15/1982, București.

⁴ „Nu e nici unul din ei să nu poarte în spate o tolă / Arc și săgeți, ce la vârful unse-s cu fiere de șerpi / Chip fioros, glasul crunt, icoana lui Marte întreagă; / Barba și plete lor n-au fost tăiate nicidecum / Mâna deprinsă le e să-nfigă în dușman cuțitul. / Armă la oricare get stând lângă sold, la chimir” – Ovidiu – *Tristia*, V 11-20 (în traducerea lui Ștefan Bezdechi) – apud *Istoria Militară a Poporului Român*, vol. I, op. cit., pag. 54.

⁵ Horațiu – *Carmina* III, 6, 16

⁶ Herodot, IV, 89-93, apud colectiv – *Istoria militară a poporului român*, op. cit., vol. I, pag. 55-58.

Bătălia s-a dat în anul 300 sau 299 î.e.n., când armata geto-dacă a obținut o victorie categorică⁷, dar luptele s-au reluat în anul 292 î.e.n., când Lysimah a trecut Istrul cu o armată de aproximativ 100.000 de luptători.

Diodor din Sicilia⁸ a descris această campanie militară punând în evidență vitejia geto-dacilor și calitățile de remarcabil comandant al regelui Dromichaite, care a aplicat cu mult succes tactica “pământului pârjolit”, distrugând și incendiind totul în calea dușmanului, pe care l-au hărțuit și atacat neconținut.

Ca un mare strateg, Dromichaite a ales bine momentul confruntării finale, când obosită și înfometată, oastea macedoneană și-a pierdut în mare parte capacitatea combativă, astfel că a fost învinsă și capturată împreună cu regele lor.

Este bine cunoscut episodul care a urmat, când Dromichaite, care s-a dovedit un om politic și diplomat abil și-a lăsat dușmanii să plece fără a cere răscumpărare, obținând o pace avantajoasă și restituirea teritoriilor care le-au fost anterior ocupate de macedoneni.⁹

Armata geto-dacă s-a remarcat în aceste lupte pentru că, deși inferioară ca număr, în raport cu dușmanul, s-a dovedit a fi un organism militar eficient.

Luptători viteji și inteligenți, oștenii adoptau o strategie bazată pe folosirea iscusită a condițiilor naturale și urmăreau să surprindă și să lovească inamicul pe care îl atrăgea în ambuscade după care îl învâluiau pe flancuri și îl încercuiau în câmp tactic.¹⁰

După domnia regelui Dromichaite, în fruntea oștirii geto-dace s-au aflat mai mulți regi¹¹ care în secolele III-II î.e.n. au încercat să reziste invaziei celților, sciților și bastarnilor, ajungând să sprijine și cetățile grecești de la Pontul Euxin împotriva acestor migratori, care ucideau și jefuiau totul în cale.¹²

Invaziile străine au evidențiat importanța factorului militar în efortul de menținere și consolidare a patru mari formațiuni tribale geto-dace, astfel că această permanentă confruntare violentă cu triburile migratoare a obligat geto-dacii să adopte cea mai bună organizare politico-militară, care i-a condus spre o uniune a formațiunilor politico-militare geto-dace, care anunța glorioasa domnie a regelui Burebista, în timp ce la hotare a început să-și facă amenințătoare apariția cea mai redutabilă putere militară a lumii antice – Imperiul Roman.¹³

⁷ După cum relatează istoricul Pansania Lysimah „avu de înfruntat niște bărbați foarte pricepuți în războaie, și care îl întreceau cu mult prin numărul lor”. Regele „ajunse într-o primejdie cât se poate de mare și scăpă cu fugă. Fiul său Agatocles, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima dată, fu luat prizonier – Pansania –apud – colectiv – *Istoria Militară a poporului român – op. cit.*, vol. I, pag. 75-76. În același sens, a se vedea Viorel Siserman – *Justiția militară în România – tradiție și actualitate* – Ed. Militară, București, 2004, pag. 10 și Ion Safta și colectivul – *Istoria Militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 27-28; Constantin C. Giurescu și Dinu Giurescu – *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Ed. Albatros, București, 1971, pag. 43.

⁸ Diodor din Sicilia – XXI – 12,1 – apud Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu – op. cit., pag. 43-44.

⁹ Diodor din Sicilia arată că după luptă, învinșii au fost duși în cetatea Helis, unde au fost bine tratați și poftiți la o masă îmbelșugată. Regele geto-dac a refuzat cererea mulțimii care dorea moartea dușmanilor, spunând că „dacă l-ar omorî pe Lysimah, alți regi au să-i ia domnia și se prea poate ca regii aceștia să fie mult mai de temut decât înaintașul lor”. A se vedea V. Siserman – op. cit., pag. 10; Constantin C. Giurescu și Dinu Giurescu – *Istoria românilor – op. cit.*, pag. 43-44 – potrivit acestor autori, geto-dacii și-ar fi redobândit cetățile de pe malul dobrogean, care dominau câmpia la nord de Istru, printre care se aflau Capidava, Carisium și Genucla.

¹⁰ Mihail Popescu, Valentin Arsenie și Gheorghe Văduva – *Arta militară de-a lungul mileniilor*, vol. I, pag. 65, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2004; A se vedea în același sens – Mircea Dogaru și colectivul – *Armata și societate în spațiul românesc*, vol. I, op. cit., pag. 14-15; Ion Safta, Nicolae Ciobanu și colectivul – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 28-29.

¹¹ În fruntea uninitelor tribale geto-dace s-au aflat mai multe căpetenii, printre care Oroles, Rubobostes, Zalmodegikos, Rhemaxos și Moskon. A se vedea D. M. Pippidi – *Contribuții la istoria veche a României*, ed. A II-a, Ed. Academiei, București, 1967, pag. 222-241; Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – *Istoria României – op. cit.*, pag. 45-46 și Ștefan Pascu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 90.

¹² A se vedea Al. Gh. Savu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 85-87; Alexandru Vulpe și Mihail Zahariade – *Geto-dacii în istoria milenară a lumii antice*, Ed. Militară, București, 1987, pag. 28-34; Ion Safta și Nicolae Ciobanu – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 30-31; Radu Vulpe – *Histria, Zoltes și Rhemaxos* – Revista „Gândirea” nr. 9/1931, pag. 11.

¹³ Expansiunea romană în Peninsula Balcanică a dus la destrămarea regatului macedonean care după lupta de la Pydna (160 î.e.n.) a fost împărțit în patru provincii sub autoritatea Romei, pentru ca în 146 î.e.n. să fie desființat și transformat în provincie romană. În a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n. în urma confruntărilor armate dintre romani și triburile celtice, ilirice și tracice de la sud de Istru (Dunărea), acestea practic încetează a mai reprezenta o forță politico-

Personalitatea militară și politică de excepție, *regele Burebista* (82 - 44 î.e.n.)¹⁴ a reușit să reunească sub o autoritate unică teritoriile locuite de geto-daci, realizând pentru prima dată să pună bazele statului dac centralizat independent.¹⁵

Statul dac dispunea de o armată permanentă formată din oastea permanentă a regelui și o oaste cu efective mult mai mari, alcătuită din oștenii conduși de toate căpeteniile locale, reuniți însă sub comanda supremă a regelui Burebista, care, potrivit aprecierii lui Strabon¹⁶ putea ridica la arme până la 200.000 de luptători.

Având ca principal obiectiv al politicii și strategiei menținerea Daciei ca stat independent, Burebista s-a preocupat intens de organizarea, pregătirea militară și înzestrarea armatei, capabilă să apere întinsele hotare ale țării și să întreprindă și expediții împotriva dușmanilor de peste graniță.¹⁷

Forța militară principală o reprezenta pedestrima, dar existau și puternice forțe de călărime, care au început să ocupe o pondere tot mai însemnată, dat fiind mobilitatea deosebită de care aceste formațiuni militare puteau dispune.¹⁸

Armamentul ofensiv îl reprezintă în primul rând *sabia*, dreaptă, dar și curbă (falces) – care avea lama lungă și îngustă, ascuțită în partea concavă. *Pumnalele* erau și ele drepte sau curbe (sical), care apar redată și pe Columna Traiană, dar dacii foloseau și *cuțitele de luptă și cosoarele* puternic curbate.¹⁹

Lancea era o armă des folosită, deși nu apare în basoreliefurile de pe Columna lui Traian, dar oștenii daci erau înarmați cu sulițe și arcuri cu săgeți, folosind pentru apărare scuturi ovale din lemn întărit cu fier în partea centrală (umbo), precum și cămăși de zale, armuri și coifuri.²⁰

În luptă dacii purtau binecunoscutul steag (draco), alcătuit dintr-un cap de lup, de regulă confecționat din bronz, care se continua cu o coadă din pânză.²¹

militară în regiune. A se vedea Constantin C. Giurăscu și Dinu C. Giurăscu – op. cit., pag. 46-47; M. Mușat, I. Ardeleanu – *De la statul geto-dac la statul român militar*, Ed. Militară, București, 1983, pag. 30-47.

¹⁴ Burebista sau Buerebista nu este adevăratul nume al regelui dac, ci un supranume rezultat din reunirea cuvintelor BU – ERE – BU – IST – AS (care – era -, care – este – nu) și într-o traducere aproximativă ar însemna Unicul, Nemaipomenitul. Regele apare și pe monede, având două capete care reprezintă atât prezentul, cât și viitorul sub inscripția SAMNIS VASIL (Cel Mai Mare Rege Trac) – A se vedea în acest sens – Mihai Popescu, Valentin Arsenie, Gheorghe Văduva – *Arta militară de-a lungul mileniilor*, vol. I, pag. 69-70, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2004.

¹⁵ Strabon – VII, 3, 11 (apud. *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 94) nota următoarele: ” Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, Burebista, bărbat get, l-a înălțat atât de mult prin exerciții, cumpătare și ascultare de porunci, încât, în câțiva ani a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani”.

¹⁶ Strabon – VII, 3, 13 – *Geografia* – Ed. Felicia Vanț Ștef, București, 1973-1983; Boroneanț și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 98.

¹⁷ Constantin Olteanu – *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români* – Ed. Militară, București, 1975, pag. 27-51; A se vedea Florea Marinescu – *Forța militară a geto-dacilor – Studii și materiale de muzeologie și istorie militară*, București, 1980, pag. 13-14; Hadrian Daicoviciu – *Dacii și civilizația lor în secolele I î.e.n. - I e.n. în Acta Musei Napocensis* nr. 5/1968, Cluj-Napoca, pag. 87. Se impun a fi amintite aici cele trei campanii ofensive care au presupus deplasarea unor importante efective militare, în special a cavaleriei dace sprijinită de unități pedestre împotriva boiilor și teuriscilor în nord-vest, împotriva cetăților grecești vest pontice, favorabile unei alianțe cu Roma și împotriva scordiscilor și ilirilor din zona de confluență a Tisei cu Istrul (Dunărea) – a se vedea Mircea Dogaru, Traian Dvorski, Alexandru Madgearu, Mihail Zahariade – *Armată și societate în spațiul românesc – epoca veche și mileniul migrațiilor* – Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară – *Studii de istorie militară*, vol. I, Ed. „Globus”, pag. 32-33.

¹⁸ Daco-geții sunt cunoscuți ca buni călăreți, iar triburile din stepa Bugeagului aveau în principal trupe călare, la care face referire Strabon, în timp ce în părțile muntoase ale Daciei predomină forțele armate pedestre – Constantin C. Giurăscu, Dinu C. Giurăscu – *Istoria românilor* – op. cit., pag. 71-72.

¹⁹ A se vedea – Ion Barnea, Vasile Boroneanț și colectivul – *Istoria militară a poporului român* – op. cit., vol. I, pag. 100-102.

²⁰ Descoperirile arheologice de la Cugir și Popești au confirmat existența armurilor din plăci de bronz (lorica squamata) și a cămășilor din zale de fier (Răcățeau – jud. Bacău și Radovanu – jud. Giurgiu), care erau folosite de căpeteniile oștirii. A se vedea Mircea Dogaru – *Fenomenul militar în lumea tracilor nordici – în Armată și societate în spațiul românesc* – op. cit., pag. 21-22.

²¹ Potrivit scenelor LXXV și LXXVIII de pe Columna lui Traian, dacii aveau și steaguri pentru unitățile militare asemănătoare cu vexilla romană. Ion Barnea și colectivul – *Istoria militară a poporului român* – vol. I, op. cit., pag. 104.

Bazându-se pe un sistem mai vechi de fortificații, armata regelui Burebista și-a organizat sistemul defensiv pe un vast sistem de așezări și cetăți întărite, judicios distribuite în punctele de importanță strategică, cu rolul de a încetini înaintarea dușmanului și de a-l obliga să-și fragmenteze forțele.

Remarcabil prin ingeniozitatea și complexitatea lucrărilor de apărare rămâne sistemul de fortificații de aproximativ 200km² din munții Orăștiei²² care a realizat o puternică centură de apărare menită să controleze principalele căi de acces spre Sarmisegetusa Regia, capitala statului militar dac.

După sfârșitul domniei lui Burebista, asasinat în anul 44 î.e.n., asistăm la o temporară slăbire a puterii militare a statului și implicit a armatei sale, odată cu fărâmițarea regatului dac în 4-5 provincii²³, însă forța militară a statului va renaște sub ultimul mare rege dac, Decebal, fiul lui Scoryllo.

Decebal, strălucit conducător de oști²⁴, a depus susținute eforturi de creștere a puterii militare a statului dac pentru a opri expansiunea imperiului roman, și în calitate de conducător suprem a armatei, al cărei efectiv trecea de 40.000 luptători, s-a preocupat îndeaproape de instruirea acesteia, de înzestrarea cu tehnică de luptă și reluarea lucrărilor la sistemele de fortificații ridicate de regele Burebista.

Efectivul armatei a fost considerabil mărit prin instituirea serviciului militar obligatoriu, în timp de război, prin chemarea la arme a tuturor celor ce erau capabili de a lupta.²⁵

Biruitor în prima confruntare daco-romană (87-89 e.n.), Decebal a pierdut războiul în fața armatei romane aflată sub comanda generalului Tettius Iulianus – Legatus Augusti – propraetore în Moesia Inferioară, dar a obținut o pace favorabilă, încheiată cu împăratul Titus Flavius Domitianus (81-96 e.n.), profitând de răgazul de 12 ani astfel obținut, pentru a folosi importante subsidii bănești și instructorii militari romani pentru a întări capacitatea de luptă a propriei sale armate.²⁶

Devenit inevitabil, odată cu urcarea pe tron a împăratului Traian²⁷, primul război daco-roman (101-102) și cel care i-a urmat în anii 105-106 a pus capăt unei înverșunate și eroice lupte a poporului dac pentru libertatea vetrei străbune și păstrarea propriei ființe naționale.

²² Acest sistem fortificat avea ca punct de plecare centrul politic de la Costești și cel religios (Kogaionon) din zona Grădișta Muncelului, unde se ridica Sarmisegetusa Regia, capitala statului unificat geto-dac, apărată de fortificațiile de la Faeragu, Vârful lui Hulpe, Prisaca, Cetățuia și cetățile întărite Blidaru, Piatra Roșie, Bănița și Căpâlna (Alba). Ase vedea în acest sens Hadrian Daicoviciu – *Dacia de la Burebista la Decebal* – op. cit., pag. 47-53; Florea Marinescu – *Tipologia arhitecturii militare geto-dace – Studii și materiale de muzeografie și istorie militară* nr. 12/1979, București, pag. 114-123. De același autor – *Forța militară a geto-dacilor – Studii și materiale de muzeologie și istorie militară* nr. 13/1980, București, pag. 25-74.

²³ În interiorul arcului carpatic lui Burebista i-au succedat la tron Deceneu, Comosicus, Scorylla și Duras Diurpaneus, în timp ce teritoriile de peste munți s-au aflat sub cârmuirea altor regi locali – Dicomes, Cotiso, și Thiamarkos, ultimul conducând o formațiune statală pe valea Oltului mijlociu. Fiecare din acești regi locali dispuneau însă și de o armată bine înarmată, de până la 40.000 luptători și au avut dese confruntări armate cu garnizoanele romane ale acestui mare imperiu, care amenința tot mai puternic fruntariile și existența statului dac. În acest sens – Mircea Dogaru – *Fenomenul militar în lumea tracilor nordici* – op.cit., pag. 19; Ion Safta, Nicolae Ciobanu și colectivul – *Istoria militară a românilor* – op. cit., vol. I, pag. 37-39.; Viorel Siserman – *Justiția militară în România – Tradiție și actualitate* – Ed. Militară București, 2004, pag. 12.

²⁴ Despre Decebal, Dio Cassius spunea că ”era priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind când să năvălească și când să se retragă, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și de a scăpa cu bine dintr-o înfrângere, pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut”. Cassius Dio – *LXVII – 6, 1 – în Istoria romană*, vol. I, București, 1974.

²⁵ Contemporan cu Decebal, oratorul grec Dion Chrysostomul a vizitat Dacia în anul 96 e.n., în plină desfășurare a intenselor pregătiri militare pentru apărare împotriva iminentei agresiuni romane, notând: „Am ajuns la niște oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvântări, ci erau agitați și tulburați... Acolo la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme și oameni înarmați” – Dion Chrysostomul – *Discursuri* 12, 9 – Apud Ion Barnea și colectivul – *Istoria militară a poporului român* – vol. I, op. cit., pag. 147.

²⁶ Tacitus – *Historiae*, vol. I, Ed. N.I.Barbu, București, 1966, pag. 79; Dio Cassius – op. cit. – LXVII, 10,1; Ion Barnea și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 147-150. Regele dac se recunoștea client al imperiului primind însă importante subsidii anuale precum și meșteri pentru lucrările de fortificații.

²⁷ Marcus Ulpius Traianus (98-117), provenit din romanii colonizați în Spania i-a succedat la tron împăratului Marcus Cocceius Nerva (96-98), având ca principal obiectiv transformarea Daciei în provincie romană.

Acest deznodământ, care a dus la dispariția statului dac unitar și independent, odată cu sfârșitul tragic al ultimului său rege²⁸, era previzibil, datorită forțelor inegală angajate în conflict, când 40.000 luptători daci au înfruntat o armată de peste 100.000 ostași din legiunile romane, incomparabil mai bine instruiți și dispunând de o logistică net superioară.²⁹

Din punct de vedere militar, oștenii români de mai târziu au preluat însă de la daci arta de a duce războiul și de a învinge cu forțe mult inferioare un dușman superior, atât numeric, dar și ca înzestrare cu armament și tehnică de luptă.

În ce privește tactica militară de la oștenii daci s-au moștenit și preluat tehnici și procedee de luptă specifice luptei de apărare și anume pârjolirea pământului și otrăvirea surselor de apă din calea dușmanului, ambuscadele, învâluiri și manevre rapide în cele mai diverse condiții de climă și relief, hărțuirea neîncetată și repetate atacuri pe timp de noapte, până la epuizarea fizică și morală a inamicului, urmată de alegerea optimă a locului și momentului confruntării decisive.³⁰

2.1.2. Structuri militare în Dacia romană și în perioada întemeierii statelor feudale românești

Devenită la 11 august 105 provincie romană de rang consular, Dacia a fost administrată de un legatus Augusti pro praetore, exercitând depline puteri (imperium) militare, judecătorești și administrative, care avea la dispoziție ca forță militară de ocupație, inițial două legiuni – a XIII-a Gemina la Apulum (Alba Iulia) și a IV-a Flavia la Berzobis (Berzovia – jud. Caraș-Severin), iar din 167 la Potaissa (Turda) a fost adusă legiunea a V-a Macedonica, dar mai existau dispersate în teritoriu numeroase alte detașamente sau corpuri de trupe separate.³¹

În consecință, a fost instituit un apăsător regim de ocupație militară în noua provincie Dacia Traiana, fiind aduse forțe militare considerabile care au fost dislocate în punctele strategice ale provinciei, atât pentru prevenirea unor revolte a populației autohtone, cât și pentru a se putea face față repetatelor atacuri ale dacilor din Dacia liberă. Din acest motiv, armata a jucat un rol esențial în Dacia romană, aducând pe aceste teritorii de la marginea imperiului cultura și civilizația romană³², dar a reprezentat și un factor decisiv în menținerea structurilor politico-administrative.³³

²⁸ În încercarea de a se salva împreună cu câțiva oșteni credincioși, Decebal a părăsit Sarmisegetusa, căzută în mâinile dușmanului, fiind însă ajuns din urmă de o unitate de cavalerie romană. O inscripție găsită la Grammeni (Macedonia) relatează că militarul roman care l-a somat pe Decebal să se predea a fost Tiberius Claudius Maximus – cercetaș în ala I Pannoniorum din Legiunea VII Claudia, însă regele dac s-a sinucis pentru a nu fi capturat. A se vedea în acest sens – M. Sieidel – *The Captor of Decebalus. A new inscription from Philippi* – in *Journal of Roman Studies* nr. 60, Londra, 1970, pag. 142-153.

²⁹ În cele două războaie împotriva Daciei au fost implicate 12 legiuni romane, cohortele pretoriene, 16 unități auxiliare și 61 cohorte. Pe Columna lui Traian (40 metri înălțime și 3 metri diametru, monumentul a fost ridicat în anul 117, fiind împodobit cu 155 sculpturi în relief, cu o lățime de 1 metru și 200 metri lungime, desfășurate în spirală) mai apar trupe de sallmyrieni, syrieni, mauri, germani auxiliari și alte trupe aliate Romei. Aprovizionarea armatei romane cu provizii și materiale de război a fost asigurată de flota moesică și panonică – A se vedea în acest sens Nicole Gostar – *L'armée romaine dans les guerres daces de Trajan – 101-102, 105-106* – „Dacia” nr. 23/1979 Noua serie, pag. 115-122; Ion Barnea, Ștefan Pascu și colectivul – *Istoria militară a poporului român* – vol. I, op. cit., pag. 151-179.

³⁰ Mihail Popescu, Valentin Arsenie și Gheorghe Văduva – *Arta militară de-a lungul mileniilor*, vol. I, op. cit., pag. 85-88.

³¹ Mihail Zahariade- *Armata Daciei romane – Scurtă privire asupra organizării apărării teritoriului, strategiei și tacticii – în armată și societate în spațiul românesc. Epoca veche și mileniul migrațiilor* – sub coordonarea Mircea Dogaru – Editura Globus, București, pag. 56-66; Andrei Aricescu – *Armata în Dobrogea romană* – Editura Militară, București, 1977, pag. 188-190. Legiunea a V-a Macedonica a fost mutată din ordinul împăratului Marcus Aurelius de la Troesmis (Dobrogea) în Dacia, astfel că după anul 167 Dobrogea a rămas sub supravegherea Legiunii a XI-a Claudia și a unor efective ale Legiunii I-a Italica, efectivul trupelor cantonate în Dobrogea fiind de aproximativ 10.000 militari. O diplomă militară din 2 iulie 110 atestă că pe teritoriul noii provincii se aflau 4 alae și 18 cohorte care cuprindeau militari din întregul imperiu – Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – op. cit., pag. 102-103.

³² Viorel Siserman – *Justiția militară în România* – op. cit., pag. 12-13; Ion Safta și Nicolae Ciobanu – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 64-66.

³³ Organizarea administrativă a Daciei, impusă de împăratul Traian a durat până la moartea sa (117), după care succesorul său, împăratul Hadrian, provincia a fost împărțită în două districte – *Dacia Inferior* (teritoriile dintre Jiu, Olt și Dunăre, precum și o parte din sud-estul Transilvaniei cu rang de provincie procuratoriană și conduse de un *procurator Augusti* și *Dacia Superior*, provincie de rang pretorian – dispusă în centrul și nordul Transilvaniei, condusă

După ocuparea sa, Dacia a dobândit un rol strategic de o deosebită importanță, astfel că prin potențialul militar de care dispunea putea asigura „pax romana” pentru întreaga parte răsăriteană a Imperiului Roman, beneficiind de un sistem defensiv riguros organizat³⁴ capabil să facă față amenințărilor tot mai dese venite din partea populațiilor migratoare.

Armata romană a adoptat un sistem defensiv, adaptat la realitatea din teren, astfel că s-a recurs la *un sistem de apărare discontinuu*, impus de formele de relief specifice zonelor muntoase sau colinare, având însă intercalate și retrase spre interiorul teritoriului numeroase fortificații. Aceste castre erau dispuse pe direcțiile de invazie probabile – Poarta Mureșului³⁵ și Poarta Someșului³⁶. Frontiera de est a Daciei era apărată de opt castre eșalonate tot pe două rânduri în care se aflau trupe formate în prima linie în principal din infanteriști, în timp ce în linia a doua predominau trupele de cavalerie (mult mai mobile și ușor de deplasat în zonele de conflict armat)³⁷.

Dispozitivul central defensiv al Daciei romane îl reprezenta, alături de castrele de la Apulum (Alba Iulia) și Potaissa (Turda) unde staționau cele două legiuni (a XIII-a Gemina și a V-a Macedonica) și o linie fortificată din podișul Transilvaniei alcătuită din șapte castre unde staționau trupe auxiliare.³⁸

În fine, apărarea în sudul provinciei se sprijinea pe râul Alutus (Olt) ca un obstacol natural, de-a lungul căruia erau dispuse mai multe castre în care se aflau amplasați aproximativ 14.700 militari.³⁹

Aceste puternice structuri militare dislocate în Dacia romană, care potrivit unor aprecieri au atins uneori efective de aproximativ 55.000 militari⁴⁰, au asigurat în primul rând apărarea teritoriului și menținerea provinciei în cadrul Imperiului roman, reprimând violent orice manifestări de revoltă din partea populației

de *Legatus Augusti pro-praetore*, pentru ca în 133 să existe și o *Dacia Porolissensis*. În anii 167-169 provincia se reorganizează, pentru o mai bună administrare și apărare, în trei provincii mai mici și anume – Dacia Porolissensis, Dacia Apulensis și Dacia Malvensis, capitala rămânând în continuare la Sarmisegetusa și după 118, aceasta se mută la Apulum (Alba Iulia) – A se vedea – Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor* – op. cit., pag. 99-106.

³⁴ Judicios conceput sistemul defensiv avea trei principale componente:

1. Castre (fortificații) permanente, care dispuneau între ele de o bună comunicare și semnalizare;
2. Amplă rețea de drumuri bine întreținute și care asigurau o bună deplasare a trupelor în caz de nevoie;
3. Amplasarea trupelor în puncte strategice, de natură să închidă accesul dușmanului spre centrul provinciei.

A se vedea Nicolae Gudea – *Sistemul defensiv al Daciei, câteva observații în legătură cu faza de pământ a castrelor* – în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie nr. XVII/1975, Cluj Napoca, pag. 71-87; Dumitru Benea – *Contribuții la cunoașterea unităților militare din castrul roman de la Tibiscum* – în Studii și comunicări nr. 4/1981, pag. 173-174.

³⁵ Poarta Mureșului cuprindea cursul inferior al acestui râu (Marisus) și Dunăre (Danubius) și apărarea acestei zone de câmpie împotriva atacurilor iazygilor era asigurată de aproximativ 4.300 infanteriști și 1.220 cavaleriști din castrul Tibiscus, de 1.800 soldați din castrul Micia (Vitel), sprijiniți de 1.400 cavaleriști. A se vedea Mihail Zahariade – *Armata Daciei Romane – în armată și societate în spațiul românesc*, op. cit., pag. 58-61.

³⁶ Poarta Someșului includea bazinul râului Samus (Someș) și viza apărarea părții de nord a provinciei în fața deselor atacuri ale dacilor liberi și a populațiilor de origine germanică (buri și vandali). Apărarea se realiza printr-un sistem de 13 castre, dispuse pe două linii succesive și mai multe turnuri de apărare (burgi). În linia întâi se aflau aproximativ 8.400 soldați romani (6.740 infanteriști și 1.660 cavaleriști, trupe sporite ulterior cu 1.500 militari, în timp ce în linia a doua erau dislocate forțe mai reduse ca număr – respectiv 3.040 cavaleriști și doar 1.000 infanteriști). În acest sens – Nicolae Gudea – *Sistemul defensiv al Daciei romane* – în „Apulum” VII/1974, pag. 182-183; Mihail Zahariade, op. cit., pag. 61-62; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor*, op. cit., pag. 111-113.

³⁷ În prima linie se aflau dispuși 1.720 infanteriști sprijiniți de 1.080 cavaleriști, în timp ce în linia a doua se aflau trupe de cavalerie formate din 2.000 militari și aproximativ 2.100 infanteriști; Mihail Zahariade – *Armata Daciei romane*, op. cit., pag. 62-63; Hadrian Daicoviciu, Ion Barnea și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 187-203.

³⁸ Cele șapte castre erau amplasate la Razboieni, Feldioara, Ciucșor, Răcar, Bumbești, Orăștioara, Cigmău – Germisara și Zlatna – Ampelum (N. Gudea, op. cit., pag. 63-67). A se vedea în acest sens Mihai Bărbulescu – *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1987, pag. 107-143. Trupele auxiliare însumau aproximativ 4.800 militari, din care 3.000 infanteriști și 1.800 cavaleriști.

³⁹ Împăratul Hadrian a întărit apărarea pe linia Oltului extracarpatic, conferind acestui obstacol natural valoarea de limes, val de pământ înalt de 3 metri, lat de 11 metri și întărit, de-a lungul căruia se înălțau 15 castre, care alternau cu 16 castella și burgi, legate între ele de un drum strategic, supravegheat de o armată de 10.700 sau 14.700 militari, din care 2.100 cavaleriști și 8.600 sau 12.600 infanteriști – Mihail Zahariade, op. cit., pag. 64-65.

⁴⁰ Ion Safta, Nicolae Ciobanu – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 65-66; Hadrian Daicoviciu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 187.

dace aflate sub o apăsătoare ocupație⁴¹, dar și respingând atacurile tot mai periculoase venite din exterior și care amenințau frontiera de est a imperiului.⁴²

Pe lângă aceste interese politico-strategice, care au impus prezența unei numeroase forțe militare pe teritoriul Daciei traiane, armata romană a reprezentat în același timp **și un element esențial în amplul proces de romanizare profundă a fostului stat dac.**

La fel ca și în alte teritorii cucerite și transformate în provincii ale imperiului, armata romană a constituit unul din principalii factori ai integrării populației dace în aria de cultură și civilizație romană.⁴³

Aportul formațiunilor militare⁴⁴ la romanizarea provinciei dace s-a realizat în primul rând prin **prezența militarilor activi** din trupele de ocupație⁴⁵, care timp îndelungat au staționat pe teritoriul noii provincii romane, aducând cu ei un nou mod de viață și o cultură și civilizație net superioară celei autohtone.

După cucerirea provinciei, mari unități militare au fost folosite pentru ample lucrări de fortificații sau edilitare, precum și la construirea unei întinse rețele de drumuri, bine întreținute care asigurau o bună legătură între caestre și celelalte localități, urbane sau rurale.⁴⁶

Căsătoriile acestor militari romani cu femeile dace au dus la apariția unor numeroase familii mixte, care s-au așezat în apropierea taberelor militare în așa numitele **canabae** și au contribuit și ele în mare măsură la procesul de romanizare în Dacia rămasă aproape 170 ani sub stăpânire romană.

În al doilea rând, alături de prezența unor forțe militare de ocupație, rolul armatei la romanizarea provinciei a fost determinat și de înrolarea în legiunile și trupele auxiliare a unor daci autohtoni, chiar dacă aceștia au ajuns să îndeplinească serviciul militar în alte provincii ale Imperiului roman, militari care după trecerea în rezervă s-au reîntors pe pământul natal.

Fiind apreciați pentru calitățile lor militare, provincialii daci au fost incluși în cele mai diferite formațiuni militare și au cunoscut uneori și o ascensiune spre vârful ierarhiei militare.⁴⁷

⁴¹ Lupta de eliberare a dacilor de sub stăpânirea romană a fost întreținută în primul rând de dacii liberi (costobocii – în nord și carpii din răsăritul provinciei. În consecință, răscoale puternice ale dacilor au avut loc la începutul domniei împăratului Hadrian (117-138), apoi în anii 157-158 (când au intervenit în ajutor și dacii liberi), sub Antonius Pius, precum și în timpul lui Commodus, Filip Arabul sau Gallienus; A se vedea Hadrian Daicoviciu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, *op. cit.*, pag. 187-202.

⁴² În timpul împăratului Hadrian – au loc concomitent năvălirile iazigilor metanaști și roxolanilor, pentru ca împăratul Antonius Pius să respingă două năvăliri ale dacilor liberi (143 și 156-157), iar Marcus Aurelius duce un război greu și îndelungat împotriva marcomanilor și a aliaților săi care au atacat Dacia și alte provincii, război încheiat abia de împăratul Comodus. Împăratul Caracalla respinge primele atacuri ale goților în Dacia, care în 271-275 reușesc să ocupe provincia, dar atacurile acestor migratori continuă în anii 248 și 250 sub împărații Decius, Gallus (252-254) și Valerianus (254-260) obligându-l pe împăratul Aurelian să părăsească Dacia în anul 271; A se vedea Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 138-140.

⁴³ Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor – Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor românești*, vol. I., Ed. Științifică, București, 1974, pag. 111-115; Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Traian Lungu, Ion Oprea, Ștefan Pascu, Aron Petric, Alexandru Porțeanu și Gheorghe Smarandache – *Istoria României – Compendiu* – Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1959, pag. 65-68.

⁴⁴ A se vedea Andrei Aricescu – *Armata în Dobrogea romană* – Ed. Militară, București, 1977, pag. 188-195; Emilia Doruțiu Ballă – *Teritoriul militar al legiunii a V-a Macedonica la Dunărea de Jos* – în „*Studii și cercetări de istorie veche*”, nr. 23/1972, Academia Română, București, pag. 45-62.

⁴⁵ Principala unitate militară o constituia **LEGIUNEA** – ca mare unitate de infanterie formată din cetățeni romani și având în componență 10 cohorte (prima intitulată *millitaria*, iar celelalte *quingenariae*). Efectivul unei legiuni a ajuns până la 7.000 militari (în sec. II-III dispunea și de un corp de cavalerie), dar după reformele lui Constantin I, o legiune din armata operațională avea 1.000 militari, iar una *ripariensă* 3.000 de militari.

COHORTA reprezenta o subunitate în legiune, dar putea constitui și o unitate auxiliară de infanterie (cohorta peditata), sau de cavalerie (cohorta equitata – spre deosebire de **ALAE** care reprezentau unități de cavalerie distincte față de o legiune). De regulă o cohortă avea un efectiv de 500 militari (cohorta quingenariae) și în mod excepțional ajungea la 1.000 militari (cohorta milliariae). Unele cohorte erau alcătuite din prăstieri (cohorta funditorum) sau făceau parte din garda pretoriană (cohorta praetoriae) pentru ca mai târziu (cohorta urbanae) au îndeplinit și rol de poliție urbană (la Roma). Tot din armata provinciei au făcut parte și **NUMERI** – trupe neregulate (recrutate din illyri, mauri, sirieni, palmireni sau britanni), iar una din acestea forma garda guvernatorului. A se vedea – Ioan Glodariu – *Istoria României – Transilvania*, vol. I, sub coordonarea Anton Drăgoescu, Ed. „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, pag. 131-133; Hadrian Daicoviciu și colectivul – *Istoria Militară a poporului român*, vol. I, *op. cit.*; *Glosar* – întocmit de Alexandru Gh. Savu, Mihail Zahariade, Sergiu A. Iosipescu și Mircea Dogaru, pag. 371-377.

⁴⁶ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor*, Ed. 1971, *op. cit.*, pag. 115-118 și 126-130.

În fine, rolul esențial al armatei în romanizarea Daciei se concretizează în **colonizarea masivă a provinciei de către veterani**, stabiliți atât în orașe, cât și în mediul rural, sau în localitățile (canabae) nou înființate pe lângă taberele militare.⁴⁷

Acești veterani, fie de origine romană sau provenind din populația băștinașă, după 25 de ani de serviciu militar primeau cetățenia romană, împreună cu întreaga familie, fiind împroprietăriți cu o suprafață de teren agricol, dar care odată cu lăsarea la vatră au răspândit în întreaga provincie modul de viață roman și limba latină.⁴⁹

Conviețuirea coloniștilor romani, dintre care o mare parte au reprezentat-o acești veterani, cu populația dacă autohtonă a dus la împletirea civilizațiilor dacă și romană în spațiul carpato-danubiano-pontic și la etnogeneza poporului român, complex proces în care a fost cuprinsă și Dacia liberă.⁵⁰

Părăsirea Daciei de către administrația și armata romană⁵¹ a reprezentat singura opțiune strategică pe care împăratul Aurelian a trebuit să o aleagă pentru a putea apăra granițele din această parte a imperiului roman în fața invaziilor goților și carpilor care s-au intensificat în ultimul sfert al secolului III.

Majoritatea covârșitoare a locuitorilor nu au urmat armata și administrația romană la sud de Dunăre, ci au continuat să trăiască pe mai departe pe pământul străbun, continuitate care a dovedit încă o dată vitalitatea etnică și individualitatea poporului român, care, preluând virtutea militară a înaintașilor daco-romani, s-a distins prin dârzenie și curaj în luptă, precum și prin voința de a fi liber stăpân pe destinul său.

După retragerea aureliană, a urmat o etapă decisivă în procesul de structurare socială și edificare statală a poporului român, rămas să conviețuiască în obști teritoriale, formă de organizare socio-economică, net superioară organizării gentilico-tribale a populațiilor migratoare care s-au abătut cu foc și sabie asupra acestor locuitori.

Aceste comunități agrar-teritoriale se aflau în timpul luptelor sub porunca unui jude sau cneaz, care avea atribuții de unic comandant militar și conducea **ad hostem**⁵² întreaga forță armată a comunității, adunată în caz de conflict armat.

Împărțiți în cete, acești luptători erau înarmați cu lance, sabie, ghioage, securi, bice de luptă și arcuri cu săgeți, fiind protejați de cămăși de zale, scuturi și coif. Cei mai săraci luptau pedestri, formând **gloata**, și care de regulă foloseau unelte de muncă drept arme ca de exemplu coase, furci, îmblăcii, topoare sau pari ascuțiți (țăpoaie), putând sumane de lână întărite și capace de plută puse în căcuila din blană de oaie.

Cei mai înstăriți purtau scuturi cu armătură metalică, coifuri și cămăși de zale și de regulă luptau călări, alcătuind o forță de cavalerie ușoară, deosebit de rapidă și ușor de manevrat.⁵³

Pentru a putea opune o rezistență mai puternică în fața invaziei neamurilor migratoare⁵⁴, obștile se asociau în luptă, formând așa- numitele „obști de obști”, formațiuni militare conduse de o singură căpetenie,

⁴⁷ A se vedea – C.C. Petolescu – *Dacii în armata romană*, în Revista de Istorie nr. 61/1980, București, pag. 143-162; C.C. Petolescu – *Geto-dacii în epoca romană în lumina izvoarelor epigrafice* – revista „Thraco-Dacica” nr. 2/1981, pag. 221-223; Mihail Zahariade – *Unități militare traco-dacice în provinciile panonice în sec. I-II în armată și societate în spațiul românesc*, op. cit., pag. 69-88. Sunt atestate documentar numeroase unități auxiliare recrutate din Dacia romană ca de exemplu: Ala I și II Ulpia Dacorum, Cohors I Ulpia Dacorum, Cohors I Aelia Dacorum milliaria, Cohors I și II Aurelia dacorum și Cohors Gemina Dacorum milliaria – A se vedea în acest sens Hadrian Daicoviciu, Mihail Zahariade și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 210-212.

⁴⁸ În acest sens – Mihail Zahariade – *Factorul militar în procesul simbiozei daco-romane*, în volumul *Armata și societatea românească*, Ed. Militară, București, pag. 44-63.

⁴⁹ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor – *Istoria României*, Ed. Enciclopedică, București, 1999, pag. 116-117.

⁵⁰ Hadrian Daicoviciu, Mihail Zahariade și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 213-214; Viorel Siserman – *Justiția militară în România*, op. cit., pag. 12-13.

⁵¹ Părăsirea Daciei s-a realizat în două etape succesive. La sfârșitul anului 271 și începutul anului 272 a avut loc retragerea din nordul provinciei (Transilvania), iar în primăvara anului 275 retragerea s-a încheiat prin abandonarea Banatului și Olteniei. A se vedea Miron Constantinescu și colectivul – *Istoria României, compendiu*, op. cit., pag. 77-78; Ion Safta și colectivul – *Istoria Militară a Românilor*, vol. I, op. cit., pag. 67-69.

⁵² **Ad hostem** (latina – împotriva dușmanului) – cuvinte din care ulterior a provenit cuvântul „oaste” – atribuit oricăror forțe militare în care se includeau toți bărbații apti să poarte arme.

⁵³ A se vedea Mircea Dogaru, op. cit., pag. 100-103; Ion Sava și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 70-71 și 100-111; Nicolae Iorga – *Istoria armatei românești* – op. cit., pag. 21-23.

⁵⁴ Teritoriul actual al României, după retragerea aureliană (anul 271 e.n.), a fost invadat de goți (sec. IV), huni (sec. IV-V), gepizi (sec.V), avari (sec. VI-VII), slavi (sec. VII), bulgari (sec. VII), unguri (sec. IX), pecenegi (sec. X-XI), uzi

desemnată la început doar pe baza îndemnării în mânuirea armelor și a vitejiei în luptă, ulterior comandantul armatei, ajungând cneazul sau voevodul⁵⁵, demnitate care a ajuns apoi ereditară.

Dacă la început prerogativele acestui conducător se exercitau doar pe durata conflictelor militare, ulterior autoritatea sa s-a permanentizat, ajungând să preia și atribuțiile sfatului obștii, alcătuit inițial din „oamenii buni și bătrâni” (homines boni et veterani)⁵⁶

Însumând toți bărbații instruiți să lupte, încă de la începuturile sale, **oastea cea mare** era alcătuită în ceas de primejdii din efectivele militare ale obștilor teritoriale, reunite și conduse de cetași, care se alătură militarilor de profesie, de la curțile cnejilor sau voevozilor, pentru a lupta sub conducerea acestuia, împotriva dușmanului comun.

Toți membrii colectivității, bărbați capabili să poarte arme aveau obligația fundamentală de a participa la apărarea țării, principiul mobilizării generale în caz de primejdie și chemarea tuturor la oaste a început să fie efectiv aplicat⁵⁷

Apare cu timpul și o aristocrație militară care ajunge să conducă primele formațiuni statale românești, cunoscute sub numele de **ducate, voivodate** sau **cnezate**, iar la românii sud-dunăreni sub denumirea de **celnicate**.⁵⁸

În aceste împrejurări, cercetările arheologice confirmă existența în sec. VIII-IX ca „țării ale românilor” aproximativ 8 „vlahii” la estul Carpaților Orientali, 14 la sud de Carpații Meridionali, 9 în Crișana și Transilvania și una în zona Banatului, formațiuni statale care dispuneau fiecare de efective militare cuprinse între 600 și 2400 de oșteni⁵⁹.

Aceste realități istorice, care au confirmat deosebita însemnătate a organismului militar în formarea poporului român și organizarea sa statală l-au determinat pe Nicolae Bălcescu să constate că românii „*au organizat de la început armata, miliția și ridicarea gloatelor, încât la dânsii tot românul se naștea cu datoria de a fi soldat și de a apăra statul la vreme de nevoie și când vrășmașul călca pământul românesc, toată țara trebuia să fie în arme*”.⁶⁰

Voevozii, numiți și duci (dux, celnic sau jupan) aveau sub poruncă cnejii „de vale”, sau de sate și dispuneau de o curte proprie, precum și de unități militare reduse ca număr, dar cu caracter permanent, alcătuite din pedestrași dar și din cete de luptători folosiți pentru paza și apărarea reședințelor fortificate și care puteau constitui și o veritabilă forță de intervenție rapidă.⁶¹

Au fost ridicate un număr considerabil de cetăți și fortificații întărite în toate cnezatele și voivodatele românești, în puncte de importanță strategică, valoarea acestor lucrări genistice fiind evidențiată cu ocazia eroicelor lupte purtate împotriva expansiunii ungare de legendarii voievozi Menumurut, Gelu, Glad, precum și

(sec. XI), cumani (sec. XI-XIII) și mongoli (sec. XIII) – a se vedea în acest sens – Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până azi*, op. cit., pag. 174-201.

⁵⁵ Aceste obști rurale regional mai erau denumite generic „țări”, fiind cunoscute și sub denumirea de „vlahii”, „vlășii” sau „terrae blachorum” – țări ale românilor – Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – op. cit., ediția 1971, pag. 167-174; Lucian Chirițescu – *Permanență și unitate în istoria poporului român în sec. III – XIV* în Revista de Istorie nr. 7/1978, București, pag. 1182-1184.

⁵⁶ A se vedea Mihail Zahariade și Mircea Dogaru – *Sinteza daco-romană și rolul factorului militar în procesul de formare a poporului și limbii române*, în *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 75-76.

⁵⁷ Participarea întregii populații la apărarea țării a fost impusă începând cu secolele V-VIII și până târziu în epoca modernă, de faptul că războaiele purtate pe actualul teritoriu al României au fost războaie de apărare, purtate împotriva unui inamic superior numeric și de cele mai multe ori superior în armament și tehnică militară – A se vedea – colectiv – *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 251-252.

⁵⁸ Mircea Dogaru – *Armată și societate în epoca cristalizării poporului român și a începutului organizării sale statale*, pag. 98-103, în *Armată și societate în spațiul românesc*, op. cit. Viorel Siserman – *Justiția militară în România*, op. cit., pag. 12-14 A se vedea în acest sens – Ștefan Olteanu – *Etapele de formare a statelor feudale, românești*, Revista de Istorie nr. 2/1977, pag. 313-330

⁵⁹ Mircea Dogaru – op. cit., pag. 105-106 Nicolae Iorga – *Istoria armatei românești* – Ed. N. Gheran și V. Iova – Ed. Militară, București, 1970, pag. 21-22 A se vedea H.H. Stahl – *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, București, 1958-1965 (3 volume) – Apud – Radu Rosetti – *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Grupul editorial „CORINT”, București, 2003, pag. 520-521.

⁶⁰ Nicolae Bălcescu – *Scrieri militare alese*, Ed. Militară, București, 1957, pag. 70.

⁶¹ În acest sens – Viorel Siserman – op. cit., pag. 16-17; Al. Gh. Savu, Radu Popa, Petre Diaconu, Sergiu A. Iosipescu, Mircea Dogaru – *Istoria militară a poporului român*, op. cit., vol. I, pag. 248-251.

de Ahtum, Iula când cetățile Biharia, Satu Mare, Dăbâca, Vladimirescu (Arad), sau Moriseva (Cenad) au rezistat asediilor.⁶²

Lupta împotriva cötropitorilor unguri⁶³ a determinat unificarea ducatelor românești sub „marele duce” (*dux magnus et potens*) Giulea sau Iuliu – cu reședința la Alba Iulia⁶⁴.

În Muntenia este atestat Voivodatul lui Litovoi al lui Fărcaș și Ion, precum și Țara lui Seneslau în timp ce în Moldova se aflau brodnicii (locuitorii de la vaduri) și bolohovenii împreună cu voivodatele din zona Bârladului, ținutul Șipenițului, Codrului și Codrii Orheiului și Lăpușnei.⁶⁵

În lupta împotriva repetatelor agresiuni tătare sau ungare (sec. XIII – XV) voivodatele românești și-au întărit permanent capacitatea de luptă, ajungând să dispună de importante efective militare.

Alături de oastea voivodului participau la luptă și diferite categorii sociale cu obligații militare (mica nobilime și țărănimia liberă sau semidependentă), păstrându-se organisme militare, recrutate teritorial și aflate sub comanda unor cneji locali.⁶⁶

În Transilvania, organizarea militară zonală avea în frunte pe comandantul cetății (reședința voivodală – *praefectus castri*), căruia i se subordona conducătorul nemijlocit al armatei (*dux princeps exercitus*).

Oștirea era organizată pe principiul împărțirii zecimale în **centurii** conduse de sutași (*centuriones*) și subunități de câte 10 militari, comandate de un hotnog (*hodnogio*).

În privința armamentului, arcul a rămas principala armă ofensivă, dar apar și arbaletetele, fiind folosite în continuare lancea și sulița, spada, precum și topoarele de luptă, cu capete de buzdugan, din fier.⁶⁷

Pentru apărare se foloseau cămășile de zale, platoșele și coifurile, iar descoperirile arheologice ale unor piese de harnașament și a pintenilor cu furcă, sau rozetă confirmă existența unor puternice unități de cavalerie ușoară.⁶⁸

Întemeietorul dinastiei Basarabilor, marele voevod Basarab I, fiul lui Tahomir are meritul ca în lunga sa domnie de peste trei decenii să fi asigurat unificarea teritorială a Țării Românești, îmbinând strălucit diplomația cu forța militară, motiv pentru care s-a preocupat în mod deosebit pentru înzestrarea și instruirea oștirii sale.

Organizația statală la est de Carpați în ținuturile locuite de români sub Bogdan I, originar din Cuhea (Maramureș) s-a concretizat prin ruperea relațiilor de vasalitate față de regele ungar Ludovic I d’Anjou și obținerea independenței Țării Moldovei (*Vlahia Minor*).⁶⁹

⁶² *Cronica notarului Anonymus – Gesta Hungarorum*, Ed. G. Popa-Lisseanu, București, 1934, pag. 90-99 și 116-119 – consemnează existența la sfârșitul sec. IX- lea a voevodatelor românești conduse de Menumorut (în Câmpia Crișană cu centrul la Biharia), de Gelu Românul („Gelou quaidaru Beacus” – cu reședința la Dăbâca jud. Cluj și Alba Iulia), precum și de Glad în Banat cu reședința la Cuvin (Keve). În documente sec. XIII-XIV sunt atestate: Țara Bârsei („Terra Blachorum”) Țara Amlășului, a Hațegului și Maramureșului (pe văile Mara, Casău, Tisa, Vișeu și Iza). A se vedea Ion Safta, Nicolae Ciobanu, Mircea Dogaru, Dumitru Preda și Constantin Botoran – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 82-84.

⁶³ După moartea lui Attila, triburile maghiare (hunii) și populațiile antrenate de acest val de migrație (cumanii, chazarii și secuii) vor fi opriți din expansiunea spre Apus de regele Otto I cel Mare – în lupta de pe râul Lech la 10 august 955 și respinși spre Câmpia Pannonia, unde s-au așezat sub domnia lui Arpad, ajungând în sec. X-XIV- lea la apariția poporului „unguar” sau „ungar” – creștinat sub regele Ștefan cel Sfânt. A se vedea Alexandru Madgearu – *Romanitatea târzie din Panonia*, în vol. *Armata și societate în spațiul românesc* – op. cit., pag. 115-150.

⁶⁴ V. Siserman – op. cit., pag. 15.

⁶⁵ Voivodatul lui Litovoi în Oltenia este amintit în Diploma cavalerilor Ioaniți (1247) – care atestă și voivodatul lui Fărcaș în Vâlcea și Ioan – în ținutul Romanai, în timp ce Țara lui Seneslau se întindea în Argeș, Muscel și Dâmbovița – în acest sens Constantin Giurăscu și Dinu C. Giurăscu – op. cit., pag. 172-173.

⁶⁶ În acest sens – Ștefan Pascu – *Voivodatul Transilvaniei*, vol. I, ed. II-a, Ed. Dacia, 1972, Cluj, pag. 148-160, 167-171 și 203-246.

⁶⁷ Al. Gh. Savu, Radu Popa, Sergiu A. Iosipescu, Gh. Tudor și Florian Tucă – *O etapă decisivă în efortul poporului român pentru constituirea statelor feudale independente*, în *Istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 323-329.

⁶⁸ În acest sens – Ștefan Pascu – *Voivodatul Transilvaniei*, vol. I-II, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1971-1972; Mircea Dogaru – *Direcții actuale de cercetare în domeniul istoriei militare* – în *Istoriografia în tranziție*, vol. I, Ed. Militară, București, 1996; Gh. I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, ed. II-a, București, 1980, pag. 169-170.

⁶⁹ În calitate de suzeran regele Ludovic d’Anjou (1342-1382) a declarat Țara Moldovei (Civitas Molvovial) cu capitala la Baia drept „marcă angevină” extinzându-și suveranitatea cu ajutorul voevodului transilvănean Andrei Lackfy (1356-1359) și apoi prin vasalul său voevodul Dragoș din Giulești (Maramureș). Bogdan I în iarna 1364/1365, ajutat de cetele

2.1.3. Evoluția oștirii române în perioada de tranziție spre epoca modernă

Constituirea statelor feudale ale Țării Românești și Moldovei a marcat sfârșitul procesului de fărâmițare feudală, caracteristică istoriei Europei de Apus în sec. X-XIII și consolidarea acestor formațiuni politice sub autoritatea unui mare voevod sau domn (*dominus*). Principatul Regatului Ungar a cunoscut o dezvoltare asemănătoare fiind condus de un „voevod al Transilvaniei, reprezentant al regelui și conducător suprem al armatei.”⁷⁰

Între instituțiile de bază ale organizării statale medievale, *oștirea* a deținut un rol esențial, iar structura și evoluția organismului militar a fost asemănătoare în cele trei state medievale românești având la bază două forme de organizare – oastea cea mare și oastea cea mică.

A) Oastea cea mare a continuat să reprezinte temelia puterii militare și documentele vremii au confirmat importanța deosebită a acestei structuri militare în cadrul efortului general de apărare a țării.⁷¹

Participarea la oaste constituia o obligație a tuturor locuitorilor care puteau mânui o armă, îndatorire care avea la bază dreptul de folosință asupra pământului, neîmplinirea acestor obligații militare fiind aspru pedepsită, cel mai adesea cu moartea⁷², iar scutirea de oaste se acorda foarte rar și numai printr-un act domnesc⁷³.

Serviciul militar nu avea limită de vârstă și din acest motiv orice bărbat valid era dator să se prezinte sub arme atât timp cât era apt să lupte și era om liber⁷⁴.

Subliniind obligativitatea generală de a contribui la apărarea țării, la începutul sec. al XVIII-lea, Dimitrie Cantemir, în „*descriptio Moldaviae*” (Descrierea Moldovei), nota: „Ori de câte ori o putere vrășmașă ataca pe domnitor, tot poporul la porunca lui era dator să ia armele și să-și răzbune pe dușmani”⁷⁵.

Începând cu a doua jumătate a sec. al XVI-lea, o componentă militară remarcabilă a oastei cele mari a celor trei țări române au reprezentat-o *haiducii*, care proveneau din țărănimea săracă sau fugită de pe moșii.

În Transilvania haiducii erau scutiți de dări, iar în timp de război primeau leafă, iar Mihai Viteazul în Muntenia a folosit în luptă aproximativ 8.000 haiduci liberi (*liberi haidones*) proveniți de la sud de Dunăre⁷⁶.

La începutul sec. al XVII-lea, atât orașele din Transilvania, cât și din Moldova și Țara Românească aveau obligația de a da în timp de război pentru oastea cea mare *contingente militare orășenești*⁷⁷ cunoscuți și sub denumirea de trabanți.

Îndatoririle militare ale locuitorilor Transilvaniei cuprindeau atât obligația de a presta serviciul militar, dar și a plăti diferite dări, sau taxe destinate întreținerii oștirii. Aici, la începutul sec. al XV-lea era chemată la oaste doar o zecime dintre țărani, pentru ca la 1455 regele maghiar să dispună nobililor ca în caz de război, să trimită un arcaș călare pentru fiecare 33 iobagi de pe moșia sa, număr de oșteni care a fost ulterior sporit.⁷⁸

locale răscolite a reușit să înfrângă oastea voevodului vasal regelui ungar și să se proclame „mare voevod și domn de sine stătător” – a se vedea Ion Safta și Nicolae Ciobanu – *Istoria militară a românilor op. cit.*, pag. 97-99.

⁷⁰ Constantin Giurescu, Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor, op. cit.*, pag. 252.

⁷¹ Prima mențiune documentară a „oastei cele mari” datează de la 1374, într-un hrisov al lui Valicu Vodă pentru ctitoria sa Vodița, când satului Jidovștița i se dă scutire de ridicare la oaste. A se vedea V. Siserman – *op. cit.*, pag. 16.

⁷² Radu Rosetti – *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Grupul editorial „Corint”, București, 2003, paf. 70.

⁷³ A se vedea Ioan Bogdan – *Organizarea armatei moldovene în sec. XV* – în Academia Română, Secția Istorie, seria II, Tom XXX, pag. 409.

⁷⁴ Radu Rosetti, *op. cit.*, pag. 72; Gh. Cantacuzino, Dan Căpățână, Paul Cernovodeanu, Nicolae Constantinescu, Ion Cupșa, Alexandru V. Diță, Mircea Dogaru, Nicolae Edroiu, Alexandru Gonța, Ștefan S. Gorovei, Sergiu A. Iosipescu, Carol König, Mihai Maxim, Camil Mureșanu, Constantin Rezachevici, Gheorghe Romanescu, Nicolae Stoicescu, Leon Șimanschi și Gheorghe Tudor – *Istoria militară a poporului român, vol. II – Epoca de glorie a oastei celei mari. A doua jumătate a secolului al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XVI-lea*, Ed. Militară, București, 1986, pag. 35-37.

⁷⁵ Dimitrie Cantemir – *Descrierea Moldovei* – ediție îngrijită de Gh. Guțu, Nicolae Stoicescu și Maria Holban, București, 1973, pag. 125.

⁷⁶ A se vedea Gh. Cantacuzino – *Istoria Militară a poporului român, op. cit.*, pag. 41-42.

⁷⁷ Numărul oștenilor dați de orașe era stabilit de principe sau domn. De exemplu în Transilvania, la campania din 1595 au luat parte peste 5.000 de tarabanți, toți înarmați cu arcebuze.

⁷⁸ La 1454, când Iancu de Hunedoara a fost numit comandant suprem, regele Vladislav a mărit numărul iobagilor înarmați, care veneau la oaste la 4 călăreți și 2 arcași pedestri pentru 100 de porți iobăgești, pentru ca la 1459 și 1492 să se prevadă trimiterea unui călăreț înarmat pentru 20 de porți sau sesii iobăgești. A se vedea David Prodan – *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1967, pag. 145-146.

O altă modalitate de implicare a populației din regiunile de frontieră la efortul militar de apărare a țării a constituit-o *paza hotarelor de către plăieși(plăiași)* în Muntenia și *străjeri* în Moldova, care proveneau din oamenii liberi ce beneficiau în schimbul acestor servicii de scutiri fiscale.⁷⁹

Ridicarea *oștii cele mari* se făcea numai în caz de război și din porunca domnului sau voievodului, iar mobilizarea generală se făcea prin strigarea la oaste care se făcea de olăcari domnești în târguri și sate, iar în Transilvania prin călăreți care purtau prin toate așezările o sabie însângărată.⁸⁰

Dacă dușmanul ataca prin surprindere, mobilizarea oștirii se făcea prin semnale luminoase, respectiv prin aprinderea de focuri pe înălțimi sau alte locuri vizibile.⁸¹

Reprezentând străvechea datorie a tuturor locuitorilor de a se ridica la luptă pentru apărarea țării în caz de primejdie, *oastea cea mare* a cunoscut vremuri de glorie până la mijlocul secolului al XVI-lea, când a intervenit procesul de decădere a acestui important organism militar.⁸²

Acest fapt s-a datorat în primul rând pătrunderii în câmpul de luptă a armelor de foc, astfel că efectivele numeroase dar slab instruite și înarmate cu arme albe (săbii, arcuri și sulite) nu au putut înfrunta o armată de profesioniști, care inferioară numeric era net superioară prin armament și pregătire militară.

În al doilea rând, pierderea însemnătății oastei cele mari a intervenit și ca urmare a instaurării dominației otomane, în principal în Moldova și Muntenia și a întăririi autorității regilor maghiari și apoi a Imperiului Habsburgic în Transilvania, când de teama unor răscoale a țăranilor înarmați și instruiți militar, aceste puteri au preferat diminuarea efectivelor militare în aceste trei țări românești, asumându-și în schimb apărarea acestora față de o agresiune externă.⁸³

B) În afară de *oastea cea mare*, domnul sau voievodul dispunea și de *oastea cea mică*, organism militar cu caracter de permanență, care făcea față dușmanilor până ce *oastea cea mare* se putea aduna la luptă, dar în timp de pace putea îndeplini și misiuni administrativ-fiscale, sau de pază a curților domnești și cetăților de apărare.⁸⁴

Oastea cea mică cuprindea o diversitate de oșteni, care de regulă luptau călare – slugi, voinici, viteji curteni sau lefegii – ceea ce oferă o dovadă certă a viabilității și eficienței acestui organism militar.

În documentele cancelariilor Moldovei sau Țării Românești, **slugile** sunt amintite ca fiind prima categorie de slujbași mărunți ai statului feudal, dar mai târziu s-au conturat trei mari categorii: marii dregători, boierii și slugile domnești. La început, *slugile* erau recrutate dintre oamenii liberi care serveau pe unii dintre marii boieri, în schimbul unei protecții sau promovări în ierarhia socială.⁸⁵

În Transilvania existau două categorii de *slugi* care îndeplineau și obligații militare, din care unii erau liberi, asimilați nobililor, iar alții erau aserviți acestora, dar mai sunt menționați iobagii de cetate, care proveneau din țăranii aserviți, dar care puteau trece în rândul slugitorilor liberi, drept răsplată pentru vitejia dovedită pe câmpul de luptă.⁸⁶

La sfârșitul secolului al XVI-lea ca urmare a profesionalizării crescânde a structurilor militare ce alcătuiau *oastea cea mică* au apărut **slujitorii domnești** care se subordonau direct domnitorului.

Compus din *călărași și dorobanți*, acești oșteni serveau în primul rând în *oastea țării*, motiv pentru care în sec. al XVII-lea vor fi cunoscuți și sub denumirea de *slujitorii țării*,⁸⁷ beneficiind de scutiri de taxe, iar în timp de război dorobanții primeau chiar leafă și echipament militar.⁸⁸

⁷⁹ Nicolae Stoicescu – *Structura organizatorică a oștirii țărilor române în secolele XIV-XVIII în volumul Armata și societatea românească*, sub coordonarea Al. Gh. Savu, Ed. Militară, București, 1980, pag. 171-172.

⁸⁰ A se vedea Ioan Bogdan – *Câteva observațiuni asupra îndatoririlor militare ale cnejilor și boierilor moldoveni în sec. XIV și XV*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, București, pag. 613-628.

⁸¹ Gh. Cantacuzino – *Istoria militară a poporului român*, vol. II, op. cit., pag. 39.

⁸² Ultima mențiune documentară a **oastei cele mari** în Țara Românească datează din 1533. A se vedea Nicolae Bălcescu – *Scrieri militare alese*, Ed. Militară, București, 1957, pag. 72.

⁸³ A se vedea – Nicolae Stoicescu – op. cit., pag. 165.

⁸⁴ Viorel Siserman – *Justiția militară în România*, op. cit., pag. 16-17.

⁸⁵ Odată cu perfecționarea aparatului administrativ central și local, unora din slugile marilor dregători li s-au acordat dregătorii mărunte, ca de exemplu – vornicei, spătării sau postelnici, dar ei au rămas supuși care îl însoțeau pe boier la război. A se vedea *Letopiseșul Cantacuzinesc* – ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simionescu, București, 1960, pag. 111 Apud – colectiv- *Istoria militară a poporului român*, vol. II, op. cit., pag. 42.

⁸⁶ A se vedea Nicolae Stoicescu – *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei naționale*, Ed. Militara, București, 1968, pag. 382-383.

⁸⁷ A se vedea Gh. Cantacuzino, Paul Cernovodeanu, Ion Cupșa, Lajos Demeny, Alexandru V. Diță, Mircea Dogaru, Carol Göllner, Mihail E. Ionescu, Sergiu A. Iosipescu, Carol König, Mihai Maxim, Andrei Pippidi, Constantin

Efectivele acestui corp militar erau de aproximativ 10.000 slujitori din care în vremea lui Matei Basarab existau 6.000 de călărași (care asigurau paza hotarelor sau transmiteau știrile către domnie) și 400 de dorobanți sau dărbani folosiți pentru paza curții domnești și a orașelor sau târgurilor mai importante.

Începând cu sec. al XV-lea apar *plăieșii* în Țara Românească conduși de vătafi, iar în Moldova *străjerii*, care aveau îndatorirea de a păzi hotarele țării, în schimbul unor scutiri de dări⁸⁹.

Numărul acestor slujitori a ajuns la aproximativ 10.000, dar a scăzut după răscoala acestora din 1655 în Țara Românească, când multe cete au fost desființate.

Spre sfârșitul sec. al XVII-lea sunt amintite noi corpuri militare de slujitori, dar cu număr redus de oșteni, ca de exemplu *scutelnicii*, *talpoșii*, *saragelele* și *martologii* în Țara Românească⁹⁰.

O însemnată categorie militară apărută în Transilvania au reprezentat-o *haiducii*,⁹¹ care erau țărani liberi, care în schimbul scutirii de obligații datorate seniorului slujeau cu leafă în oastea principelui, în timp de război, ajungând în vremea campaniilor lui Gabriel Bethlen la 4.000-5.000 de haiduci călări și pedestri.

Foștii iobagi ai principelui Transilvaniei, au alcătuit o categorie militară distinctă, cunoscută sub numele de **trabanții roșii** (după culoarea roșie a mundirelor pe care le purtau acești oșteni, numiți și *pușcași* sau *pixidari*)⁹².

În rândurile acestora întâlnim *secuii*, care asigurau paza curții principelui cu 100 de trabanți roșii călare, care se schimbau de trei ori pe an, dar și pușcașii români din districtul Chioarului, care asigurau paza acestui ținut și înarmați cu sabie și pușcă, ei puteau alcătui o trupă de 8.000-12.000 oșteni.

Voinicii reprezentau de regulă ostașii pedestri spre deosebire de **viteji**, termen care inițial l-a desemnat pe cavalerul nobil, posesor de moșie care îndeplinea (în Transilvania, dar și în Moldova), importante însărcinări militare dar și politice.

Vitejii, deși inițial s-au situat alături de marii boieri ai țării, ulterior, pe timpul lui Ștefan cel Mare, ei ajung o categorie socio-militară provenită din rândul ostașilor pedestri (de obicei țărani liberi), care pentru fapte de arme deosebite erau recompensați cu ranguri sau dregătorii mărunte⁹³.

Curtenii domnești au reprezentat în Moldova și Țara Românească o importantă categorie de oșteni, fiind recrutați din rândurile micii boierimii, iar în timp de război luptau în steagurile domnitorului⁹⁴.

Mercenarii nu au constituit niciodată în cele trei țări române o forță militară deosebită, deoarece, spre deosebire de statele medievale apusene, puterea militară la români s-a bazat pe oastea de țară și mai puțin pe *lefegii*.

Sunt atestați documentar în Moldova *joldunarii*⁹⁵, dar prezența lor în oastea domnească este confirmată și în rimpul lui Mircea cel Bătrân, Dan al-II-lea și Vlad Țepeș, iar în Transilvania mercenarii sunt amintiți pentru prima dată în sec. al XIV-lea, când în cetatea Branului se aflau lefegii proveniți din Anglia⁹⁶.

Rezachevici, Gheorghe Romanescu, Emanoil Stanislav, Nicolae Stoicescu, Pompiliu Teodor, Gheorghe Tudor – *Istoria militară a poporului român*, vol. III – *Epopoea luptei naționale pentru unitate, libertate și integritate teritorială. Din epoca lui Mihai Viteazul până în ajunul revoluției populare conduse de Horea (1550-1784)*, Ed. Militară, București, 1987, pag. 44-45.

⁸⁸ În rândurile slujitorilor nu erau primiți decât oameni liberi, iar ca răsplată pentru serviciul credincios au fost răsplătiți primind în folosință pământ pe moșiile ce aparțineau domnitorului. Mihai Viteazul i-a așezat și în orașe și târguri care au devenit adevărate garnizoane militare.

⁸⁹ Viorel Siserman, *op. cit.*, pag. 18-19.

⁹⁰ A se vedea Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, pag. 91-92; Nicolae Stoicescu – *Structura organizatorică a oștilor țărilor române în sec. XIV – XVIII*, în volumul *Armata și societatea românească*, sub coordonarea Alexandru Gh. Savu, Editura Militară, București, 1980, pag. 178-179.

⁹¹ Nicoe Stoicescu, *op. cit.*, pag. 179; A se vedea și Viorel Siserman, *op. cit.*, pag. 20.

⁹² A se vedea – Gh. Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, *op. cit.*, pag. 45-46.

⁹³ Gh. Romanescu, N. Stoicescu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, *op. cit.*, vol. III, pag. 43. Vitejii din vremea lui Ștefan cel Mare erau oșteni călări, dar ei sunt amintiți în *Letopiseșul Cantacuzinesc* ca existând și în țara Românească.

⁹⁴ Primele mențiuni documentare despre *curteni* datează din vremea urmașilor domnitorului Alexandru cel Bun, pentru ca mai târziu ei să joace un rol important în luptele pentru apărarea țării, motiv pentru care sunt ținuți în mare cinste de domnitori, astfel că la 1476, Ștefan cel Mare avea sub ascultare aproape 10.000 de curteni înarmați. A se vedea Mihail Kogălniceanu – *Cronicele României sau letopiseșele Moldovei și Valahiei*, vol. I, București, 1872, pag. 163 apud – *Istoria Militară a poporului român*, pag. 44-45.

⁹⁵ De la cuvântul **jold**, adică leafă, sau simbrie, reprezentând solda plătită oștenilor.

⁹⁶ A se vedea Ștefan Pascu – *Voivodatul Transilvaniei*, vol. I, Ed. Dacia, 1971; Gh. Romanescu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. II, *op. cit.*, pag. 45-46.

Cu trecerea timpului, răspândirea armelor de foc și utilizarea lor tot mai des pe câmpul de luptă a adus modificări în structura oastei feudale, ajungându-se la o creștere însemnată a **lefeگیilor**, militari de profesie, cunoscuți și sub denumirea de *mercenari*.

Dintre lefegii, în Moldova și Țara Românească documentele istorice atestă prezența dintre lefegii a *cătanelor*, provenite din Transilvania, a *cazacilor*, conduși de un vataman, veniți de peste Nistru, a *seimenilor*, veniți de la sud de Dunăre, a *levenților*, a *drăganilor* și a *nemților*⁹⁷ și a *besliilor* sau *arnăuților*, recrutați în majoritate dintre oșteni străini, dar și dintre cei autohtoni.

Numărul lefegیilor a crescut semnificativ, ajungând ca Mihai Viteazul să aibă în campania din Transilvania 13.281 oșteni cu plată, din care majoritatea erau dorobanți, la care s-au adăugat 1.452 lefegii moldoveni⁹⁸.

În Transilvania, lefegii alcătuiau principala forță militară ce alcătuia garnizoana cetăților de margine⁹⁹, dar intrau și în compunerea oștirii princiare, astfel că la 1583 existau 4.000 de călăreți de elită și câteva detașamente de pedestrași.

Organizarea militară a avut la bază *criteriul teritorial*, deoarece fiecare comunitate trebuia să formeze și să întrețină o formațiune militară, care-i asigura apărarea împotriva unor incursiuni izolate ale dușmanului sau se aduna în oastea cea mare, în vreme de război.

Unitatea militară de bază era **steagul** sau **banderium** care este semnalată în documentele istorice a celor trei țări române și cuprindea un număr de luptători care era diferit în Moldova sau Valahia, în raport de Transilvania¹⁰⁰.

Mai multe steaguri intrau în componența unei **cete** care reprezenta o mare unitate militară, care putea îndeplini independent misiuni de luptă, dar de regulă, intra în compunerea oastei cele mari, efectivele acesteia fiind diferite, după cum acestea acționau ca forțe de cercetare, de hărțuire a dușmanului sau ca unități de diversiune¹⁰¹.

În funcție de necesitățile tactico-strategice, oastea cea mare se putea diviza în mai multe **pâlcuri** care acționau ca mari unități care acționau concertat pentru încercuirea dușmanului sau care purtau acțiuni independente de nivel operativ, angajând contactul nemijlocit cu forțele inamice, fiind cunoscute și **corpurile de oaste** care erau comandate de vornici, sau de marele ban, ca locțiitori ai domnului¹⁰².

În compunerea *oștirii cele mari* care de regulă avea un efectiv de 30.000-40.000 oșteni, aproximativ două treimi o reprezenta **infanteria**, iar restul era format din cavalerie.

⁹⁷ Majoritatea **lefeگیilor** proveneau din Transilvania, astfel că în 1563, Despot Vodă ținea în leafă 100 călăreți cu armură ușoară și 150 pedestrași, iar mai târziu, Petre Schiopu avea în garda curții domnești 500 de lefegii.

Lefegii proveneau în general din țările învecinate, fiind mai des întâlniți sârbii, ungurii, polonezii și nemții. A se vedea în acest sens – Ștefan Ștefănescu – *Un document recent descoperit privitor la recrutarea mercenarilor de către Mihai Viteazul*, pag. 157-162 – apud – colectiv – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, op. cit., pag. 47.

⁹⁸ A se vedea – Radu Rosetti – *Istoria artei militare a românilor, până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Grupul editorial „CORINT”, București, 2003, pag. 111-112.

⁹⁹ La 1583, căpitanul cetății Oradea avea sub comandă 800 călăreți și 800 pedestrași pe care-i folosea pentru paza cetății. În cazuri destul de rare s-a apelat la mercenari din Europa de Apus, respectiv la lefegii veniți din Italia (condotieri) sau din Franța. De exemplu, la 1565, comandantul gărzii principelui Ioan Sigismund erau doi italieni, iar Mihai Viteazu într-o scrisoare adresată coroanei Habsburge cerea să i se trimită doi comandanți cu experiență în război pentru a-i conduce cavaleria și infanteria. – A se vedea Gh. Cantacuzino și colectivul, op. cit., vol. III, pag. 47-48.

¹⁰⁰ În jurul *steagului*, purtat de un *stegar* se adunau în luptă toți oștenii din această formațiune militară. În Țara Românească și Moldova, **un steag** cuprindea 250 oșteni, în timp ce în Transilvania efectivul banderiei (steagul) era de 500-1.000 de luptători. A se vedea – Academia Militară (colectiv) – *Curs de Istoria Artei Militare*, vol. I, București, 1989, pag. 176-177; Mihail Popescu, Valentin Arsenie, Gheorghe Văduva – *Arta militară de-a lungul mileniilor*, vol. I, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2004, pag. 192-193.

¹⁰¹ Termenul de **ceată** își are originea în cuvântul „coetus” (latină), care înseamnă unitate, adunare, ajungând să fie folosit și în cazul oștenilor conduși de marii boeri (*cetele boeresti*) sau ridicați de breslele meșteșugărești, din rândul curtenilor sau slujitorilor de la curți. A se vedea – Gh. Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. II, op. cit., pag. 47-48.

¹⁰² Corpurile de oaste sunt atestate documentar în Moldova: „oastea Țării de Sus” sau „oastea Țării de Jos”, în timp ce în Valahia sunt menționate „oștile Mehedinților”, sau ale Craiovei. – A se vedea Ion Safta și Nicolae Ciobanu – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 100-102; Viorel Siserman – *Justiția militară în România*, op. cit., pag. 17.

Inițial au existat unități mobile (infanteria ușoară), fără armuri și înarmată cu tradiționalele lănci, sulite, (*fustui*), halebarde, săbii, spade și arcuri, dar ulterior apar unități de infanterie grea, înzestrată cu platoșe, zale ușoare, coifuri și scuturi (paveze), fiind înarmată cu săbii scurte și cu arbalet¹⁰³.

În afara armelor albe, în a doua jumătate a sec. al XIV-lea apar și armele de foc, prima dată în Transilvania și apoi în Țara Românească și Moldova¹⁰⁴.

Alături de armamentul individual (archebuze, muschete, sinețe sau pistoale cu cremene sau fitil) s-au folosit și piese de artilerie ca de exemplu tunurile de câmp (bombarde obișnuite sau grele) și mortierele¹⁰⁵.

Cavaleria, formată din boeri (nobili), curteni și țărani liberi, era o armă foarte mobilă și rapidă, predominantă fiind *cavaleria ușoară* (husarii).

Începând cu sec. XV-lea apare și cavaleria grea (catafracții în Transilvania) alcătuită în special din curteni, care era păstrată în rezervă și folosită în momentele decisive ale luptei, ca forță de izbire și dispersare a trupelor inamice¹⁰⁶.

În compunerea armatei au existat și *servicii militare de informații* care prin iscoade interceptarea corespondenței inamicului, dezinformarea acestuia, aduceau informații utile căpeteniilor oștirii, fiind renumite iscoadele domnitorului Ștefan cel Mare, care i-au permis o bună și rapidă cunoaștere a intențiilor dușmanului.

Efectivele oștirii au putut fi stabilite cu destulă ușurință, datorită bogatelor informații oferite de numeroasele documente istorice.

În timpul pregătirii de război în Țara Românească în 1439, Vlad Dracul (Țepeș) a strâns la oaste 15.000 de călăreți, iar în 1462 avea 30.000 soldați¹⁰⁷.

După cum Mircea cel Bătrân avea sub poruncă 30.000 oșteni, dar mai târziu efectivele au ajuns la 50.000 oșteni.

În Moldova, în campaniile de apărare împotriva Imperiului Otoman din 1475-1476, Ștefan cel Mare a ridicat 60.000 de oșteni, iar Petru Rareș a strâns în 1538 nu mai puțin de 60.000-70.000 luptători¹⁰⁸, iar la 1653, Matei Basarab avea doar 40.000 oșteni.

Referitor la Transilvania, în vara anului 1442, apelând doar la populația din sudul Principatului, Iancu de Hunedoara a ridicat aproximativ 20.000 oșteni, dar Gheorghe Rakoczi I, la 1644 avea o oaste de 50.000 oșteni¹⁰⁹.

Vremea luptelor pentru unitate națională purtate de Mihai Viteazul, cu aproape 50.000 oșteni, puterea militară a celor trei țări române era apreciată la 120.000 oșteni, după cum rezultă dintr-un raport diplomatic adresat Curții de la Praga¹¹⁰.

¹⁰³ Mihai Popescu, Valentin Arsenie, Gheorghe Văduva – op. cit., pag. 191-192; A se vedea Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, op. cit., pag. 254-255.

¹⁰⁴ Cea mai veche referire la armele de foc apare în „Registrul cu socotelile orașului Sibie” (1372-1386), unde se menționează existența în acest oraș a unui armurier făuritor de bombarde (piese de artilerie).

¹⁰⁵ Primul voevod român care a folosit artileria a fost Mircea cel Bătrân, inițial pentru apărarea cetăților, iar mai târziu în câmpul de luptă. În 1443, Iancu de Hunedoara avea 150 de tunuri, iar în lupta de la Valea Albă (1476) moldovenii au folosit cu mult succes tunuri de câmp așezate în căruțe. La 1574 Ion Vodă avea 80 de tunuri mari, iar urmașul său, Petru Șchiopu și-a înzestrat oastea la 1590 cu 4.000 de archebuze și 60 tunuri. La Călugăreni, Mihai Viteazul a folosit 60 tunuri montate pe căruțe. A se vedea Gh. Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. II, op. cit., pag. 70-72; Mihail Popescu și colectivul – op. cit., pag. 192.

¹⁰⁶ În rândul cavaleriei grele, domnitorul avea un așa numit *corp al vitejilor* compus din mica boerime și care se distingea ca o forță de elită. A se vedea colectiv – Academia Militară – *Curs de istoria artei militare*, vol. I, op. cit., pag. 176-177.

¹⁰⁷ A se vedea – Nicolae Iorga - *Istoria armatei române*, vol. I, op. cit., pag. 50; Gh. Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. II, op. cit., pag. 39. informațiile privitoare la efectivele armatei lui Vlad Țepeș aparțin șambelanului împăratului bizantin trimis în misiune la Paris.

¹⁰⁸ Gh. Cantacuzino, op. cit., vol. II, pag. 38-39; Viorel Siserman – *Justiția militară în România* – op. cit., pag. 18. În general, atât în Moldova, cât și în Valahia, în a doua jumătate a sec. XV-lea, oastea domnitorului avea un efectiv de aproximativ 30.000-60.000 luptători, din care marea parte o constituia infanteria.

¹⁰⁹ A se vedea C. Mureșan – *Iancu de Hunedoara*, ed. A II-a, Editura Științifică, București, 1968, pag. 74-75. David Prodan, op. cit., pag. 152-153. În același sens Gh. Cantacuzino – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, op. cit., pag. 64.

¹¹⁰ A se vedea V. Siserman, op. cit., pag. 18; Ion Safta și Nicolae Ciobanu – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 142.

Comandantul suprem al oștirii era domnitorul (principele) care avea ca locțiitor pe marele vornic (înlocuit mai târziu cu *marele spătar* în Muntenia sau *portarul de Suceava* în Moldova, în timp ce în Transilvania, principele era ajutat de cancelar sau de un membru al Consiliului principatului).

În ierarhia militară urmau *comandanții de mari corpuri de oaste* și anume Vornicul sau Banul Craiovei (în Muntenia), *Vornicii Țării de Jos și de Sus* (în Moldova), sau *Comandantul gărzii princiare* și *Marele căpitan* al secuilor (în Transilvania).

Urmau apoi *comandanții de corpuri ostășești*, respectiv *hatmanul* (în Moldova), sau *marele spătar* (în Muntenia), care aveau sub ascultare pe *marele paharnic* (în Muntenia), sau pe *marele logofăt* (în Moldova). La rândul lor, aceștia porunceau asupra curtenilor (roșii), asupra *marelui agă*¹¹¹ a *căpitanilor de margine*¹¹², având sub comandă și *cnejii*, respectiv *căpitanii* (în Transilvania), care se aflau în fruntea oștilor ridicate de ținuturi, precum și pe *comandanții de steaguri*¹¹³.

Astfel organizată, începând cu sec. al XV-lea și până la jumătatea sec. al XVII-lea, oștirea celor trei țări române a cunoscut aproximativ aceeași evoluție și dezvoltare, fiind statornică preocuparea domnului sau principelui de a instrui și înzestra armata permanentă, recompensând generos slujba credincioasă și pedepsind aspru lășitatea pe câmpul de luptă.¹¹⁴

Boierii în Țara Românească și Moldova au continuat și în sec. XVII-XVIII să îndeplinească un important rol militar, fiind obligați să slujească în oastea țării¹¹⁵, asigurând și cadrele de comandă ale acestora.

În Transilvania, Imperiul habsburgic dispunea de o armată proprie și de obicei s-a ferit să recurgă la potențialul militar al nobilimii locale, preferând să apeleze la contribuția financiară a acestora la întreținerea oștirii¹¹⁶.

Potențialul militar al țărănimii a continuat să asigure importante resurse oștirii din Țara Românească și Moldova, fiind bine cunoscută tradiția ostășească a codrenilor, lăpușenilor, orheienilor, bănățenilor, făgărășenilor și maramureșenilor (care alături de cei din Țara Chioarului vor alcătui regimintele grănicerești în Transilvania).

Trecătorile și plaiurile în aceste două țări române au continuat să fie apărate de *străjerii moldoveni* și *plăieșii munteni*, care erau recrutați dintre locuitorii unor sate libere, domnești sau mănăstirești¹¹⁷.

¹¹¹ Rangul de **mare agă** apare în documente la 1592 și va fi comandantul dorobanților (străini sau de țară) – care reprezentau un corp de infanterie însărcinat cu păstrarea ordinii și a liniștii în târguri și orașe domnești și cu prinderea răufăcătorilor. A se vedea Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor*, op. cit., pag. 252-253.

¹¹² **Căpitanii de margine** erau comandanții regiunilor de graniță, care în sec. al XVII-lea asigurau administrația, dar și paza militară a ținuturilor de hotar. În Moldova, paza frontierei de răsărit, amenințată de atacurile de pradă ale cazacilor și tătarilor o asigurau **serdarul**, care avea ca subordonați toți călărașii, precum și slujitorii domnești de la fruntariile Moldovei. Gh. Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, op. cit., pag. 53-55.

¹¹³ Efectivul unui **steag** varia între 50 și 250 oșteni în Muntenia și Moldova, iar în Transilvania putea ajunge la 500 până la 1.000 oșteni (cât avea în 1473 steagul gărzii principelui). Comandantul steagului de slujitori era **hotnogul**, iar a steagului de curteni a rămas **vătaful**, înlocuit mai târziu cu **căpitanul de ținut**. Cele mai mici subunități militare din oastea feudală română erau comandate de **ceauși** numiți și **chehaiale** sau de **stegar** (oștean purtător al flamurii de luptă legată de o lance). A se vedea Nicolae Stoicescu – *Curteni și slujitori. Contribuții la Istoria armatei române*, Editura Militară, București, 1968, pag. 90-110; Viorel Siserman – *Justiția militară în România – tradiție și actualitate*, Editura Militară, București, 2004, pag. 17; Vlădescu Cristian – *Arme albe și flamuri folosite de oștile române în secolul al XVI-lea în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară” nr. 7-8/1974*, București, pag. 151-180.

¹¹⁴ La vremea respectivă, potrivit unei străvechi datini, Matei Basarab și-a răsplătit cu dărnicie căpitanii „care s-au ridicat cu bun îndemn și cu slujbă dreaptă către domnia mea și întru nimic necruțând să-și verse sângele pentru domnia mea” – A se vedea Nicolae Stoicescu – *Curteni și slujitori*, op. cit., pag. 265-266. Părăsirea câmpului de luptă, dezertarea din fața dușmanului se pedepsea cu confiscarea averii sau tăierea capului. Astfel, la 11 mai 1601, Mihai Viteazul l-a pedepsit pe Dragu postelnicu pentru că „a fugit din oaste”, iar la 3 decembrie 1639, Matei Basarab a luat averea căpitanului Iane pentru că „s-a arătat ca om rău și hiclean”, deoarece la vreme de război „nu s-a aflat la oaste”, Arhivele Statului, București, Documente istorice C/10.

¹¹⁵ În 1672 și 1683 sunt amintite obligațiile boierilor mazili de a se prezenta fiecare la oaste cu cel puțin 10 oșteni călare, iar la 1711, Dimitrie Cantemir amenință cu confiscarea moșiilor pe boierii care nu se supun îndatoririlor ostășești. A se vedea Nicolae Iorga – *Istoria românilor*, op. cit., vol. VI, pag. 470-471.

¹¹⁶ Obligațiile militare ale nobilimii transilvane s-au păstrat neschimbate, după cum au fost stabilite la 1653 și apoi la 1669 prin *Approbatæ Constitutiones Regni Transilvaniae* sau prin *Compillatæ Constitutiones Regni Transilvaniae* care sunt reluate în *Diploma leopoldină* ratificată de împăratul Leopold I la 31 decembrie 1691. A se vedea Gh. Cantacuzino și colectivul – *Istoria Militară a poporului român*, vol. III, op. cit., pag. 339-340.

Cerința majoră a asigurării apărării împotriva agresiunii existente, dar și pentru păstrarea liniștii și ordinii în țară, au determinat apariția unor noi structuri militare, în sec. XVII-XVIII, întemeiate în principal pe principiul scutirii fiscale, dintre care amintim *scutelnicii* (călări, sau pedestri), *talpoșii* (pedestrași folosiți pentru paza curții domnești), *saragelele* (oșteni cu atribuții de pază a capitalei și a hotarelor) sau *vânătorii* și *sulițașii* (fustașii) – oșteni din garda domnului¹¹⁷.

În secolul al XVIII-lea, numărul categoriilor de **slujitori** cu obligații militare a crescut semnificativ, prin înființarea de noi corpuri ca de exemplu – *pantirii*, *joimirii roșii*, *baltagarii*, *poterașii*, *tufecii*, *topcii*, *haiducii predații*, *baranii*, *mocanii sau seimenii hănești*.¹¹⁸

În Transilvania, *regimentele grănicerești* au reprezentat o importantă structură militară, care în schimbul apărării frontierei și a ordinii interne în regiune au beneficiat de pământ sau scutiri fiscale¹²⁰, fiind mai cunoscute prin forța militară de care dispuneau Regimentul 1 românesc din Țara Bârsei, cu sediul la Orlat și Regimentul 2 român de graniță cu garnizoana la Năsăud (înființat la 15 august 1764)¹²¹.

Efectivele oștirilor în cele trei țări române au cunoscut o relativă stabilitate, dar datorită suzeranității otomane, atestat documentar, numărul oștenilor în Țara Românească era de aproximativ 11.000 luptători recrutați din rândul populației autohtone, în timp ce în Moldova era cu ceva mai mic, dar în realitate ajungea la 20.000 soldați în cele două țări românești.

În Transilvania aflată sub suzeranitate habsburgică, forțele militare puteau însuma aproximativ 18.000 oșteni¹²².

Referitor la înzestrarea armatei, se remarcă o masivă utilizare a armelor de foc, atât portative, cât și a artileriei de câmp sau de asediu, alături de armele albe care continuă să fie tot mai puțin folosite, cu excepția sabiei, deoarece în secolul al XVIII-lea, pușca și pistolul ajung să înlocuiască sulița și arcul cu săgeți, iar halebarda devine o armă decorativă¹²³.

Tot în această perioadă se răspândește portul uniformelor militare și diversificarea acestora în raport de fiecare corp de armă, realizându-se o pitorească și originală îmbinare a modei occidentale cu cea orientală în ce privește ținuta militară.

Se menține obligativitatea serviciului militar pentru toți bărbații valizi, nefiind stabilite limite de vârstă de la care începeau, sau la care se sfârșeau aceste îndatoriri.¹²⁴

Analizând structura armatei celor trei țări române, pe genuri de arme, se păstrează aceeași componență. Astel, *infanteria* (pedestrima) rămâne arma esențială, cu o pondere de două treimi din

¹¹⁷ Un document din timpul lui Constantin Brâncoveanu atestă existența a peste 200 sate *cu plăieși*, care sunt semnalate izolat și în Transilvania – în zona Făgărașului și a Bistriței. A se vedea Nicolae Stoicescu – *Curteni și slujitori*, op. cit., pag. 142.

¹¹⁸ A se vedea în acest sens Gh. Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, op. cit., vol. III, pag. 345-346.

¹¹⁹ În acest sens Nicolae Stoicescu – op. cit., pag. 161-186; Ioan C.I. Filitti – *Câteva cuvinte despre alcătuirea oștirii de țară în Principatele Române, până la Regulamentul Organic*, București, 1936, apud – colectiv – *Istoria militară a poporului român*, op. cit., vol. III, pag. 347-354.

¹²⁰ Proiectul de înființare a acestor *regimente grănicerești* aparține guvernatorului Transilvaniei, generalul Buccow, care l-a înaintat la 13 octombrie 1761 Consiliului aulic de război de la Viena, prin care vechea organizare a *plăieșilor* și *pușcașilor* a fost desființată și înlocuită cu „miliția grănicerească” cu un efectiv de până la 17.000 soldați.

¹²¹ În 1765 în Transilvania exista Regimentul 1 infanterie român (3.708 soldați), Regimentul 2 infanterie român (3.165 soldați) și Regimentul 2 dragoni român (1.738 soldați), alături de alte trei regimente secuiești. A se vedea în acest sens – Carol Gollner – *Regimentele grănicerești din Transilvania (1764-1751)*, București, Editura Științifică, 1973, pag. 28-29 și 56; Gheorghe Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, pag. 357-361; Viorel Siserman, op. cit., pag. 21.

¹²² Gh. Cantacuzino și colectivul – op. cit., vol. III, pag. 363-364.

¹²³ O relatare din 1656 prezintă înzestrarea unui oștean transilvănean care are în jurul trupului o cartușieră, la sold „o sabie cam lungă... se deosebește ușor această sabie ardelenască de sabia polonă, de cea căzăcească sau de cea turcească încovoiată și făcută dintr-un oțel de Damasc. La șa luptătorul avea un pistol fixat în toc, o carabină sau o pușcă mică. Unii dintre ei purtau un coif, platoșă și mănuși de fier, care ajungeau până peste coate” – apud colectiv – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, op. cit., pag. 367.

¹²⁴ „Pe acele vremuri nu existau limite de vârste, altele decât ale neputinței fizice. De aceea, orice bărbat era îndatorat să răspundă chemării sub arme, indiferent de vârstă, atâta vreme cât puterile fizice îi îngăduiau să o facă, sau până când nu decădeau din situația de om liber” – general Radu Rosetti, op. cit., pag. 78.

efectivele armatei și în compunerea ei se mențin steagurile și ceata, dar apar noi corpuri militare sub denumirea de *detașamente* și *batalioane* ca unități specializate de pușcași, sulitași sau archebuzieri.¹²⁵

Cavaleria a cunoscut la rândul ei schimbări semnificative, odată cu înzestrarea ei cu arme de foc individuale și a modificării tacticii militare de angajare în lupta cu inamicul.

Artileria, subordonată direct căpitaniei supreme a cunoscut o creștere a importanței și eficienței în raport cu celelalte arme, în dotarea ei intrând piese de artilerie tot mai performante.¹²⁶

Perioada domniilor fanariote nu a însemnat totala desființare a oștii performante în Moldova și Muntenia așa cum s-a susținut de unii autori¹²⁷, pentru că s-au menținut structuri militare permanente ale căror efective erau de aproximativ 6.000-11.000 de ostași, în fiecare din cele două state române¹²⁸, iar în Transilvania se mențin regimurile grănicerești, la care s-a făcut anterior referire.

Referitor la efectivele militare permanente, la asediul Vienei (1683) au luptat 13.000 oșteni români, iar mai târziu, Constantin Brâncoveanu a avut 8.000 oșteni, iar la 1711, Dimitrie Cantemir avea aproximativ 12.000 oșteni, astfel că în secolul XVIII-lea, oastea țărilor române cuprindea cu aproximație 1.000-25.000 oșteni.¹²⁹

Dintre domnitorii fanarioți Nicolae Mavrogheni avea 11.000 oșteni și o flotilă pe Dunăre, Alexandru Moruzzi și apoi Constantin Ipsilanti aveau o gardă numeroasă din arnăuți și panduri, dispunând de 7.500 infanteriști și aproximativ 2.500 de cavaleriști.¹³⁰

După răscoala lui Tudor Vladimirescu a urmat abolirea regimului fanariot și restaurarea domniilor pământene, eforturile pentru organizarea armatei în țările române s-au intensificat, profitându-se și de contextul politic internațional mai favorabil ca urmare a victoriei Rusiei în războiul cu Turcia, încheiat la 2/14 septembrie 1829, prin Tratatul de pace de la Adrianopol.¹³¹

Puterile beligerante au convenit prin acest tratat de pace că în Moldova și Țara Românească să se înființeze „un număr de gardă înarmată”¹³². Potrivit clauzelor stipulate în art. 5 din tratat au fost elaborate în

¹²⁵ Radu Rosetti – *Istoria artei militare a românilor*, op. cit., pag. 292-293.

¹²⁶ În anul 1574 oastea Moldovei avea în dotare 60 de tunuri ușoare și 80 de guri de foc grele sau de mare calibru, motiv pentru care cronicarul polon Leonhard Gorecki, referindu-se la tun nota: „ în această mașină se rezimă toată puterea pedestrimii, toată splendoarea călărimii, cu un cuvânt toată puterea războiului” – A se vedea Gheorghe Cantacuzino și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, op. cit., pag. 510-511, lucrare potrivit căreia între 1580-1590 în oștile Moldovei erau aproximativ 3.000 de archebuzieri, iar în aprilie 1600, Mihai Viteazu avea 20.000 pușcași pedestri și 8.000 de pușcași călări.

¹²⁷ A se vedea Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor*, op. cit., pag. 465, potrivit căroră „armata națională nu mai există, fiind înlocuită cu o simplă gardă a voievodului”.

¹²⁸ Dintre aceste categorii militare cu caracter permanent se remarcă *slujitorii* (roșii, călărașii, dorobanții, hînsarii, scutelnicii, joimirii roșii, talpoșii, deliții, cătanele, cazacii, leșii – polonii, seimenii, levenții, nemții – dragoni, lipcanii, arnăuții și panfîrii). Lefegii, similari *unaților* sau *voinicilor cu soldă* din vechea oștire medievală, aveau efective cuprinse între 2.000 și 8.000 de oșteni. A se vedea în acest sens – Nicolae Iorga – *Istoria armatei românești*, vol. II, op. cit., pag. 129 și 144-145; Viorel Siserman, op. cit., pag. 20-21.

¹²⁹ Gheorghe Cantacuzino și colectivul, op. cit., Vol. III, pag. 560-561.

¹³⁰ A se vedea – Costică Prodan și Irina Guțu – *Societatea românească și instituțiile militare în zorii epocii moderne. Însemnătatea revoluției din 1784 în istoria militară a poporului român în volumul Istoria militară a românilor*, op. cit., vol. I, pag. 194-195. Unii dintre domnii fanarioți s-au preocupat de organizarea și înzestrarea oștirii. Astfel, Nicolae Mavrogheni (1786-1790) a organizat flota dunăreană și o armată de aproximativ 11.000 oșteni. Constantin Ipsilanti (1802-1806) a reorganizat oastea pe baza voluntarilor și a pandurilor, astfel că până în aprilie 1807 au fost mobilizați 10.000 oșteni, din care 7.500 infanteriști și 2.500 cavaleriști. A se vedea Nicolae Iorga – *Istoria armatei românești*, vol. II (de la 1599 până în zilele noastre), București, 1919, pag. 198; Radu Rosetti, op. cit., pag. 124. În același sens Gheorghe Cristache – *Formațiuni populare militare românești (1800-1830)*, Editura Militară, București, pag. 28.

¹³¹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor*, op. cit., pag. 503-504. Florin Constantiniu – *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a III-a revăzută și adăugită – Editura „Univers Enciclopedic”, București, 2002, pag. 200-202.

¹³² Potrivit Tratatului de pace de la Adrianopol s-a recunoscut dreptul Principatelor române de a avea o armată proprie care „să asigure serviciul carantinelor”, să vegheze la siguranța frontierelor, la menținerea „bunei ordini în orașe și la sate”, având ca misiune și „executarea legilor și regulamentelor”. A se vedea Dumitru Preda și Maria Georgescu – *Țările române și evoluția forțelor armate românești între 1821 și 1859 în Istoria militară a românilor*, vol. II, op. cit., pag. 219-221; Viorel Siserman, op. cit., pag. 21-22.

cadrul Regulamentului Organic al fiecărei țări dispoziții exprese privind organizarea, recrutarea, misiunile ce reveneau noi înființatelor miliții pământene, prevederi cuprinse în câte un Regulament ostășesc.¹³³

S-a reușit astfel păstrarea unor structuri militare autohtone, de veche tradiție, în fruntea cărora era domnitorul în Muntenia, comanda efectivă având-o însă *spătarul*, în timp ce în Moldova era *hatmanul*.

Această armată permanentă alcătuită numai din infanterie și cavalerie avea un efectiv de 4.656 militari, grupați în trei regimente mixte, de infanterie și cavalerie în Muntenia, în timp ce în Moldova s-a constituit un regiment mixt, cu un efectiv de 1.554 militari, dar ulterior până în 1842 s-au mai înființat încă trei regimente, cu un efectiv total de 3.519 soldați și ofițeri.¹³⁴

În vederea asigurării ordinii interne au fost reînființate unități de dorobanți în Țara Românească, respectiv de slujitori în Moldova.

Dorobanții, continuatori ai foștilor unități pedestre cu același nume, au fost organizați în 18 grupe, comandate de un căpitan (*tist*), cu garnizoana în capitala fiecărui județ din Muntenia, formațiunile având în total un număr de 4.023 dorobanți, 447 căprari și 18 căpitani¹³⁵, pentru ca în 1852 să ajungă la 4.667 dorobanți¹³⁶.

Slujitorii în Moldova au constituit formațiuni pedestre și de cavalerie, sub comanda unui căpitan, fiind plătiți cu soldă de 15 lei pe lună, achitată din contribuția obștilor sătești.¹³⁷

Pentru a se îndeplini obligația de pază a frontierelor, înscrisă în Regulamentul Organic al Țării Românești care prevedea expres că „*paza potecilor prin munți se dă întru îndatorirea satelor celor mai cu apropiere de hotar*”¹³⁸ s-a apelat la formațiuni paramilitare alcătuite de colectivitățile rurale, numite *potecași*, pentru straja graniței în zonele de munte și *cordonași* sau *pichetași* pentru paza malurilor Dunării, care se subordonau Spătăriei¹³⁹.

În baza Legii din 1850 s-a reorganizat sistemul de pază al frontierelor prin constituirea trupelor de grăniceri, structurate în 5 batalioane care au format Inspectoria munților și Inspectoria Dunării, cu efective care în 1852 ajungeau la 7.838 militari.¹⁴⁰

În perioada 1843-1846 asistăm la întemeierea artileriei moderne în cele două țări românești, odată cu înființarea artileriei, ca armă separată¹⁴¹.

¹³³ Regulamentul ostășesc pentru miliția pământenească a Principatului Valahiei – în Regulamentul organic al Țării Românești intrat în vigoare la 1 iulie 1831, în cap. XI – la art. 379-443 și Regulamentul pentru miliția națională sau straja pământenească a Prințipatului Moldovei în Regulamentul Organic al Moldovei (intrat în vigoare la 1 ianuarie 1832) – în Arhivele Statului – Iași – fond – Manuscrise, nr. 1.665, fila 199-236.

¹³⁴ Serviciul militar era de 6 ani, iar recrutarea s-a făcut numai din rândul localnicilor, prin conscripție, tragere la sorți sau voluntariat. A se vedea Ion Safta și Nicolae Ciobanu, *op. cit.*, vol. I, pag. 220-223; Viorel Siserman, *op. cit.*, pag. 21-22.

¹³⁵ Grupa de dorobanți se subdiviza în mai multe *căprării* comandate de un căprar, cu un efectiv de 10 militari. Dorobanții prestau serviciul militar timp de 3 ani, executând lunar 10 zile de serviciu efectiv, având obligația să se „*deprinză neîncetat la arme și să le aibă bine îngrijite, pentru care să li se facă revizie de două ori pe an de un trimis într-adins a Ministerului din Lăuntriei*” – Nicolae Bălcescu – „*Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum*” în *Opere*, vol. I, *Scrieri istorice, politice și economice 1844-1847* editie critică de G. Zane și Elena G. Zane, București, Editura Academiei, 1974, pag. 74

¹³⁶ Stagiul militar a fost mărit la 6 ani, astfel că din numărul de 4.667 oșteni existenți în 1852, 2 erau ofițeri cu grad superior (inspectori), 21 ofițeri cu grad inferior, 457 subofițeri (căprari) și 4.197 dorobanți, fiecare escadron din cele 17 existente, numărând 240-350 militari. A se vedea Constantin Căzănișteanu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, pag. 371-374.

¹³⁷ A se vedea – Ștefan Pascu – *Oastea de țară, oaste populară în țările române în secolele XIV – XVI* în volumul „*Armata Republicii – Tradiție și contemporaneitate*”, Editura Militară, București, 1975, pag. 21-32.

¹³⁸ „Proiect pentru slujba milițiilor pământenești cu îndatorire de a cuprinde și granița țării de peste tot hotarul și ostroavele din Dunăre în urma organizației cetelor dorobănești potrivit cu alăturatul proiect pentru aceasta în Regulamentul Organic al Prințipatului Valahiei (1832).

¹³⁹ *Potecași* și *cordonași* se recrutau dintre sătenii din localitățile situate în zonele de frontieră „pentru a păzi granița” sau „a feri popoarele plaiurilor despre făcătorii de rău” – Constantin Căzănișteanu – *Tradiție și inovație în organizarea armatei române moderne*, pag. 212-215, în volumul *Armata și societatea românească* – sub coordonarea Al. Gh. Savu, Editura Militară, București, 1980.

¹⁴⁰ Efectivele corpului grăniceresc cuprindeau în 1852 un număr de 7 ofițeri superiori, 47 ofițeri inferiori, 387 subofițeri și 7.397 grăniceri, recrutați la vârste cuprinse între 20 și 40 ani, deprinși cu mănuierea armelor sau eliberați din armata permanentă – Constantin Căzănișteanu și colectivul, *op. cit.*, pag. 374-376.

¹⁴¹ Nichita Adăniloae, Vasile Alexandrescu, Leonid Borcu, Constantin Căzănișteanu, Ilie Ceaușescu, Nicolae Ciobanu, Vasile Cristian, Maria Georgescu, Sergiu A. Iosipescu, Vasile Mocanu, Camil Mureșan, Ștefan Pascu, Ion

Referitor la înzestrarea trupelor, acestea au primit armament individual nou, importat din Rusia și mai târziu din Belgia, Austria și Prusia, în special arme de foc și săbii pentru cavaleriști.¹⁴² Artileria a fost dotată cu tunuri de câmp aduse din Turcia, iar tunurile care au echipat nou înființata flotilă militară de pe Dunăre au fost comandate în Italia (Torino).¹⁴³

Cu privire la cadrele de comandă ale armatei, în 1834 la Iași s-a înființat *Statul Major* al armatei (Ștabul) și ulterior *Administrația centrală* a armatei (dejurstava) – organism colectiv de conducere din care se va forma mai târziu, în 1856 Departamentul Ostășesc, devenit ulterior Ministerul de Război.¹⁴⁴

După anul 1848, în care marea majoritate a cadrelor militare a sprijinit în mod deschis revoluția din Țările Române¹⁴⁵, armata a evoluat în sensul sporirii efectivelor trupelor teritoriale și permanente, care în intervalul 1848-1859 au crescut aproximativ de cinci ori¹⁴⁶, dar și a organizării de noi unități de artilerie, vânători de munte, sau cavalerie¹⁴⁷.

Pentru a asigura ordinea și disciplina militară în unitățile militare, Barbu Știrbei, domnul Țării Românești a susținut necesitatea adoptării unei unice legiuri în această materie, aplicabilă pentru întreaga armată din Muntenia, astfel că în aprilie 1852 a fost adoptată **Condica penală ostășească cu procedura ei și cu osebii supliment pentru starea de împresurare**.¹⁴⁸

Acest al doilea cod românesc al justiției militare a constituit la vremea respectivă un instrument legislativ modern, capabil să asigure unitatea și coeziunea tuturor structurilor militare și implicit respectarea ordinii și a disciplinei în rândul forțelor armate.

Unirea Principatelor Române, înfăptuită prin dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei (28 decembrie 1858) și al Țării Românești (24 ianuarie 1859) a pus bazele statului național român și în contextul amplului program reformativ, apărarea națională și organizarea forțelor militare au reprezentat o preocupare esențială a noii puteri politice¹⁴⁹.

Pătroiu, Gheorghe Platon, Alexandru Porțeanu, Dumitru Preda, Costică Prodan, Gheorghe Romanescu, Dorina N. Rusu, Cornel I. Scafeș, Ilie Schipor și Gheorghe Tudor – *Istoria militară a poporului român, vol. IV, Epoca revoluțiilor de eliberare națională și socială. De la revoluția de eliberare populară din 1784 la cucerirea independenței depline, 1877-1878*, Editura Militară, București, 1987, pag. 203-206.

¹⁴² În 1833 s-au importat din Rusia 4.096 arme pentru infanterie, iar în 1844 alte 1.440 puști și 600 săbii pentru cavalerie, iar din Austria s-au adus în 1848 un număr de 1.213 puști și 1.812 săbii. A se vedea Constantin Căzănișteanu și colectivul – *Istoria Militară a poporului român, vol. IV, op. cit.*, pag. 212-213.

¹⁴³ Ion Safta și colectivul – *Istoria militară a românilor*, vol. I, op. cit., pag. 223.

¹⁴⁴ Viorel Siserman – *Justiția militară în România, op. cit.*, pag. 22-23; Constantin Căzănișteanu – *Cu privire la dezvoltarea armatei române moderne în perioada 1830-1859 în File din istoria militară a poporului român*, vol. 4, București, pag. 68.

¹⁴⁵ A se vedea Dumitru Preda, Maria Georgescu și Costică Prodan – *Revoluția română de la 1848-1849. Experimentarea principiului „națiunii armate”. Războiul de apărare al românilor din Transilvania*, pag. 213-230, în *Istoria Militară a românilor*, Vol. I, op. cit. S-au remarcat prin curajoasa adeziune la cauza revoluției de la 1848 și la idealurile unioniste ofițerii Alexandru Ioan Cuza, Gheorghe Magheru, Grigore Serrurie, Nicolae Ploieșteanu, Christian Tell și alții.

¹⁴⁶ În februarie 1859, cu ocazia unei audiențe avută la Paris cu împăratul Franței Napoleon al III-lea, poetul diplomat Vasile Alecsandri îl informa că în cele două Principate forțele armate erau de 25.000 ostași, din care 10.000 în trupele permanente – Constantin Căzănișteanu și colectivul, op. cit., vol. IV, pag. 379.

¹⁴⁷ Viorel Siserman, op. cit., pag. 23-24.

¹⁴⁸ Colectivul desemnat pentru redactarea acestui prim Cod militar al justiției militare a prezentat Divanului proiectul, care a fost aprobat la data de 30 aprilie 1852 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1852 în Țara Românească și la 24 februarie 1860 în Moldova. Elaborată după modelul Codului de justiție militară francez, a Condiții penale ruse și a Legii stării de asediu adoptată în Franța în 1848, Condica Penală ostășească din 1852 a înlocuit „Așezământul judecătoresc și disciplinesc „ din Țara Românească și „Așezământul de judecată și disciplină” din Moldova, care au constituit efectiv primul cod al justiției militare, incluse în Regulamentul Organic al celor două principate române. A se vedea Dumitru C. Popescu – *Privire istorică asupra justiției militare din România*, Editura Militară, București, 1977, pag. 60-65; Viorel Siserman, op. cit., pag. 61-86.

¹⁴⁹ O primă măsură a reprezentat-o realizarea unității de comandament prin înființarea Statului Major General la 11 octombrie 1859 și numirea în 30 august 1860 a generalului Ioan Emanoil Florescu (1819-1893). Unificarea forțelor armate s-a realizat prin crearea unor arme sau unități comune (Regimentul de geniu – Iași – 1859 și București – 1860, Regimentul de artilerie – 1860 și înființarea la București a Școlii Militare (iulie 1861) – Dumitru Preda și Maria Georgescu – *Formarea și dezvoltarea armatei naționale române. De la Unirea Principatelor la Războiul de Independență – în Istoria militară a românilor*, vol. II, Editura Militară, București, 1992, pag. 8-9.

Odată cu măsurile luate pentru formarea unei Armate române unice și cu un singur Stat Major General, la 1 septembrie 1862 unităților române le-au fost înmânate pe câmpul Cotrocenilor drapelele de luptă tricolore cu inscripția „HONOR ET PATRIE”¹⁵⁰.

Eforturile pentru reorganizarea armatei s-au concretizat pe plan legislativ prin adoptarea unor numeroase legi menite să asigure atât constituirea unei armate naționale a Principatelor Unite pe baza unei doctrine unitare de apărare, bazate pe principiul „națiunii armate”¹⁵¹.

Referitor la armata permanentă, *infanteria* cuprindea 15 batalioane, cu un efectiv de 12.500 soldați, în timp ce *cavaleria* avea în 1864 un efectiv de 1.390 cavaleriști sub comanda a 96 ofițeri¹⁵², astfel că în 1866, forțele armate însumau un total de 20.000 ostași din trupele permanente și 25.000 grăniceri și dorobanți.

Eforturi apreciabile au fost depuse în perioada 1859-1866 și pentru înzestrarea nou înființatei armate române, cu armament de producție internă, dar în special prin import din Franța sau Belgia, pentru procurarea cărora s-a recurs la împrumuturi sau subscripții publice.

Preocuparea pentru perfecționarea structurilor militare și a pregătirii de luptă a armatei a continuat și după urcarea pe tron a regelui Carol I de Hohenzollern, la 10 mai 1866, astfel că puterea armată cu care România a intrat în războiul din 1877-1878 a fost în măsură să aducă națiunii române împlinirea unei străvechi și arzătoare dorințe purtate sute de ani în sufletul acestui neam: independența de stat a României¹⁵³.

Reforme aduse prin *Legea pentru organizarea armatei* din 29 martie 1908¹⁵⁴ și *Legea de organizare a puterii armate* din 28 aprilie 1910¹⁵⁵ au conferit armatei române o structură modernă, adaptată la realitățile începutului de secol XX.

Sistemul național de apărare cuprindea trei principale componente și anume: *armata activă*, *rezerva armatei active* (care împreună alcătuiau în timp de război *armata de operații*) și *milițiile*¹⁵⁶.

În compunerea armatei active *infanteria* a continuat să reprezinte arma principală, cunoscând o continuă creștere a efectivelor și a numărului de unități militare, astfel că dacă în 1891 avea 20.160 trupă și 1.435 ofițeri, în 1914 efectivele au ajuns la 63.449 trupă și 2.998 ofițeri¹⁵⁷.

În ce privește *cavaleria* se constată o vizibilă diminuare a rolului acesteia în operațiunile militare, atacul cu arma albă pierzându-și eficiența în fața armelor de foc tot mai performante.

¹⁵⁰ Cu ocazia înmânării drapelelor de luptă, domnitorul s-a adresat ostașilor români: „Privind dar steagurile cele noi, aduceți-vă pururea aminte că vă încredințez onoarea țării. Steagul e România... El este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinții și unde se vor naște copiii voștri. Steagul este încă simbolul devotamentului, credinței, ordinii și al disciplinei ce reprezintă oastea. Steagul e totodată trecutul, prezentul și viitorul țării, întreaga istorie a României”. – *Mesagii, proclamații, răspunsuri și scrisori oficiale ale lui Cuza Vodă, Vălenii de munte*, 1910, pag. 90, apud – *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, op. cit., pag. 419.

¹⁵¹ *Legea de organizare a puterii armate* din 27 noiembrie 1864 – (Monitorul Oastei – an V, nr. 27/19 decembrie 1864 – pag. 456-464) a prevăzut o triplă structură a forțelor armate române – alcătuite din *armata permanentă*, *milițiile* (grănicerii și dorobanții), iar în cazuri de extremă necesitate puteau fi mobilizate *gloatele* (care cuprindea bărbații valizi în vârstă cuprinsă între 17 și 50 ani. *Legea de recrutare a armatei române* (Monitorul Oastei – an V, nr. 28/23 decembrie 1864 – pag. 474-491) – potrivit căreia recrutarea se făcea prin *conscriptie* (prin tragere la sorți) pe bază de voluntariat și prin *reangajare*. *Legea ierarhiei militare* (Monitorul Oastei – an III, nr. 20/3 aprilie 1862, pag. 341), completată cu *Legea de înaintare în grad* (Monitorul Oastei – an III, nr. 20/3 aprilie 1862, pag. 342-343) și *Legea asupra poziției ofițerilor* (Monitorul Oastei – an V, nr. 28/23 decembrie 1864, pag. 492). *Legea privitoare la instrucția armatei Principatelor Unite* din 13 mai 1860 (Monitorul Oastei – an I, nr. 18/28 mai 1860, pag. 273-277).

¹⁵² Viorel Siserman, op. cit., pag. 26; A se vedea Constantin C. Giurescu, Alexandru Ioan Cuza, București, 1873, pag. 301; Gheorghe Romanescu, Gheorghe Tudor, Mihai Cucu, Ioan Popescu – *Istoria infanteriei române*, vol. I, Editura Militară, București, 1985, pag. 290-294.

¹⁵³ Încheierea războiului ruso-turc, consfințită prin Tratatul de pace de la San Stefano (19 februarie 1878) a fost urmat de Tratatul de pace de la Berlin (1 iulie 1878) prin care se recunoștea independența de stat a României, astfel că la 29 iulie 1878, după retragerea trupelor rusești a fost declarată demobilizarea armatei.

¹⁵⁴ Monitorul Oastei nr. 15/2 aprilie 1908, partea regulamentară nr. 14, pag. 51-60.

¹⁵⁵ Monitorul Oastei nr. 18/28 aprilie 1910, partea regulamentară nr. 19, pag. 241-246.

¹⁵⁶ Legile de organizare ale armatei din 1908 și 1910 au înlocuit vechea armată teritorială (dorobanții și călărașii), cât și *gloatele cu rezerva armatei active*. *Milițiile* - a treia componentă a sistemului militar a preluat misiunea de pază și apărare a teritoriului, în special a frontierelor și punctelor strategice. A se vedea Constantin Olteanu – *Evoluția structurilor ostășești la români*, Editura Militară, București, 1986, pag. 145-146.

¹⁵⁷ A se vedea Ion Șuta – *Infanteria română. Contribuții la istoricul armeei*, vol. I – *De la începuturi până la primul război mondial*, Editura Militară, București, 1977, pag. 248-249.

Cu toate acestea, după războiul de independență numărul unităților de cavalerie a crescut, ajungând în 1914 la 9.743 trupă și 355 ofițeri¹⁵⁸.

Referitor la *artilerie*, aceasta s-a dezvoltat în mod spectaculos, ca urmare a înființării de noi regimente și dotării cu armament performant. Dacă în 1877 existau 24 baterii de artilerie deservite de 144 ofițeri și 2.200 soldați și gradați, în 1914 existau 377 baterii și 1.763 ofițeri, care aveau 47.046 militari în subordine¹⁵⁹.

Au existat reale preocupări și pentru organizarea și înzestrarea *marinei militare*, intrând în serviciu nave moderne pentru acea dată, grupate în Divizia de Dunăre și Divizia de Mare, cu un efectiv de 2.562 marinari¹⁶⁰.

S-a impus ca o specializare distinctă, a cărei apariție s-a justificat prin necesitatea asigurării ordinii și disciplinei militare. Ca urmare a adoptării **Codicelui de justiție militară din 1873**, în cuprinsul căruia se includeau atât norme de drept penal, de drept procesual penal, cât și de organizare judecătorească¹⁶¹ s-au pus bazele unei justiții militare adaptată la realitățile momentului, ieșind din vigoare **Condica penală ostășească cu procedura ei cu osăbit supliment pentru starea de împresurare** din 1852¹⁶².

Absența unui corp profesionist de magistrați militari și exercitarea prerogativelor actului de justiție de către ofițeri de carieră, care nu posedau cunoștințe juridice necesare acestei responsabilități, a constituit o carență a acestui cod, care nu avea să fie decât mai târziu înlăturată.

Din analiza evoluției forțelor armate după Unirea Principatelor și până înaintea declanșării primului război mondial rezultă cu evidență creșterea forței combative a statului român, care în 1910 dispunea de o armată de 93.652 militari, *cavaleria* de 10.098 militari, *artileria* de 48.809 militari, *geniul* de 4.042 militari și *marina* de 2.562 militari¹⁶³.

Odată cu intrarea României în primul război mondial¹⁶⁴, marile operații ale armatei române în campaniile din anii 1916-1917 au pus în evidență faptul că structurile militare s-au angajat în luptă nepregătite, slab echipate și incompetent conduse, astfel că numai eroismul ostașilor români, însuflețiți de dorința eliberării Transilvaniei au adus în cele din urmă biruința și reîntregirea țării în granițele ei firești, după 1 Decembrie 1918¹⁶⁵.

¹⁵⁸ În 1914 existau 2 divizii de cavalerie (11 regimente de *roșiori* și 10 regimente de *călărași*), care în total însumau 9.743 călăreți sub comanda a 355 ofițeri. Vasile Alexandrescu, Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Victor Atanasiu, Constantin Botoran, Constantin Căzănișteanu, Ilie Ceușescu, Nicolae Ciobanu, Mircea Cociu, Maria Georgescu, Vasile Mocanu, Mircea Mușat, Vasile Netea, Niculae Niculae, Adrian Pandeia, Ștefan Pascu, Ion Pătroi, Dumitru Preda, Vasile Pricop, Costică Prodan, Șerban Rădulescu-Zoner, Gheorghe Romanescu, Dorina Rusu, Cornel I. Scafeș, Ilie Schipor, Gheorghe Tudor și Vladimir Zodian – *Istoria militară a poporului român*, vol. V, - *Evoluția organismului militar românesc de la cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea marii uniri din 1918. România în anii primului război mondial*, Editura militară, București, 1988, pag. 82-89.

¹⁵⁹ Idem – pag. 90-94.

¹⁶⁰ *Divizia de Dunăre* cuprindea: a) Escadra de Dunăre; b) Gruparea de apărare Galați-Tulcea-Sulina; c) Gruparea de apărare Cernavodă-Fetești și *Divizia de Mare* care dispunea de crucișătorul „Elisabeta”, bricul „Mircea” și Școlile marinei. A se vedea Nicolae Bărdeanu și Dan Nicolaescu – *Contribuții la istoria marinei române*, vol. I, Editura Militară, București, 1979, pag. 225-227.

¹⁶¹ *Codicele de justiție militară*, adoptat prin Decretul nr. 828 din 5 aprilie 1873 a fost publicat în „Monitorul Oficial din 28 aprilie 1873, fiind urmat în 1883 de un cod de justiție exclusiv pentru corpul marinei militare. A se vedea – Viorel Siserman- *op. cit.*, pag. 89-132.

¹⁶² *Condica penală ostășească cu procedura ei cu osăbit supliment pentru starea de împresurare* a fost aprobată de Divanul obștesc al Țării Românești la data de 30 aprilie 1852 și a intrat efectiv în vigoare la 24 iunie 1852. A se vedea Viorel Siserman, *op. cit.*, pag. 61-86.

¹⁶³ A se vedea în acest sens – Dumitru Preda și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. V, *op. cit.*, pag. 190-195.

¹⁶⁴ Poziția de neutralitate „cu arma la picior” a României, după declanșarea primului război mondial a fost păstrată timp de doi ani și a luat sfârșit la 27 august 1916, când Consiliul de Coroană convocat de regele Ferdinand I a hotărât declanșarea războiului de reîntregire națională.

¹⁶⁵ Guvernul liberal a angajat România în Război cu o armată nepregătită, care a subevaluat capacitatea de ripostă a dușmanului. Generalul Berthelot, șeful misiunii franceze a definit corect situația în care se găsea armata la începutul războiului, spunând că eram „admirabil de dezorganizați”. Războiul început de România în 1916 s-a sfârșit prin *Pacea de la București* (24 aprilie/7 mai 1918) care a fost denunțată câteva luni mai târziu (28 octombrie/10 noiembrie 1918), când România a reintrat în război alături de Antanta, până la sfârșitul primului război mondial. A se vedea Florin Constantiniu, *op. cit.*, pag. 255-283; Vasile Alexandrescu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. V, *op. cit.*, pag. 363-397, 497-505 și 643-654; A se vedea Ion Giurcă – *1917. Reorganizarea armatei române*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999, pag. 235-269.

2.2. Armata română în epoca contemporană

Istoria s-a scris pe câmpul libertății la Blaj și odată cu Unirea de la 1 Decembrie 1918 România Mare s-a regăsit în granițele ei firești, moment de adâncă împlinire pentru neamul românesc, precedat de realipirea Basarabiei la patria mamă (28 noiembrie 1918)¹⁶⁶.

Încă o dată armata a trebuit să apere integritatea și independența statului român în fața agresiunii armatei roșii ungare¹⁶⁷ și în campania din 1919 soldată cu înfrângerea inamicului și ocuparea Budapestei. Prin aceste fapte de arme, forțele armate române s-au dovedit capabile să își îndeplinească misiunea primită, aceea de a apăra fruntariile țării, integritatea și independența acesteia.

2.2.1. Organizarea forțelor armate în perioada interbelică

Odată cu sfârșitul primului război mondial, organismul militar român a resimțit profund progresele tehnice, care au influențat din plin forța combativă și mobilitatea întregii armate.

Dezvoltarea rapidă a aviației de luptă, a pieselor de artilerie de înaltă performanță, apariția tancurilor, a armelor chimice și continua dezvoltare a transmisiunilor militare și a armei genului au demonstrat că vechile metode de a duce războiul, cu „atacul la baionetă și șarje de cavalerie aparțin pentru totdeauna trecutului.

A devenit tot mai evidentă necesitatea înzestrării trupelor cu arme automate, sprijinite de o artilerie modernizată, cu o capacitate de foc mult superioară odată cu renunțarea la mari efective, prost instruite și greu de manevrat în câmpul tactic, în favoarea unor structuri militare reduse considerabil, dar infinit mai bine instruite și echipate¹⁶⁸.

În anul 1922 efectivul armatei se ridica la 214.925 militari, din care 14.779 ofițeri, 6.433 personal civil și 193.713 trupă, dar datorită greutăților economico-financiare, în 1938 nu s-au putut menține sub arme decât cel mult 200.000 militari¹⁶⁹.

În perioada interbelică s-au succedat două etape distincte din punct de vedere al dinamicii structurilor militare din compunerea armatei române, cuprinse între 1919-1932 și respectiv 1932-1940.

În prima perioadă se constată o preocupare pentru definirea structurilor și a cadrului organizatoric referitor la forțele armate, odată cu adoptarea la 23 iunie 1924 a „*Legii relativă la organizarea armatei*”¹⁷⁰, urmată de alte două legi similare, din 30 aprilie 1930¹⁷¹ și 28 aprilie 1932¹⁷².

Cea de-a doua etapă a constituit-o continuarea preocupărilor pentru modernizarea forțelor armate și ridicarea capacității de luptă a tuturor structurilor militare.

¹⁶⁶ A se vedea Marcel Stirban, Gheorghe Iancu, Ioan Teplea, Mihai Racovițan și colectivul, sub coordonarea dr. Anton Drăgotescu – *Istoria României – Transilvania*, vol. II (1867-1947), Societatea cultural-științifică „Gheorghe Barițiu”, Editura „Gheorghe Barițiu”, Cluj-Napoca, 1999, pag. 646-676; Constantin Botoran – *Marea Unire din 1918. Apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale (1918-1919) în Istoria Militară a românilor*, vol. II, sub coordonarea Ion Safta și Nicolae Ciobanu, op. cit., pag. 133-141.

¹⁶⁷ Guvernul bolșevic maghiar, condus de Béla Kun, cu sprijinul Rusiei sovietice a dispus armatei roșii ungare, de aproximativ 50.000 militari să invadeze Transilvania, a cărei unire cu Regatul Român nu a recunoscut-o niciodată. Riposta armatei române a fost categorică și la 3 august 1919, trupele noastre au ocupat Budapesta, astfel că la 4 iunie 1920, Ungaria a fost obligată să semneze tratatul de pace cu Puterile aliate. Ceremonia semnării a avut loc în clădirea Palatului Marelui Trianon din Versailles, din partea României fiind prezenți Ion Cantacuzino și Nicolae Titulescu. A se vedea Florin Constantiniu – op. cit., pag. 285-293; Vasile Alexandrescu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. V, op. cit., pag. 780-789.

¹⁶⁸ A se vedea Ioan Talpeș – *Dinamica structurilor organizatorice ale armatei române (1919-1939) în volumul – Armata și societatea românească* sub coordonarea Alexandru Gh. Savu – op. cit., pag. 270-271. Șeful Marelui Stat Major în perioada 1920-1923, generalul Constantin Cristescu aprecia că „reorganizarea armatei noastre este o necesitate de stat impusă, pe de o parte de noile principii de organizare militară puse în evidență de experiența ultimului război și, pe de altă parte, de nevoile militare ale României întregite” – Arhiva M.Ap. N. Fond Microfilme – apud Ștefan Pascu și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Editura Militară, București, 1989, pag. 134-135.

¹⁶⁹ Ioan Talpeș, op. cit., pag. 166-167.

¹⁷⁰ Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial” – partea I-a, nr. 134 din 24 iunie 1924.

¹⁷¹ A se vedea „Monitorul Oficial”, nr. 103 din 13 mai 1930, pag. 3430-3435.

¹⁷² A se vedea „Monitorul Oficial” nr. 102 din 4 mai 1932, pag. 2.982-2.988.

Pe plan legislativ se impun a fi menționată adoptarea „*Legii relative la modificarea legii de organizare a armatei*” din 26 aprilie 1932¹⁷³, urmată de „*Legea relativă la stabilirea cadrelor și efectivelor armatei*” din 4 mai 1932¹⁷⁴, la care se adaugă un alt act normativ referitor la organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale din 21 aprilie 1933¹⁷⁵.

S-a reușit astfel în mare măsură perfecționarea structurilor armatei în raport cu evoluția tehnicii de luptă și a armamentului și schimbarea concepțiilor tectico-strategice vechi și depășite, cu altele noi, în deplin acord cu arta militară din acea perioadă și cu dimensiunile teritoriului românesc, reîntregit după 1 Decembrie 1918¹⁷⁶.

În conformitate cu aceste acte normative forța militară a României era alcătuită din *armata activă* în care prestau serviciul cadrele militare permanente, *rezerva armatei* și *milițiile*, iar serviciul militar era obligatoriu pentru toți cetățenii români, bărbați valizi¹⁷⁷.

Infanteria a continuat să dețină cea mai importantă pondere în structura armatei active (61% în 1919, 46,10% în 1923 și 53,73% în 1938), cu un efectiv de 121.600 militari în anul 1923¹⁷⁸.

Cavaleria a înregistrat și ea reorganizări succesive în 1925 și 1929, astfel că în 1928 ea reprezenta 8,29% din totalul efectivelor armatei pentru ca în 1936 să se reducă numărul diviziilor de cavalerie, efectivele rămânând de aproximativ 20-23.000 militari, cu o pondere de 7,59% din totalul efectivelor armatei române¹⁷⁹.

- În vederea asigurării unor structuri eficiente de apărare a teritoriului național în perioada interbelică au fost înființate noi unități și mari unități de *artilerie* grea sau antiaeriană, astfel că numărul acestora a sporit permanent, ajungând să dețină o pondere de 19,62% în cadrul trupelor de uscat și 15,74% din structura armatei¹⁸⁰.

- În procesul de modernizare a tehnicii de luptă una dintre priorități a constituit-o și dotarea armatei cu *blindate* și *care de luptă*, astfel că în 1919 a fost înființat primul batalion de tancuri, dar lipsa resurselor financiare a împiedicat dezvoltarea mai rapidă a acestei noi arme¹⁸¹.

- *Aviația militară* s-a dezvoltat cu pași destul de timizi, întrucât disponibilitățile financiare, datorate crizei economice care a afectat România în anii 1929-1933 nu au permis alocarea unor resurse bugetare, astfel că în 1932 existau doar două flotile de aviație de vânătoare și de bombardament și trei flotile mixte¹⁸² aflate sub comanda Direcției Superioare a Aeronauticii.

¹⁷³ Publicată în „Monitorul Oficial” – partea I-a, nr. 102 din 4 mai 1932.

¹⁷⁴ Ibidem – „Monitorul Oficial” – partea I-a, nr. 106 din 9 mai 1932.

¹⁷⁵ „Monitorul Oficial” – partea I-a., nr. 94 din 25 aprilie – „*Legea pentru modificarea legii de modificare a organizării și funcționării Ministerului Apărării Naționale*”. de precizat că prin Legea din 4 mai 1932 s-a schimbat denumirea Ministerului Armatei în *Ministerul Apărării Naționale*.

¹⁷⁶ A se vedea Eftimie Ardelean, Ion Ardeleanu, Ilie Ceaulescu, Eugen Cîmpan, Ion Chiper, Mircea Cociu, Florin Constantiniu, Alexandru Duțu, Sorin Encuțescu, Elena Gheorghe, Irina Guțu, Vasile Mocanu, Viorica Moisiuc, Dumitru Matei, Mircea Mușat, Adrian Pandrea, Ștefan Pascu, Aurel Pentelescu, Ștefan Pîslaru, Teodor Repciuc, Mihai Retegan, Gheorghe Romanescu, Jipa Rotaru, Gheorghe Sanda, Ioan Scurtu, Aurică Simion, Maria Sinescu, Ioan Talpeș, Constantin Toderașcu, Gheorghe Zaharia – *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, sub coordonarea academician Ștefan Pascu, general colonel Vasile Milea și alții, Editura Militară, București, 1989, pag. 203-205.

¹⁷⁷ Obligațiile militare ale cetățenilor români erau prevăzute în capitolul „Despre puterea armatei” din Constituția României din 1923 și serviciul militar se presta începând cu 23 ani cu o durată de 2 ani sau 3 ani la arma aviație, marină, grăniceri și jandarmi. A se vedea Constantin Olteanu – *Evoluția structurilor ostășești la români*, op. cit., pag. 139-144.

¹⁷⁸ A se vedea Ilie Schipor și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, op. cit., pag. 148-150 și 207-209.

¹⁷⁹ Ibidem – *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, op. cit., pag. 151-152 și 209.

¹⁸⁰ A se vedea Leonida Loghin – *Considerații cu privire la organizarea armatei române în perioada 1933-1938*, pag. 165 în volumul *File din istoria militară a poporului român*, vol. IV, Editura Militară, București, 1977, pag. 165

¹⁸¹ În 1929 exista *Regimentul cărelor de luptă* compus din două batalioane, fiecare cu trei companii, din care două de tancuri. A se vedea Ioan Talpeș – *Preocupări pe linia înzestrării armatei române cu tancuri în anii 1935-1939*, în volumul *File din istoria militară a poporului român*, vol. I, op. cit., pag. 161-179. De același autor – *Dinamica structurilor organizatorice ale armatei române (1919-1939)*, pag. 227-278 în volumul *Armata și societatea*, op. cit.

¹⁸² În 1925 existau 20 avioane de recunoaștere, 10 de bombardament, 19 de luptă și 15 avioane – școală în timp ce necesarul estimat era de 1.130 avioane, dar în 1928 se aflau deja în serviciu un număr de 401 aparate, din care 257 erau avioane de luptă – Ioan Talpeș, op. cit., pag. 282-283. La 14 noiembrie 1936 s-a înființat Ministerul Aerului și Marinei, subordonat pe plan operativ Marelui Stat Major, fiind reorganizate și comandamentele forțelor aeriene. A se vedea

- *Marina militară* avea în componere două mari unități operative – Divizia de Mare și Divizia de Dunăre și a cunoscut aceleași dificultăți în procesul de înzestrare și modernizare datorită resurselor financiare limitate¹⁸³.

În condițiile în care pe plan extern România se afla la interferența intereselor a două mari puteri: Germania și Rusia sovietică ale căror tendințe de expansiune agresivă erau tot mai evidente și anunțau o apropiată conflagrație mondială, armata română era slab echipată și necorespunzător înzestrată.

Această stare de fapt s-a datorat fondurilor insuficiente pentru dotarea forțelor armate, România aflându-se înaintea celui de-al doilea război mondial pe ultimele locuri în ce privește dotarea armatei. Cu toate acestea exista un cadru legislativ corespunzător, care asigura funcționarea structurilor militare și un corp de cadre active pregătite și devotate misiunii de apărare a independenței și integrității statului.

Declanșare celui de-al doilea război mondial și ofensiva Germaniei naziste pe frontul de vest a obligat România să treacă hotărât la măsuri de apărare a teritoriului național, armata pregătindu-se pentru a-și face datoria, astfel că la 15 iunie 1940 efectivele aflate sub arme erau de 15.383 ofițeri activi, 16.611 ofițeri în rezervă, 26.153 subofițeri activi și 7.601 în rezervă și 1.195.366 soldați și gradați, din care 1.001.923 concentrați¹⁸⁴.

Pierderea Basarabiei (28 iunie 1940) și a nordului Transilvaniei, ca urmare a dictatului fascist din 30 august 1940 agreat de Uniunea Sovietică au avut grave consecințe pentru România și s-a afectat negativ capacitatea de apărare, scăzând numărul cetățenilor ce puteau fi mobilizați, iar obiective economice ce deserveau industria de apărare au fost pierdute prin cedările forțate de teritoriu¹⁸⁵.

Cu toate că armata română a fost pregătită să intervină armat pentru anularea Dictatului de la Viena și redobândirea părții de nord a Ardealului, fiind decretată la 27 iunie 1940 mobilizarea generală, sub presiunea Germaniei și Italiei, s-a trecut la demobilizarea trupelor¹⁸⁶, păstrându-se doar 377.957 militari din cei 1.200.000 existenți în iunie-august 1940.

Potrivit *Directivei generale* din septembrie 1940 au fost reduse numărul unităților din componerea comandamentelor de armată și mari unități pentru sporirea mobilității acestora, s-a reorganizat cavaleria în brigăzi, cu efective mai mici, s-au redus forțele noncombatante și personalul de deservire și a crescut ponderea mijloacelor mecanizate și a aviației de bombardament¹⁸⁷.

Legea pentru înființarea, organizarea și funcționarea Ministerului Aerului și Marinei – „Monitorul Oficial” – partea I-a, nr. 266 din 14 noiembrie 1936.

¹⁸³ În 1921 au intrat în serviciu distrugătoarele „Mărășești” și „Mărăști”, care s-au alăturat distrugătoarelor „Ferdinand” și „Regina Maria” – (nume cu care au fost rebotezate cele două fregate din dotarea actuală a Marinei militare române) și doar 3 torpiloare, insuficiente pentru apărarea litoralului românesc. A se vedea Ilie Schipor și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, op. cit., pag. 163, 170-171 și 214.

¹⁸⁴ A se vedea – Mihai Retegan și colectivul – cap. IX, *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, op. cit., pag. 328.

¹⁸⁵ La 5 septembrie 1940 sub puternice presiuni interne și externe, regele Carol al II-lea a suspendat Constituția, a dizolvat corpurile legiuitoare și prin Înalt decret regal **generalul Ion Antonescu** a fost numit președinte al Consiliului de Miniștri, cu puteri depline (Monitorul Oficial partea I-a, nr. 205 din 5 septembrie 1940, pag. 5.058). la 6 septembrie 1940 regele a abdicat în favoarea fiului său, Mihai I, lăsând țara în plină dictatură militară (a se vedea Decretele –legi nr. 6 și 8 din Monitorul Oficial nr. 206 bis din 6 septembrie 1940, pag. 5.275 și nr. 208 din 8 septembrie 1940, pag. 5.294) și pe generalul Antonescu la guvernare, alături de Garda de Fier, cu care peste puțin timp va intra în conflict violent, odată cu rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1940. A se vedea Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu – *Istoria românilor*, op. cit., pag. 650-653; Alexandru Duțu, Ion Alexandrescu, Mihai Retegan și Alexandru Varga – *Evoluția politico-militară a României între cele două războaie mondiale*, pag. 197-199, în „*Istoria militară a românilor*”, vol. 22, op. cit.

¹⁸⁶ Ion Alexandrescu, Ion Ardeleanu, Constantin Botoran, Ion Călăfeteanu, Ilie Ceaușescu, Ion Chiper, Nicolae Ciobanu, Florin Constantinescu, Alexandru Duțu, Mihail E. Ionescu, Dumitru Matei, Vasile Mocanu, Viorica Moisuc, Mircea Mușat, Ștefan Pascu, Adrian Pandea, Ștefan Pâslaru, Mihai Retegan, Ioan Saizu, Gheorghe Sanda, Ilie Schipor, Ioan Scurtu, Ioan Talpeș, Gheorghe Zaharia, Vladimir Zodian – *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1 – *Statul național unitar român în perioada 1919-1939. Impactul declanșării celui de-al doilea război mondial asupra României. Lupta poporului român pentru recucerirea independenței și suveranității naționale*, Editura Militară, București, 1989, pag. 316-318.

¹⁸⁷ Mihai Retegan și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, op. cit., vol. VI, pag. 376-379. Constantin Olteanu – *Evoluția structurilor ostășești la români*, op. cit., pag. 204-212.

Din dispoziția Marelui Stat Major care a anticipat corect apropiata intrare a României în război, s-a trecut la un intens program de instruire a trupelor, de ridicare a capacității de luptă, inclusiv prin reangajare de cadre militare și sporirea efectivului trupelor combatante¹⁸⁸.

Semnarea la 23 noiembrie 1940 a adeziunii la Pactul Tripartit a însemnat practic părăsirea de către România a stării de neutralitate și implicarea în scurt timp a două treimi din forțele sale armate în campania din Est, odată cu declanșarea de către Germania a Directivei 21 – operația „Barbarossa”, de atacare a Uniunii Sovietice¹⁸⁹.

După dezastrul de la Stalingrad, cotul Donului sau din stepa calmuca¹⁹⁰, armata română a fost retrasă de pe front, cu mari pierderi și a urmat o perioadă de refacere și reorganizare¹⁹¹ până la 23 august 1944, când odată cu întoarcerea armelor împotriva foștilor aliați, forțele armate s-au alăturat forțelor aliate.

Campania din Vest, începută prin eliberarea nord-vestului Transilvaniei (1 septembrie – 25 octombrie 1944) a continuat până la 12 mai 1945, timp de 263 zile, în care armata a purtat 16 mari bătălii și 367 lupte cu inamicul, dovedindu-se un organism omogen și bine antrenat, comandat de un corp de cadre militare care au dobândit experiență pe linia de front¹⁹².

După sfârșitul războiului¹⁹³ s-a trecut la reorganizarea armatei astfel că în toamna anului 1945, aceasta avea un efectiv de 206.730 militari (din care 18.183 ofițeri, 38.831 subofițeri, 149.716 gradați și soldați) la care s-au adăugat 7.724 militari folosiți pentru îndeplinirea obligațiilor asumate potrivit Convenției de armistițiu¹⁹⁴.

Restrângerea efectivelor a continuat și în anul 1946, astfel că numărul ofițerilor a ajuns la 10.259, al subofițerilor și maiștrilor militari la 16.369, iar a gradaților și soldaților la 111.937 militari, procesul de restructurare concretizându-se prin Decretul–lege nr. 1.908¹⁹⁵ și Decretul–lege nr. 1909¹⁹⁶, ambele fiind adoptate la data de 15 iunie 1946.

Anul 1947 a reprezentat pentru structurile forțelor armate continuarea amplelor măsuri de restructurare prin alte acte normative care reînființau Ministerul Apărării Naționale și îi stabileau atribuțiile¹⁹⁷ și stabileau în detaliu principiile și normele de organizare ale forțelor armate pe timp de pace, pregătirea cadrelor militare și organizarea militară a teritoriului¹⁹⁸.

¹⁸⁸ Începând cu 15 mai 1941 și până la 1 iunie 1941 Marele Stat Major a dispus constituirea de noi subunități formate din recruți și concentrați. – A se vedea „Monitorul Oficial” nr. 101 din 2 mai 1941, pag. 2.302-2.303.

¹⁸⁹ Campania din Est a adus României cedarea Basarabiei și a Bucovinei, armata noastră dovedindu-se însă nepregătită din punct de vedere al înzestrării și al cadrelor de comandă. Acest fapt s-a dovedit în luptele pentru cucerirea Odesei (16 august-16 octombrie 1941), când au căzut 98.000 morți, răniți și dispăruți (28,50% din ofițerii angajați în luptă și 26,76% din trupă). – Florin Constantiniu – *O istorie sinceră a poporului român*, op. cit., pag. 383-388.

¹⁹⁰ Pe frontul de Est, în intervalul 22.06.1941-01.01.1942, armata română a înregistrat 27.563 morți, 91.774 răniți, 14.957 dispăruți. A se vedea Mihai Retegan și colectivul – *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, op. cit., pag. 430.

¹⁹¹ Noua structură a forțelor armate a fost stabilită prin Legea nr. 720 din 1943, completată prin Decretul-lege nr. 2.893 din 28 octombrie 1943. Ministerul Apărării Naționale a devenit Ministerul de Război, care coordona pregătirea de luptă, dotarea, întreținerea și încadrarea armatei. A se vedea Vasile Mocanu și colectivul – *România în anii celui de al doilea război mondial*, vol. III, op. cit., pag. 540-549.

¹⁹² Armata română a pierdut pe front, după 23 August 1944 169.822 militari din care 5.078 ofițeri, 4.984 subofițeri și 159.760 soldați, cauzând inamicului pierderi reprezentând 117.798 militari luați prizonieri și 18.731 militari uciși în luptă. A se vedea Vasile Mocanu – ibidem – op. cit., vol. III, pag. 397-412; Gheorghe Zaharia și Ion Cupșa – *Participarea României la înfrângerea Germaniei naziste*, București, 1985, pag. 332-333; Leonida Loghin, Alexandru Duțu – *Participarea armatei române la războiul antihitlerist* – *Revista de istorie* nr. 4/1980, pag. 619; Florin Constantiniu – *O istorie sinceră a poporului român*, op. cit., pag. 419-425.

¹⁹³ *Tratatul de pace între România și Puterile Aliate și Asociate* s-a semnat la Paris la 10 februarie 1947, delegația română fiind compusă din Gheorghe Tătărăscu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Voitec și generalul de brigadă Dumitru Dămăceanu. Țării noastre nu i s-a recunoscut statutul de putere cobeligerantă și nici efortul de război depus alături de Puterile Aliate și a fost obligată la plata despăgubirilor de război de 300.000.000 dolari față de U.R.S.S. și 75.000.000 dolari față de celelalte puteri aliate.

¹⁹⁴ A se vedea Mircea Nicolaescu și colectivul – *România în anii celui de al doilea război mondial*, vol. III, op. cit., pag. 500-510.

¹⁹⁵ A se vedea „Monitorul Oficial” nr. 137 din 17 iunie 1946, pag. 6.090-6.094.

¹⁹⁶ *Legea nr. 205 pentru organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale* (Monitorul Oficial nr. 141/24 iunie 1947) a fost completat prin Decretul nr. 1661 din 9 august 1947 privitor la structurile interne ale armatei române.

¹⁹⁷ *Legea 205/1947* stabilea că M.Ap.N. realiza „conducerea superioară a întregii armate, administrarea și înzestrarea ei cu tot ce este necesar, instrucția și educația, **justiția** și disciplina, precum și controlul în toate domeniile de activitate.

În decembrie 1947 efectivele totale ale armatei române erau de 138.000 militari, din care 97.960 la trupa de uscat, 12.740 în aeronautică, 4.880 în marină, 20.000 la grăniceri, 2.420 elevi în școlile militare de ofițeri și subofițeri¹⁹⁹.

După instaurarea Republicii, la 30 decembrie 1947²⁰⁰ și a puterii comuniste a urmat o perioadă de profunde epurări pe criterii politice în rândul cadrelor armatei, fiind înlăturați de la comandă vechii ofițeri formați în timpul regalității²⁰¹ și s-a intensificat politizarea structurilor militare de către aparatul de propagandă politico-ideologică comunist²⁰².

Prezența trupelor de ocupație militară sovietică a avut printre alte consecințe negative și desființarea unor mari unități și unități militare, întrucât Comisia Aliată de Control alcătuită în cea mai mare parte din ofițeri sovietici au avut loc imperativ desființarea structurilor de comandă și a unităților de aviație din interiorul țării și a majorității unităților de vânători de munte care și-au dovedit eficiența în războiul din Est²⁰³.

Începând cu 1955 - anul *constituirii Tratatului de la Varșovia*²⁰⁴, România a adoptat o doctrină de bloc militar, dictată de U.R.S.S., astfel că în plin „război rece” și aflată în sfera de influență politico-militară a Uniunii Sovietice s-au depus eforturi susținute pentru ridicarea capacității de luptă a comandamentului armatei și al trupelor.

Retragerea celor 24.149 militari și a consilierilor sovietici în iunie-iulie 1958 a reprezentat și pentru armata română momentul renunțării la doctrina militară sovietică în favoarea celei de apărare națională²⁰⁵, revenindu-se la fosta numerație tradițională a unităților și marilor unități, iar instituțiile militare superioare de învățământ și-au reluat locul și rolul cuvenit în procesul de pregătire a cadrelor, care începând cu 1965 vor fi tot mai puțin trimise să urmeze cursurile academiilor militare sovietice.

A se vedea volumul – *Documente privind istoria militară a poporului român, op. cit.*, (perioada 13 mai 1945- 31 decembrie 1947), pag. 387-389.

¹⁹⁸ *Legea nr. 206 pentru organizarea armatei* – a fost promulgată la 21 iunie 1947 a adus modificări esențiale în ce privește numărul unităților și a marilor unități în special de cavalerie și vânători de munte și sporirea subunităților cu profil tehnic, în special artilerie, transmisiuni, auto și pionieri.

¹⁹⁹ Arhiva M. Ap.N. – fond – Comisia română pentru aplicarea armistițiului – dosar nr. 151, fila 2 – apud – colectiv – *România în anii celui de al doilea război mondial*, vol. III, pag. 509-510, *op. cit.*

²⁰⁰ Regele Mihai I de Hohenzollern a semnat actul de abdicare la 30 decembrie 1947, orele 15⁰⁰ (Monitorul Oficial nr. 300 bis din 30 decembrie 1947, pag. 11.414).

²⁰¹ În perioada mai 1945- mai 1948 peste 75% din cadrele militare aflate în funcție la terminarea războiului au fost îndepărtate din armată, în principal pe criterii politice sau pentru că au participat la campania din Est, fiind disponibilizate 32.368 cadre militare, din care 12.003 generali și ofițeri, 17.948 subofițeri și 2.417 maiștri militari – apud Alexandru Duțu – revista *File de istorie* nr. 6-7, pag. 427-428.

În același sens, Alexandru Duțu, Florica Dobre – *Drama generalilor români (1944-1964)*, Editura Enciclopedică, București, 1997, pag. 56-57.

²⁰² Activitatea de politizare a armatei a început efectiv la 8 mai 1945 (Ordinul General nr. 29 al Ministrului de Război), când în armata română a fost introdus aparatul politic. Acesta era coordonat de comisarii sovietici, care s-au implicat în activitatea de îndoctrinare a cadrelor, dar și a trupeii cu doctrina comunistă și militară sovietică. Acești comisari au avut o certă influență în pregătirea, promovarea și selecționarea cadrelor care erau trimise pentru continuarea studiilor militare în U.R.S.S.. A se vedea Dorin Gheorghiu și Ion Cioară – *Armata a IV-a „Transilvania”, Istoria unei jumătăți de veac (13 mai 1945-septembrie 1999)*, vol. IV, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, pag. 104-109.

²⁰³ A se vedea - colectiv – *Epopoea Vânătorilor de munte*, Editura Militară, București, 1992, pag. 226, 231-246; Constantin Hlihor – *Armata roșie în România*, pag. 43-47.

²⁰⁴ În perioada 11-14 mai 1955 are loc la Viena *Conferința statelor socialiste europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa*. La 14 mai 1955 se semnează *Tratatul de la Varșovia* (Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Polonia, România, Ungaria și U.R.S.S. acest tratat a pus bazele unui bloc militar a statelor socialiste, grupate în jurul U.R.S.S. ca o replică la Tratatul Atlanticului de Nord (NATO) și a fost ratificat de Marea Adunare Națională la 30 mai 1955.

²⁰⁵ Potrivit doctrinei militare sovietice, aplicată în strategia națională de apărare în timpul ocupației militare sovietice „soluția” pentru descurajarea oricărui potențial agresor extern era războiul atomic și avantajul primei lovituri nucleare. A se vedea Dorin Gheorghiu, Ion Cioară, *op. cit.*, vol. IV, pag. 157-159. Hotărârea retragerii trupelor sovietice din România aparține președintelui Nikita Sergheevici Hrușciiov ca urmare a insistențelor lui Gherorghiu-Dej formulate după intervenția trupelor sovietice în Ungaria (4 noiembrie 1956). A se vedea volumul *România – Retragerea trupelor sovietice, 1958* sub coordonarea Ioan Scurtu, București, 1996, pag. 120-125. În privința „consilierilor sovietici” a se vedea Cristian Troncotă – *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, Editura „Ion Cristoiu” S.A., București, 1999, pag. 344-350.

Perioada anilor 1960-1980 a reprezentat pentru armata română punerea în practică a unui program de modernizare a bazei materiale, în special prin import de tehnică de luptă din U.R.S.S. și de pregătire a cadrelor militare²⁰⁶.

Datorită acestor măsuri, armata română și-a redobândit capacitatea de luptă și a fost în măsură să asigure independența și integritatea teritorială a României, inclusiv față de „*fideli aliați*” din Tratatul de la Varșovia, chiar dacă nu s-a ajuns atât de departe, după cum a fost cazul crizei româno-ruse privind invadarea Cehoslovaciei de către U.R.S.S. și aliații acesteia, în noaptea de 20-21 august 1968²⁰⁷.

Pe plan legislativ a fost adoptată Legea apărării naționale nr. 14/1972 care a fundamentat doctrina națională de apărare militară a statului român²⁰⁸.

Capacitatea de pregătire și de luptă a armatei, până în Decembrie 1989 a fost însă major afectată de megalomania „conducătorului suprem”, când unități militare au fost implicate în economia națională, în activități cu totul străine misiunii de apărare a țării.

Efectivele militare au ajuns o forță de muncă ieftină și „*bună la toate*”, fiind înființată Direcția de Lucrări în Economia Națională (DLEN) după anul 1985, când unități militare au participat la construirea canalului Dunăre-Marea Neagră, a Transfăgărășanului, a metroului din București, la irigații, în industria minieră, pe șantierul „*Casei Poporului*”, în Insula mare a Brăilei, la irigații și la muncile agricole de vară sau toamnă²⁰⁹.

Cu toate acestea, la sfârșitul anului 1989, cu un efectiv de aproximativ 320.000 militari, armata română se prezenta ca o structură relativ omogenă, a cărei înzestrare și echipare era corespunzătoare, capabilă să reprezinte o forță de stabilitate în deficitul de securitate cu care România s-a confruntat după căderea „cortinei de fier” și după profunde mutații, care au survenit după 1990.

2.2.3. Armata după Decembrie 1989 și integrarea României în structurile Tratatului Atlanticului de Nord (NATO)

Revoluția din decembrie 1989 și implicarea armatei în aceste evenimente fierbinți și dramatice care au schimbat destinele României a suscitat comentarii și dezbateri aprinse, care nu s-au stins nici astăzi²¹⁰.

²⁰⁶ În anul 1971 a intrat în dotare transportorul blindat de producție românească TAB – 71, noi stații de radio pentru conducerea trupelor în acțiunile de luptă. Industria de armament autohtonă a adus modernizări pieselor de artilerie, s-a trecut la construirea proprie a elicopterelor militare, a tancului românesc T-77-580. S-a reușit perfecționarea producției proprii de armament de infanterie (AKM- modernizat, mitraliera de campanie, aruncătorul antitanc AG-9, aruncătorul de mine de 82 mm și altele). După 1969 s-a pus accentul pe pregătirea tactic-operativă a comandamentelor celor patru Armate și de mari unități, planificându-se numeroase aplicații tactice cu trupe în teren. A se vedea – Dorin Gheorghiu și Ion Cioară – op. cit., pag. 169.

²⁰⁷ Urmare a poziției intransigente a României față de invadarea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia și a cuvântării lui Nicolae Ceaușescu din celebrul balcon al C.C. al P.C.R. din 22 iunie 1968, trupele sovietice s-au deplasat la frontiera cu România. Existând un real pericol ca și țara noastră să fie invadată, Ceaușescu a luat în calcul chiar retragerea armatei în Iugoslavia și a dat dispoziții pentru trecerea efectivelor militare la alarma parțială de luptă, cu concentrarea unor considerabile efective de rezerviști. A se vedea Dorin Gheorghiu și Ioan Cioară – op. cit., vol. IV, pag. 153-156; Florin Constantiniu – op. cit., pag. 478-483. Pentru detalii a se vedea Mihai Retegan – 1968 – *Din primăvară până în toamnă*, București, 1998. Ion Pătroiu, Alexandru Oșca, Vasile Popa – *Înghet în plină vară, Praga – august 1968*, București, 1998. După decesul lui Gherghiu-Dej la 19 martie 1965, puterea politică a fost încredințată lui Nicolae Ceaușescu pe care I. Gh. Maurer, sprijinit de Bodnăraș și Alexandru Drăghici a reușit să-l impună în prim-planul scenei politice cu toate că personal considera că acesta „*nu se pricepe la nimic*” – Florin Constantiniu, op. cit., pag. 473.

²⁰⁸ În art. 1 al legii se prevedea cu valoare de principiu: „*Este interzisă acceptarea sau recunoașterea vreunei acțiuni a unui stat străin sau a oricărei situații, indiferent de natura sa, inclusiv capitularea generală, ocuparea teritoriului național – care în timp de pace sau de război ar aduce atingere suveranității și independenței naționale și integrității teritoriale a R.S.R., sau care ar slăbi în orice fel capacitatea sa de apărare*”.

²⁰⁹ Dorin Gheorghiu și Ion Cioară – op. cit., pag. 190-191. participarea unităților militare la lucrări în economia națională timp de 3-4 decenii s-a datorat unor decizii politice, iar valoarea acestor prestații a fost evaluată de analiștii militari și civili la aproximativ 7 miliarde dolari. Cu toate efectele benefice pentru bugetul statului comunist, aceste activități străine specificului structurilor militare au avut un impact negativ asupra pregătirii și a capacității de luptă a unor întregi unități militare care au fost detașate cu întreg efectivul în economia națională.

²¹⁰ Despre Revoluția din Decembrie 1989 și rolul jucat de armată, a se vedea Ruxandra Cesereanu – *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Editura Polirom, Iași, 2004; Costel Balint – *1989. Timișoara în decembrie*, Editura

Revolta populară în care și-au pierdut viața 942 de persoane a avut ca ideologie libertatea, revenirea la valorile civilizației occidentale și înlăturarea comunismului personificat de regimul de dictatură personală, instaurat de Nicolae Ceaușescu.

Cei care acuză și culpabilizează întreaga **Armată română** pentru rolul jucat în decembrie 1989 omit faptul că ordinele date militarilor la Timișoara și București, de a reprimă violent manifestațiile au aparținut puterii politice de atunci și conducătorilor militari obedienți și aserviți vechiului regim, responsabilitatea revenind factorilor de comandă și nu instituției în întregul ei.

Cert este că nu toate aceste ordine au fost duse la îndeplinire, pentru că dacă armata nu ar fi fraternizat cu poporul revoltat, consecințele ar fi fost ușor previzibile, dată fiind tehnica militară și puterea de foc de care dispune o singură unitate militară, iar aceste comentarii mai mult sau mai puțin pertinente nu ar fi avut loc niciodată²¹¹.

Începutul anului 1990 s-a caracterizat prin convulsii sociale și lupta acerbă a forțelor politice pentru putere, climat în care armata a reușit să-și păstreze echidistanța și stabilitatea întregului organism și să ofere garanții de stabilitate noii puteri și statului de drept care încerca să se impună în locul puterii comuniste.

Pe plan extern, odată cu căderea zidului Berlinului și a Tratatului de la Varșovia²¹², România s-a confruntat cu un periculos deficit de securitate, motiv pentru care *restructurarea și reforma armatei* a reprezentat singura soluție viabilă pentru asigurarea capacității sale de luptă și a apărării statului și ordinii constituționale.

Obiectivul acestui complex și îndelungat proces de reformă l-a constituit renunțarea la o armată supradimensionată, greu de înzestrat și de întreținut, în favoarea uneia de dimensiuni reduse, cu o mare mobilitate și ușor de condus, formată în mod treptat din militari de profesie.

Reducerea efectivelor s-a impus și ca urmare a intrării în vigoare în iunie 1992 a *Tratatului cu privire la forțele armate convenționale din Europa*²¹³ și în iulie din același an a *Actului Final de la Helsinki* prin care României i s-a stabilit limita națională de efective la cel mult 230.000 militari²¹⁴.

Pe plan legislativ a fost adoptată Legea apărării naționale a României nr. 45/1 iulie 1994²¹⁵, care cuprinde ansamblul de măsuri și activități adoptate și desfășurate de statul român în scopul de a garanta suveranitatea națională, independența și unitatea statului, integritatea teritorială a țării și democrația constituțională.

Helikon, Timișoara, 1992; Lucian Boia Lucian – *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, Editura Humanitas, București, 1998; Tit Liviu Domșa, Victor Eugen Mihai Lungu – **Cluj-Napoca – Decembrie 1989 "Împușcați-i, că nu-s oameni!"** – Fundația Academică Civică (Filiala Cluj) și Centrul de Recuperare a Adevărului Istoric cu privire la Evenimentele din Decembrie 1989 – Cluj-Napoca, vol. I (1998), vol. II (1999); Teodor Crișan – *Decembrie '89. Revoluție sau lovitură de palat. Analize, comentarii și concluzii privind spectrul politic din România în ultimul deceniu*, f. Ed. – 2000; Petre Roman – *Libertatea ca datorie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994; Ion Iliescu – *Revoluția română*, Editura Presa națională, București, 2001.

²¹¹ A se vedea – sub coordonarea lui Costache Codrescu – *Armata română în revoluția din decembrie 1989. Studiu documentar preliminar*. – Institutul de istorie și teorie militară, București, 1994; Ion Coman – *Timișoara. Zece ani de la sângerosul decembrie 1989. Documentar*, Editura Sylvi-București, 1999; Valentin Raiha – *În decembrie '89, K.G.B. a aruncat în aer România cu complicitatea unui grup de militari*, Editura Ziua-Omega Press Investment, București, 1995; Constantin Sava, Constantin Monac – *Adevăr despre decembrie 1989. Conspirație, diversiune, revoluție*, Editura Forum, București, 1999; Laszlo Tökes – *Asediul Timișoarei*, Editura Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului, 1999; Constantin Lucescu – *Procesul Ceaușeștilor. Soluție justițiară a unui moment istoric*, Editura Sylvi, București, 1997; Corneliu Iordache – *Raportul Preliminar al Procuraturii Militare cu privire la participarea forțelor M.Ap.N. la represiunea manifestației anticomuniste din 21 decembrie 1989* – în „Evenimentul Zilei” nr. 314 (II) din 6 iulie 1993.

²¹² *Tratatul de la Varșovia* și sistemul de alianțe militare între statele socialiste și comuniste stabilit de acesta a avut efectiv loc la 30 martie 1991, dată după care nu s-a mai justificat menținerea în comunerea armatei române a structurilor specifice acestui pact militar.

²¹³ Prin *Tratatul cu privire la forțele armate convenționale din Europa*, intrat în vigoare în luna iunie 1992 s-a prevăzut pentru țara noastră, obligativitatea ca până la data de 8 noiembrie 1995 să se procedeze la o reducere semnificativă a tehnicii de luptă convențională, după cum urmează: 54% din tancuri (1.375), 62% din artileria de calibru mai mare de 100 mm (din 3.928 piese rămân 1.475), 33% din vehiculele blindate (din 3.153 rămân 2.100), 15% din avioanele de luptă (din 508 aparate rămân 430). A se vedea Dorin Gheorghiu și Ion Cioară, op. cit., vol. IV, pag. 197-198.

²¹⁴ Dorin Gheorghiu și Ion Cioară, op. cit., pag. 199.

²¹⁵ *Legea apărării naționale a României* nr. 45 din 1 iulie 1994, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 172 din 7 iulie 1994, modificată și completată prin O.U. nr. 13 din 13 martie 2000, Legea nr. 398 din 10 iulie 2001, Legea nr. 38 din 16 ianuarie 2002, O.U. nr. 74 din 13 iunie 2002 și Legea nr. 42 din 15 martie 2004.

Potrivit art. 29 din lege, categoriile de forțe ale armatei sunt: **trupele de uscat**²¹⁶, **aviația și apărarea antiaeriană**²¹⁷ și **marina militară**²¹⁸.

După aceste etape de restructurare, armata română avea 229.500 militari și 35.700 civili, față de luna ianuarie 1991, când efectivele sale numărau 268.582 militari și 37.919 civili.

Pentru a stabili drepturile și obligațiile ce revin personalului militar și civil din structurile care asigură ordinea publică, siguranța și apărarea națională a fost adoptată Legea nr. 80 din 11 iulie 1995 care a cunoscut succesiv mai multe modificări și completări²¹⁹.

Reforma organismului militar a impus și aplicarea unor noi concepții privind pregătirea de luptă a armatei române, ca urmare a aderării României la programul „Parteneriat pentru Pace”²²⁰.

În vederea integrării în structurile militare ale NATO, Statul Major General al armatei române a elaborat un amplu program de reformă și de pregătire a structurilor militare, realizându-se interoperabilitatea, armonizarea conceptuală, tehnică și funcțională cu forțele militare ale NATO.

Rezultatul acestor eforturi s-a concretizat prin primirea României ca stat membru cu drepturi depline în Tratatul Atlanticului de Nord²²¹, moment cu adânci conotații și semnificații pentru destinele statului, dar și pentru armata sa.

CONCLUZII

Anii care vor urma vor fi singurii în măsură să confirme eficiența amplului program de restructurare și reformă în care s-a angajat întreg organismul militar după Decembrie 1989 și este de dorit ca niciodată armata română să nu mai fie nevoită să facă dovada spiritului de sacrificiu și de vitejie pe câmpul de luptă, pentru apărarea acestei binecuvântate țări române.

BIBLIOGRAFIE:

1. Aricescu A., (1977), *Armata în Dobrogea romană* – Ed. Militară, București.
2. Balint C., (1992), *1989. Timișoara în decembrie*, Ed. Helikon, Timișoara.
3. Bălcescu N., (1957), *Scrieri militare alese*, Ed. Militară, București.
4. Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K., Papacostea Ș., Teodor P., (1999), *Istoria României*, Ed. Enciclopedică, București.
5. Bărbulescu M., (1987), *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*, Ed. Dacia, Cluj- Napoca.
6. Benea D., *Contribuții la cunoașterea unităților militare din castrul roman de la Tibiscum* – în Studii și comunicări nr. 4/1981.
7. Boroneț V., (1980), *Cel mai vechi conflict armat cunoscut pe teritoriul României*, pag. 5-18, în *Studii de istorie și teorie militară*, București.
8. Cesereanu Ruxandra, (2004), *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Ed. Polirom, Iași.

²¹⁶ S-au menținut trei din cele patru *comandamente de armată* care au fost reorganizate până la 30.06.1995. S-au constituit și șapte din cele opt *comandamente de corp de armată* și cea mai mare parte a comandamentelor de brigadă, întrucât s-a renunțat la eşaloanele *divizie* și *regiment*.

²¹⁷ Referitor la reorganizarea aviației militare diviziile de aviație și cele de apărare antiaeriană au fost contopite în două *corpuri de aviație și apărare aeriană*. Modul de acțiune împotriva aeronavelor militare sau civile care utilizează neautorizat spațiul aerian al României a fost prevăzut prin Legea nr. 257 din 22 mai 2001 – publicată în „Monitorul Oficial” nr. 273 din 25 mai 2001 și republicată în „Monitorul Oficial” nr. 684 din 29 iulie 2005.

²¹⁸ *Marina militară* s-a reorganizat în două mari structuri: *Flota Maritimă* constituită din brigăzi și divizioane de nave maritime și *Flotila de Dunăre*, înființată până la 30 iunie 1995.

²¹⁹ Legea nr. 80 din 11 iulie 1995 privind Statutul cadrelor militare – publicată în „Monitorul Oficial” nr. 155 din 20 iulie 1995, modificat succesiv ultima dată prin Legea nr. 18 din 11.01.2006 și O.U.G. nr. 9 din 16.02.2006.

²²⁰ Programul „Parteneriat pentru Pace” a fost adoptat în 1994 de Consiliul Tratatului Atlanticului de Nord la summit-ul de la Bruxelles pentru extinderea colaborării politico-militare în Europa și participării forțelor naționale la misiuni de menținere a păcii sau operații umanitare. În concret, armata română a participat în cadrul CENCOOP (Inițiativa de Cooperare Central Europeană) sau MFP – SEE (Forța Multinațională de Pace din Sud-Estul Europei), la constituirea unei forțe destinată unor misiuni sau operații în sprijinul păcii, ca de exemplu misiunile UNOSOM I (în Somalia), în Rwanda (UNAMIR), în Angola (UNAVEM III), sau în Bosnia-Herțegovina.

²²¹ Aderarea României la NATO a avut loc la data de 29.03.2004, odată cu depunerea instrumentelor de aderare, după ce anterior președintele României a promulgat Legea nr. 22/2004, privind aderarea României la NATO.

9. Chirișescu L., *Permanență și unitate în istoria poporului român în sec. III – XIV* în Revista de Istorie nr. 7/1978, București.
10. Constantinescu M, Daicoviciu C-tin, Daicoviciu H., Lungu T., Oprea I., Pascu Șt., Petric A., Porțeanu Al., Smarandache Ghe. (1959), *Istoria României – Compendiu* – Ed. Didactică și Pedagogică, București.
11. Constantiniu Fl., (2002), *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a III-a revăzută și adăugită – Ed. Univers Enciclopedic, București.
12. Daicoviciu H., *Dacii și civilizația lor în secolele I î.e.n.- I e.n.* în *Acta Musei Napocensis* nr. 5/1968, Cluj-Napoca.
13. Dogaru M., (1996), *Direcții actuale de cercetare în domeniul istoriei militare – în Istoriografia în tranziție*, vol. I, Ed. Militară, București.
14. Doruțiu Ballă Emilia, *Teritoriul militar al legiunii a V-a Macedonica la Dunărea de Jos* – în „*Studii și cercetări de istorie veche*”, nr. 23/1972, Academia Română, București.
15. Giurescu C-tin C., Giurescu D., (1971), *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Ed. Albatros, București.
16. Gudea N., *Sistemul defensiv al Daciei, câteva observații în legătură cu faza de pământ a castrelor* – în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie nr. XVII/1975.
17. Iliescu I., (2001), *Revoluția română*, Ed. Presa națională, București.
18. Lucian Boia Lucian, (1998), *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, Ed. Humanitas, București.
19. Dogaru M., (1994), *Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară*, Ed. Globus, București.
20. Marinescu Fl., (1980), *Forța militară a geto-dacilor – Studii și materiale de muzeologie și istorie militară*, București.
21. Marinescu Fl., *Forța militară a geto-dacilor, (fortificațiile geto-dacice)* în „*Studii și materiale de muzeologie și istorie militară*”, nr. 14/1981 și 15/1982, București.
22. Marinescu Fl., *Tipologia arhitecturii militare geto-dace – Studii și materiale de muzeografie și istorie militară* nr. 12/1979, București.
23. Mușat M., Ardeleanu I., (1983), *De la statul geto-dac la statul român militar*, Ed. Militară, București.
24. Olteanu C-tin, (1975), *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români* – Ed. Militară, București.
25. Petolescu C.C., *Dacii în armata romană*, în Revista de Istorie nr. 61/1980, București.
26. Pippidi D. M., (1967), *Contribuții la istoria veche a României*, ed. A II-a, Ed. Academiei, București.
27. Popescu D.C., (1977), *Privire istorică asupra justiției militare din România*, Ed. Militară, București.
28. Popescu M., Arsenie V., Văduva Ghe., (2004), *Arta militară de-a lungul mileniilor*, vol. I, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București.
29. Prodan D., (1967), *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*, vol. I, Ed. Academiei, București.
30. Roman P., (1994), *Libertatea ca datorie*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca.
31. Rosetti R., (2003), *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Grupul editorial „CORINT”, București.
32. Sieidel M., (1970), *The Captor of Decebalus. A new inscription from Phililli* – in *Journal of Roman Studies* nr. 60, Londra.
33. Siserman V., (2004), *Justiția militară în România – tradiție și actualitate* – Ed. Militară, București.
34. Stoicescu N., (1968), *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei naționale*, Ed. Militară, București.
35. Tökes L., (1999), *Asediul Timișoarei*, Ed. Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului.
36. Vlădescu Cr., *Arme albe și flamuri folosite de oștile române în secolul al XVI-lea* în „*Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*” nr. 7-8/1974, București.
37. Vulpe Al., Zahariade M., G., (1987), *Geto-dacii în istoria milenară a lumii antice*, Ed. Militară, București.
38. Vulpe R., *Histria, Zoltes și Rhemaxos* – Revista „Gândirea” nr. 9/1931.

METHODS USED IN FORENSIC IDENTIFICATION

GHEORGHE BUNEA

Universitatea „Bogdan Vodă”, Facultatea de drept Cluj-Napoca, România

Key words: identical, force of evidence, forensic investigation, generic affiliation, common origin

ABSTRACT: *Forensic identification consists of a complex activity designed to contribute to the discovery of a certain person or persons who have perpetrated one or more criminal offences, as well as the objects used in the perpetration of those deeds or objects resulting from the offense. Through its practical importance, this process shows a major importance in the totality of forensic investigations, being defined as “the central issue of forensic investigations”.*

Introduction

Forensic identification is an activity seeking both common attributes of objects, phenomena or beings, and the attributes distinguishing them, for ordering them by types, groups and subgroups and then for distinguishing them separately from all others, they have certain similarities to.

Therefore, to establish the truth and documenting criminal activity in the cases subject to trial, one uses a particularly important method – evidence presentation. A very important identification method with good results in most common cases is the forensic identification, but it should not be confused with it and should not be limited only to it.

Identification, as a mental process performed by comparing characteristics, followed by judgment regarding their identity or non-identity, is based on the same principles in all fields, but the application and the implementation of the identification process bears a mark specific for each task.

Forensic identification has its specificity, namely: this complex process aims to establish both the identity and non-identity and the findings have therefore the same force of evidence. Basically, the criminologist pursues identification up to the level of an object or individual, does not confine himself to the generic level of the group of objects, category of individuals, etc., insofar as the examination means and the methodology available to him, at some point, allow individual identification.

The term “forensic identification” can not be defined without understanding certain terms used in both specialized theory and practice. In this sense, the term “identical” is used with either the meaning of “which is unique”, or the meaning of “the same”, i.e. a person “is identical to itself”, with no relevance attributed to the changes that may occur over the course of its existence. At other times, the term “identical” is used in the sense that two – or more – thought objects, in a distinct numerical status, are seen as having the same properties or quantities. In various works in the literature, the notion of “identity” is defined as “*the characteristic of an object to be and to remain, at least for some time, what it is, and the quality to maintain its fundamental characters for a certain time*”. “*The law of identity is fundamental, but it is not truly grounded if it is not backed at the same time with the law of concrete identity*” was saying, rightly, Constantin Noica. For this reason, the idea expressed by the renowned Professor Emilian Stancu, according to which “*...establishing the identity of persons or objects, seen in its broadest sense, inherent in all scientific areas, represents the defining element of forensic investigating process*” finds itself a full coverage in both theory and practice in the field. This opinion, in conjunction with the considerations that forensic investigation is an “art”, and forensics, broadly, is “the art and technique of criminal investigations” shows eloquently the role of defining element of forensic identification in the investigation process.

Consequently, we should note that forensic identification is not achieved only through laboratory activities. Identification is possible and is performed many times through other activities as well, such as hearing the witnesses, hearing the victim of the crime, identifying persons, etc. – and this is because forensics cannot be reduced only at its technical component.

Subject and elements of forensic identification

Both in the literature and in forensic practice, the subject of forensic identification is seen in a broad sense and in a narrower sense.

In a broad sense, the subject of forensic identification is composed of the totality of objects, phenomena, qualities, time and space intervals, physical traits or psychological actions of the human being. In a narrower sense, the subject of forensic identification is represented only by the solid elements of the material world, which have relatively constant volumes and features.

The Romanian school of criminalistics has decided in favor of the idea that:

- **The person** represents the main subject matter of the identification, since reference can never be made to the perpetration of a crime without the existence of a perpetrator;
- **The objects** can be those derived from the offence or those that have been used to perpetrate it – the means of transportation, tools, weapons, etc., which are the direct link between the perpetrator and deed;
- **The animals** in some cases may be the subject to forensic identification

The principles of forensic identification

In addition to the general validity principles, forensic identification is governed by other principles among which we should note:

◆ The principle of identity

It is required by the nature of the identification activity. As it is known, the identity has been defined as “the state of an object of being what it is, to keep for a certain time its fundamental characters, its individuality, remaining itself”.

As rightly noted by the renowned Professor Emilian Stancu, the principle of identity is a fundamental principle of thought and is required by the very nature of the identification activity circumscribed to the judicial field. Establishing the identity involves the non-repeatability of the object, person or being searched, even from those similar to them.

◆ The principle of precise delimitation between identical objects and similar objects.

Each object is identical only with itself, and this is the foundation of any identifications. The distinction between the two objects is absolutely necessary, because any deviation from this principle may influence adversely the decisions pronounced by the courts.

◆ The principle of dynamicity of identification characteristics

As already known, the motion factor is an inherent attribute of matter, since movement includes all changes and processes occurring in the universe, from the mere move to thinking. For this reason, forensic identification should start from the premise that any research of objects, persons or beings should be approached from the perspective of their movement and change of their features and properties. Objective reality represents a dynamic multitude of material systems whose components are in continuous change and transformation due to the interaction between them.

◆ The principle of strict delimitation between the subjects-purpose of and the subjects-means of the identification

In forensic identification, activity it is absolutely essential to know the interaction between the object that created the trace discovered at the deed scene and traces of the scene. We refer to the differentiation between the subject-purpose of the identification – the person of the perpetrator, the victim or the corpse, the objects that served or were designed to serve the perpetration of the offence, the product of the offence – and the subject-means of the identification materialized from the traces of the subject-purpose and the comparison models performed experimentally.

Forensic identification stages**a). The unity of forensic identification**

Forensic identification is, as already stated, a process of determining the identity of a person, object or being, all contained in a causality relation with the deed incriminated by the criminal law.

At the same time, this process has a unitary nature, since identification is made gradually, starting from the general to the particular. In this process, all the characteristic features of objects, people or animals go through a selection phase during which their genus, species, group, sub-group, type, model, etc. are determined.

b). Determining the genus affiliation or generic identification

It appears in the first stage of forensic identification and in case of a positive result, it is continued with examination up to the determination of identity.

Determination of generic affiliation is subject to rules laid down by the forensic practice, of which we mention the following:

- An unknown object must be defined through data relating to its usual destination, method of manufacturing – industrial or handcrafted, material used for manufacturing the object subject to examination and, of course, color, size, etc.;
- If the question arises of determining the affiliation of the object subject to examination to a particular genus, the criminologist has to adjudicate both on the genus and on any sub-classifications thereof;
- In the event that there is a need for determining the affiliation of several objects to the same genus, forensic expertise can ascertain that the objects are of the same kind, without specifying the genus;
- When the trace under dispute is made available to the criminologist, the determination of the genus affiliation must be made with respect to the reflection of the outer structure of the contact surface;
- As a basis for definition and selection and for determining the genus affiliation, characteristics must be sufficient in terms of quantity;
- In determining generic affiliation, a particular importance falls on both the differences and the heterogeneity of the objects or the substances being compared;
- Highlighting some essential differences results in the denial of genus affiliation and, therefore, of identity;
- The narrower the group the object analyzed belongs to, the higher the probability of identity; in another plan, the higher the number of common elements and the rarer are they, the more genus identification approaches individual identification;
- In order to be criteria of differentiation, distinctions must be real and not artificially created, generated by random circumstances; as a consequence, the term of “*common origin*” must always be materialized.

Individual identification

Individual identification represents both the aim and the task of forensic identification, the term “individual” designating its essence, on the one hand, and its “*sine qua non*” condition, on the other hand.

In the case of individual identification, there is also a series of rules, as follows:

- a) Within the necessity-happening relation, even generic features can acquire identification value;
- b) The happening does not manifest only in the form of defects due to wear and tear or the elements appearing accidentally;
- c) Alongside the necessity-happening relation, there is also a type of link, i.e. the mutual conditioning of characteristics and features; the distinction is contradictory and, as any feature, it manifests both as an element opposed to the general the object examined detaches of and as a feature inherent to the object, providing the possibility of its recognition from similar objects.

Methods and phases of the identification process

In the overwhelming majority of cases, forensic identification goes through the following phases:

- Preliminary examination;
- Intrinsic examination;
- Comparative examination;
- Conclusion formulation.

a). Preliminary examination

As the first step preceding the actual examination, preliminary examination is rather a preparatory, precursory phase. It consists in carrying out special inspections on the part of the criminologist specialist or expert, with emphasis on:

- Checking the tasks resulting from the act of ruling on the technical and scientific finding or, where appropriate, the expertise;
- Setting the organizational framework required for the implementation of examination activities.

b). Intrinsic examination

The phase of intrinsic examination consists in analyzing the general and individual features inherent to each object, in order to establish the identity. This phase usually begins with the *trace under dispute* and continues with the subject to be identified, so it follows the route *indicted trace – comparison trace*.

Without going into further details, we emphasize that the phase of intrinsic examination uses the object in its entirety, as well as parts thereof. Likewise, the analysis of the characteristics and other defining elements involves compulsory observation.

At their turn, the materials for comparison, which represent the indispensable condition for the success of the identification, must meet certain requirements, such as:

- Comparison methods should include, where applicable, the objects the suspect traces or impressions thereof or reference samples are assumed to come from;

- The acquisition of comparison materials falls, in the vast majority of cases, in the charge of the judicial bodies, since the determination of their quantity is the attribute of the criminologist specialist or expert;

- In certain situations, in order to obtain the comparison models, one turns to the so-called “constituted evidence”, consisting in the creation of traces with the objects to be checked made available by the judicial body;

- Sometimes, depending on the specifics of the case, the comparison models can be obtained also experimentally, aiming to reconstruct the circumstances the trace formed under. Furthermore, such “experimented evidence” is aimed to determine the various environmental factors that could intervene;

- The influence of internal or external factors is generally lower in the case of comparison models of recent origin.

c). Comparative examination

As the name suggests, during this phase the comparison is the basic method. This is achieved through the confrontation of two or more persons, objects or beings to determine the similarities and differences between them and to prove the identity or non-identity.

d). Conclusion formulation

Evaluation of the results obtained in the comparative examination and, of course, their interpretation is, without a doubt, the phase of greatest responsibility of the entire examination. It is normal to be so, as long as at this stage the criminologist specialist or expert decides whether the object can be identified or not based on the characteristics highlighted. In addition, as pointed out in the literature, this phase also assesses if the sum of the constant characteristics is unique and irreparable.

Depending on the degree of certainty reached, the conclusions of the criminologist specialist or expert can be classified into:

- . Categorical conclusions

This type of conclusions sets clear affirmative or negative answers. Therefore, such conclusions should express the certainty that the sum of the similar characteristics of the objective examined and of the trace under dispute is unique. If this is the situation in the case of positive categorical conclusions, in the case of negative categorical conclusions the certainty must be that the differences between the objects compared are fundamental and exclude the identity.

- . Probability conclusions

Probability conclusions must be exclusively the result of factors that limit the possibility of certain, namely of a categorical conclusion, either positive or negative. As noted in the literature, a probability conclusion should not be placed on the account of the criminologist specialist or expert's uncertainty. On the contrary, such a conclusion must be considered rather a proof of scientific probity. Expression of this fact is the statements of a renowned specialist in the field. Thus, E Locard was making the following remark: *“Do not consider yourselves compelled to reach conclusions firmer than those provided by the technical research... If we have the slightest doubt, let's express it”*.

- . Impossibility conclusions

The conclusions of impossibility of solving the problem appear when the establishment or the invalidation of the identity is not possible even with probability. Among the causes that give rise to a conclusion of impossibility, we mention the following:

- The improper quality of the materials under examination;

- The impossibility of acquiring proper materials for comparison;
- Insufficient quantity of the sample to be analyzed;
- The limits of knowledge and the lack of proper scientific methods.

Evaluation of the results obtained in the comparative examination and, of course, their interpretation is, without a doubt, the phase of greatest responsibility of the entire examination. It is normal to be so, as long as at this stage the criminologist specialist or expert decides whether the object can be identified or not based on the characteristics highlighted.

BIBLIOGRAPHY:

1. Locard E., (1931), *Traite de criminalistique*, Editor J. Desvigne, Lzon, pp. 78-97, in M. Le Clere, *Manuel de police technique*, Police Revue Publishing House, Paris.
2. Manea V., (1983), *Forensic technique course*; vol. I, Active Officers Military School of the Ministry of Internal Affairs, Bucharest.
3. Marin R., (2003), *Scientific valorification of crime traces*; Little Star Publishing House, Bucharest.
4. Mircea I., (2010), *Forensics*; Lumina Lex Publishing House, Cluj-Napoca..
5. Mircea I., (2002), *Forensics*; Chemarea Foundation Publishing House, Iași.
6. Nepote J., (1993) *Situation actuelle et tendance d'évolution de la criminalistique*, RIPC, no. 384, pp. 11-17.
7. Noica C., (1982), *A remarkable philosophic conception: the law of concrete identity*, *Journal of Philosophy*, no. 2, pp. 24-34.
8. Panghe C., C. Dumitrescu, (2007), *The Spoken Portrait*; Cultural Service Press and Editorial, Bucharest.
9. Paunache D., (2004), *"Biometric technology and video surveillance"*, *Forensics Magazine*, Year 4, no. 1, pp. 32-37.
10. Popa Gh., (2004), *Forensics*; Biblioteca Publishing House, Târgoviște.
11. Popa Gh., Necula I., (2004), *"Facial composition and recognition system IMAGETRAK"*; *Forensics Magazine*, No.3, pp. 12-18.
12. Popa Gh., (2011), *Modern techniques of forensic identification Bucharest*; AIT Laboratories s.r.l. Publishing House, Bucharest.
13. Sandu D., Ionescu L., (1990), *Forensic identification*; Scientific Publishing House, Bucharest.
14. Sava V., (1943), *Manual of Dactiloscopia*; Editor Didactica, Bucharest.
15. Stancu E., (2007), *Treatise on forensics*; The Legal Universe Publishing House, Bucharest.
16. Stancu E., (2002), *Treatise on forensics*; 2nd edition rev. and added, The Legal Universe, Bucharest.
17. Stancu E., (1995), *Forensics – Actami*; The Legal Universe Publishing House, Bucharest.
18. Stancu E., (1986), *Scientific crime investigation*; The Legal Universe Publishing House, Bucharest.
19. *** *Small encyclopedic dictionary*; Scientific and Encyclopedic Publishing House, Bucharest.

PROCEDURES FOR SETTLING COLLECTIVE LABOR CONFLICT

AVRAM BUT-CĂPUȘAN

„BOGDAN VODĂ” UNIVERSITY, FACULTY OF LAW, CLUJ-NAPOCA, ROMANIA,

Key words: conflict, dialog, conciliation, mediation, arbitration.

ABSTRACT. According to Law no. 62/2001, of social dialogue, labor dispute is the conflict between employers and employees regarding the economic, social, professional the interests or rights arising from employment relationships or service and is to exercise certain rights or fulfillment of obligations arising from individual and collective labor contracts or collective bargaining agreements and relations of civil servants, as well as the laws and the other normative acts.

In all cases where conditions are triggering a collective labor dispute, representative trade unions representative or employee representative, as appropriate, will notify the employer or employers' organizations, as appropriate, about the situation.

If the employer or employers' organization has not responded to all claims made, or even response, trade unions or employee representatives, as appropriate, disagree with the view stated, collective labor conflict can trigger.

After the outbreak of collective labor conflict, the parts can decide, by consensus, the initiation of settlement procedure, which may be: conciliation, mediation and arbitra

INTRODUCTION

The realities of the market economy determines stringing the relations chief subordinate on coordinates at all organizational levels. These relationships are personalized and differentiated according to the characteristics of the boss and subordinates, the motivational springs of the latter.

The manager of an organization, in the leadership-subordinate relationship must know the clearly set objectives, which means avoiding labor disputes. Relations between the two sides will be built on the principles of obtaining high performances, improving or at least maintaining working conditions, work safety, implementation and control of strategic change. In these areas of action it may be that managers and subordinates won't agree in some respects because they perceive the concerns differently.

Self-knowledge is important in order to assess skills that can lead to achieving short and long term goals, while knowing others provides alternatives to understanding the behavior and motivations that support or hinder the achieving of performance.

In the professional activity all employees should benefit equally of all legal and moral rights, without any discrimination. Employee Rights have a multiple and complex character, comprising a multitude of issues ranging from the right to have a secure job, in relation to training, to the right to strike and other forms of protest to defend and promote their interests. Fundamental rights of employees are regulated and specified by law. In the regulation of labor relations, an important role is taken by the employment contracts.

In addition to rights, employees have obligations and responsibilities that are subject to the employment contract concluded between the unit and employees on how to comply with the conditions and responsibilities.

In countries with a market economy, social dialogue is a concrete way of achieving economic and social democracy, integrating in the whole political democracy. Obviously, employers and employees have a range of convergent options; but frequently but conflicts of interest arise from the different positions they have in the work process.

In time, there were developed various forms of social-negotiation dialogue, consultation, information, joint management, which aims at balancing the interests of employers with those of employees at the unit level up to the national level.

The concerns of states are focused primarily on the promotion of social dialogue through collective negotiations and influencing their content, conciliation of labor disputes, providing the legal framework for the management of peer social insurance funds, of the various agencies dealing with labor.

Analysis of existing international experience shows that the state's role is highlighted through tripartite agreements between government and social partners.

Economic decentralization and the introduction through law of the collective negotiation in labor relations determines direct and immediate consequence of the necessity and permanent character of the social dialogue between those involved in these relationships, the establishment of specialized bodies with this purpose.

Employees are participating in this dialogue, on one hand, representatives of trade unions and employers' organizations. The importance of social dialogue is great, it is a concrete way of exercising economic and social democracy.

The dialogue of social partners must be orientated, facilitated and even refereed. Therefore, the state intervenes in this dialogue and sometimes three parties participate. Thus reaching tripartite.

If there is an imbalance between manager and subordinate contributions, the partnership relationship is difficult and labor climate is deteriorating. Labor relations between employers and employees must take place both through legal provisions and by the conditions negotiated through collective and individual employment contracts.

1. RESOLUTION OF COLLECTIVE LABOR CONFLICTS

1.1. Negotiation

Negotiation is the process of concluding agreements, contracts or arrangements between a unit and a group or groups of employees about working conditions and pay or a series of social securities. Collective negotiation is seen as an instrument of employee protection, providing the necessary legal framework to exert influence on employers in order to recognize personnel rights. At the same time, collective negotiation as a means specific to trade unions can ensure the possibility to exert duties in order to protect the interests of members.

Intentions for dealing with conflicts can be achieved by using two dimensions: the degree of cooperation or desire to satisfy other's needs (how cooperative each party is in order to meet the interests of the other party) and the degree to which one party attempts to satisfy his own interest (how assertive the party is in pursuing their own interests). Basically, the two dimensions create a distributive and integrative framework of conflict resolution.

None of these intentions for dealing with conflicts is more powerful in itself, but each has its role in accordance with the situation in which the conflict episode takes place. In fact, this model known as Thomas- Kilmann¹, sets out some options for conflict management which can vary in terms of utility, depending on the context in which they are used. The model should not be seen as a norm of behavior, although the authors prove some inclination towards collaboration. Susan Schneider and Jean -Louis Barsoux² propose the ideal case of a management team composed of people from various parts of the world, who could manage conflicts. For example, a manager from a country where there is imbalance in the distribution of power (power cult) might be tempted to avoid conflict and to transfer it to the top of the hierarchy, which eventually can turn into confrontation. Another manager from a country where the prevailing culture is oriented towards relationships would rather be inclined to accept a position of conflict.

1.2. Conflict negotiation styles

Competitive style describes a desire to satisfy own needs without taking into account the impact on the other parts. In other words, it maximizes own interest and minimizes other's interest, the conflict being framed in strict terms of win-lose. When power is used, there is a coercive element, possession of power being a determinant of the type of decision that is used to resolve a conflict.

Collaborative style reflects a situation in which all parties involved in the dispute try to satisfy all interests of all parties. Both imposing self-interest and cooperation are maximized in the hope of reaching an agreement in which no one must lose. The emphasis is on a win-win situation in which it is assumed that conflict resolution can bring both sides in a better situation.

¹ Conflict Mode Instrument Profile and Interpretive Report 2003, p 148-166

² Intercultureel management, Publisher Pearson/Prentice Hall, 2003, p 323-328

Bypass style describes the desire to suppress conflict or to withdraw from it. Although the conflict is recognized, such a style involves withdrawal or ostrich policy "hide your head in the sand". The efficiency of this style is limited because the issue of substance does not change, but it is delayed.

Accommodating style is a voluntary act of a party that considers it necessary to put an immediate end to the conflict by giving the other party what they want. Such a style is rare and requires cooperation with the other party amid disregarding own interest, a situation in which one party is willing to self-sacrifice.

Concessive style occurs when each party is willing to concede something, to make some compromises that are required. In this approach there are no clear winners or losers for half measures are combined with own interest and cooperation, and a solution that affects the rationality of conflict of accepted.

To conclude, we can say that the intentions are variable over time for change may impose other conducts and events may lead to rethinking of positions. Yet we tend to believe that there is some constant in choosing intention of addressing conflicts according to individual and situational variables of the organization. Practice shows that in a confrontation, some people want to win at any cost, some wish to attain an optimal solution, others are courteous and some are satisfied when sharing, through compromise, the results of conflict, even if those are not the best.

1.3. Conflict transformation

Despite traditional intentions of conflict resolution in organizations where there is learning there is an increasing need of a new term, conflict transformation. Although this notion is met at Johan Galtung, the creator of the Transcend method that proposes peace through transformative approach - Conflict Transformation by Peaceful Means, John Paul Lederach³, perhaps best describes the evolution of this approach that seeks peace in organizations. The term transformation gives a more comprehensive understanding that can be highlighted on many levels. The idea of transformation doesn't suggests that we simply eliminate or control conflict, but rather indicates the nature of dialectics - social conflict goes through certain predictable stages that transform relationships and social organization.

Conflict changes the communication schemes, thus affecting relationships and social organization, transforms perceptions about self, about others and the issues in dispute. Lederach's model is based on a participatory process aimed at creating conflict transformation schemes, including steps such as:

1. *Discovery*: participants engage and interact with their own understanding of the functioning of the conflict.
2. *Recognition* and structuring on categories: puts participants in a position to create their own theory based on past experience and understanding, the importance contribution in the learning process being high.
3. *Evaluation*: once the participants have discovered what is and how to resolve the conflict, they can begin to assess what helped and what did not in how they managed the conflict.
4. *Adaptation / Recreation*: This is an opportunity to adapt current methods of conflict management or explore new strategies, through analyzing the practices of different cultures and contexts.
5. *Practical application*: the final stage of learning conflict resolution involves exercises that are experiencing new ideas and opinions. Members of the organization are able to use their new knowledge and skills in situations of confrontation.

The fact that in learning organizations compromise and collaboration creates a "coalition" dominant in conflict resolution leads us to believe that transformative approach will quickly find its place in this type of organizations and not in those that are "closed" capped and doomed, ultimately to failure.

The key objective for a process of resolving conflicts through transformative approach is an agreement that gives mutual satisfaction to the parties and improves the situation for both parties. In the transformative approach, the main goal is "change for good" of the parts. Basically, transformative approach is successful when both parties are experiencing success in their ability to strengthen itself and the ability to relate to others. In other words, the parties are empowerment and obtain recognition.

Learning organizations are the first that know the positive effects of empowerment, a process that renders the person a sense of self-worth and capacity of development regarding problem solving.

Resolving conflicts in a prosperous and efficient way takes place rather in organizations that are open to learning. In the field of conflict resolution practices, these organizations can produce, in turn, learning.

³ Conflict Transformation Across Cultures, Syracuse University Press, 1995, p. 3-23

1.4. Regulations

In resolving conflicts of interest, according to the law, an important role is played by the specialized bodies of the Ministry of Labor, Social Solidarity and Family. Thus, the reorganization of the Government at Ministry level, under the Government Decision no. 737/2003 on the organization and functioning of MMSSF⁴ was created the position of deputy minister for relations with social partners. One of M.M.S.S.F. declared tasks is the development of criteria and forms of mediation activity of labor disputes and regulating the training of mediators in the field. The Ministry of Labor, Social Solidarity and Family is also called to enforce the collective labor contracts and conflicts of interest.

Regarding the procedure for settling labor disputes the accent is put on art. 249 of Law no. 53/2003⁵, that it is established by a special law, namely Law no. 62/2011 of social dialogue⁶

Of course, in applying the law provisions it will be taken into account the provisions of art. 38 of Law no. 53/2003 which provides that "employees cannot waive their rights recognized by law. Any transaction that seeks waiver of rights recognized by the law or limiting these rights is void. "

1. The law guarantees the right of employees to initiate collective labor disputes in connection with the commencement, conduct and conclusion of negotiations of collective labor contracts.

2. The law stipulates that employees will be represented by unions of the unit, according to the law, in collective labor conflicts at the unit level.

3. Collective labor conflicts can be triggered in the following situations

a) employer or employers' organization refuses to start negotiating a contract or collective agreement, provided that it has no such contract or agreement or the previous one has stopped;

b) employer or employers' organization does not support the claims made by employees;

c) parties do not reach an agreement on a contract or collective agreement until the date agreed to complete negotiations.

4. Collective labor conflict can be triggered only after prior registration thereof as follows:

a) **at the unit level**, representative trade union or employee representatives, as appropriate, notify the employer about the outbreak of collective labor conflict and notifies in writing the territorial labor inspectorate from the county where employees work, in order to conciliate;

b) **at the group of units level**, representative unions shall notify each unit from the group of units, and the employers' organization established about the collective labor conflict and notifies in writing the Ministry of Labor, Family and Social Protection, in order to conciliate;

c) **at the business sector level**, representative trade unions shall notify each unit in which the are members of the representative trade unions and corresponding employers' organizations about the triggering of collective labor conflict and will notify in writing the Ministry of Labor, Family and Social Protection, to reconcile.

5. Referral for conciliation of collective labor conflict must be made in writing and must contain the following mandatory elements:

a) employer or employers' organization, indicating the location and contact details;

b) the subject to collective labor conflict and its motivation;

c) evidence of meeting the requirements of art. 161-163 of Law. 62/2011;

d) nominal designation by a written mandate, of persons delegated to represent the trade union at the conciliation or, if applicable, employee representatives, delegation of 2-5 people to participate in the conciliation.

6. Conciliation, mediation and arbitration of labor disputes shall be made only between parties in conflict.

7. Conciliation procedure is mandatory.

9. If after discussions an agreement is reached on the settlement of claims made, the collective labor conflict is concluded.

10. Mediation or arbitration of collective labor conflict is compulsory / mandatory if both parties jointly decided this before the strike or during it.

11. The mediation agreement must be concluded in writing, under penalty of nullity.

⁴ Published in the Official Gazette no. 483 of 7 July 2003

⁵ Republished in the Official Gazette no. 345 of 18 May 2011

⁶ Published in the Official Gazette of Romania, Part I, no. 322 of 10 May 2011

12. The contract signed by the warring parties and the mediator. The contract shall be in how many originals are signatories.

2. COLLECTIVE LABOR DISPUTES SETTLEMENT PROCEDURES

Romania's constitution⁷ guarantees the right to work and social protection of labor, the right to collective negotiation, the right to strike, freedom of association in trade unions.

Starting from the fundamental law rules, the law guarantees employees the right to collective negotiation and the opportunity to reclaim normal work conditions, but determines that any labor dispute that occurs between employees and facilities in connection with the commencement, conduct and conclusion of collective negotiation shall be settled by the parties according to the procedures covered by this law.

Moreover, the law identifies as conflicting interests of labor conflicts that have as object the establishment of working conditions during the negotiation of collective agreements.

Therefore, conflicts of interest are related exclusively to employees' right to collective negotiation. Thus, a conflict of interest can be determined only by misunderstandings about collective negotiation.

Unlike conflicts of individual rights or collective rights arising from breach of existing rights, conflicts of interest involve in collective negotiation and are related to the insertion or not of collective bargaining rights.

Labor conflict topics are on one hand employees who are persons employed under an employment contract and on the other hand employers, represented by legal persons who use work performed by employees.

Governing law restricted the subject of collective labor disputes that can be settled by a special procedure comprising the steps of conciliation, mediation, arbitration, and possibly strike, which limits the outbreak of conflicts.

It cannot be object of conflict of interest claims of employees whose solution is necessary to adopt a law or other legal act. Also, although current law does not expressly provide, it cannot be the object of conflicts of interest the disputes whose settlement is subject to other legal regulations.

Conflicts of interest may occur: at the level of units; the group of units, of branches or national level; at the subunits level, departments or groups of employees who pursue the same profession in the same unit, to the extent that the negotiations between the two sides agreed to establish them distinctly, in the collective contract, under working conditions.

Governing law extended the possibility of conflicts of interest to the group of units, of branches or nationwide. Conflicts of interest may occur at group units, branch and national level only after prior registration of their constituent units under the law.

Conflicts of interest are not settled in court. The parties may not bring actions in court. Moreover, to judge, the court needs a legal basis, or conflict of interest was born precisely in the absence of such a theme.

Justice in a conflict can have both employees who claim an increase of wages per unit or the employer that refuses the claim. In resolving conflicts of interest the only goal is to find a common solution, a compromise.

Resolving conflict of interest is performed using the following methods: conciliation, mediation and arbitration.

Ultimately, if no way of conflict resolution has been successful, employees, fulfilling specific conditions, may trigger the strike.

2.1. Direct conciliation of labor disputes

In labor relations, reconciliation is the used in case of conflict of services of a third party neutral, in order to reduce differences and amicably find a mutually acceptable solution.

It can occur as a result of the failure of collective negotiation, as an extension of it, and an expansion of the scope of participants to include neutral party. It is therefore an assisted collective negotiation.

⁷ Romania's constitution Republished in the Official Gazette no 758 / 29 oct. 2003

The conciliator may be an official or body, called office, biro, commission, composed of several members: an independent chairman, members, workers and employers.

Officials practicing the conciliation activity may be of three types:

- those who have an official conciliatory title, devoting all the time to this activity;
- those who practice it only partially within functions that they normally occupy;
- senior officials involved in conflict when the opportunity of the situation demands to do so.

If the conflict of interest has been triggered, the trade union or employee representatives notify the Ministry of Labor and Social Solidarity, through its territorial bodies, to resolve. Within 24 hours of the registration of the notice, the Ministry designates its delegate, to participate in the conciliation of conflict of interest. The delegate shall:

- communicating the referral to the unit within 48 hours of his appointment;
- convening the parties to the conciliation procedure in a period not exceeding 7 days from the registration of the notice.

If, following discussions to reach an agreement on the settlement of claims made, the parties will finalize the collective agreement, the conflict of interest is thus ended. If the conflict of interest has not been resolved as a result of conciliation, the parties may decide, by consensus, initiation of mediation procedure.

2.2. Mediation of conflicts of interest

Mediation is a voluntary way which seeks termination of conflicts of interest. The essential role in the mediation procedure is held by mediators. They are appointed annually by the Minister of Labor and the mediation procedure is established by collective agreement concluded at national level. The duration of mediation may not exceed 30 days from the date on which the mediator chosen to accept the mediation. The conflicting parties are required to provide the data necessary for the mediator in his mission. He has the right to convene the parties and ask written clarifications on claims made.

At the end of its mission, the mediator is required to make a report on the situation of the conflict, stating his opinion on any outstanding claims. This report will be sent to each party, and to the Ministry of Labor, containing his solution, however, it is not binding on the parties. For his work, the mediator receives a fee, agreed between him and the parties in the conflict and is submitted by the parties to the Ministry of Labor and Social Protection at the start date of the mediation procedure.

2.3. Arbitration of conflicts of interest

Arbitration is another way of restoring work relations, but which not only is the continuation of conciliation but is very different from this. The referee has the power to resolve a dispute that is submitted towards him. Arbitration technique used in work conflict resolution is called private arbitration, attribute reflecting the ability of the parties in the conflict to freely establish and agree to a concrete procedure.

Private arbitration serves to the settlement of claims arising from the interpretation and application of collective agreements. It represents the final step of resolving the claims.

The role of arbitration in the settlement of claims is considered essential to establishing and maintaining a normal working environment and proper relationships between employers and workers, leading to increased efficiency within the company.

On the entire duration of a conflict of interests, warring parties may decide that the claims made are subject to the arbitration committee.

Arbitration is a way of fighting a conflict of interest left to the will of parties. Decisions rendered by the arbitration panel shall be binding for the parties and complement collective agreements. The arbitration panel shall consist of three arbitrators appointed as follows:

- an arbitrator, by the unit's management
- an arbitrator, by the representing unions
- an arbitrator, by the Ministry of Labor.

Within 3 days of receipt of the documents, the commission shall call the parties together to discuss conflict of interest. Starting with the day of final decision, set within five days of the end of debate, the conflict of interest ceases.

For the work in solving a conflict of interest, members of the arbitration committee receive a fee that is established and paid for by the conflicting parties equally. For the social dialogue to work, the state

cannot adopt a passive attitude. He is responsible for creating a stable political and civil climate allowing autonomous trade unions and employers to work freely, without constraint and without fear of repercussions. Thus, the state must provide essential support for the actions of involved parties, by providing a legal, institutional framework or of any other nature to allow the parties to take an effective action.

CONCLUSIONS

Smooth labor relations necessarily require good collaboration of employers with employees and harmonization of their interests. As the employment contract has a bilateral character, the positions of the parties are contrary. For this reason they are inherent in some dissension about how to conduct them. The conflict arises only when one of the parties resorts to means of pressure, announces the other side of a conflict, or senses the danger of its ignition. Due to the imminent nature of disagreements between participants in the legal relationship of employment, the legislature created a regulatory framework for prompt and positive resolution of disagreements arising during the course of employment.

The law guarantees employees the right to collective negotiation and the opportunity to reclaim their normal work conditions, but determines that any labor dispute that occurs between employees and facilities in connection with the commencement, conduct and conclusion of collective negotiation shall be settled by the parties according to the procedures covered by it.

In general, conflict resolution is done by signing a convention or an agreement between the parties in dispute. But there are situations where direct negotiation between parties of the conflict is difficult in the current climate; in these cases we use different institutional procedures for resolving collective disputes, such as conciliation, mediation, arbitration.

BIBLIOGRAPHY:

1. John Paul Lederach, *Conflict Transformation Across Cultures*, Syracuse University Press, 1995,
2. Thomas-Kilmann, *Conflict Mode Instrument Profile and Interpretive Report* 2003,
3. Susan Schneider și Jean-Louis Barsoux , *Intercultureel Management* Publisher Pearson/Prentice Hall 2003
4. *** Romanian Constitution
5. *** Law 53/2003, republished in the Official Gazette of Romania no. 345 of 18 May 2011
6. *** Law no. 62/2011 of social dialogue, published in the Official Gazette of Romania, Part I, no. 322 of 10 May 2011.
7. *** Government Decision no. 737/2003 on the organization and functioning of MMSSF, published in Official Gazette of Romania no. 483 of 7 July 2003

PROFESSIONAL PERFORMANCES ASSESSMENT OF EMPLOYEES

AVRAM BUT-CĂPUȘAN

“BOGDAN VODĂ” UNIVERSITY, FACULTY OF LAW, CLUJ - NAPOCA, ROMANIA,

Key words: *assessment, criteria, methodologies, stages, goals.*

ABSTRACT: *Performance assessment is both a system of documents and procedures pointed by the organization for the use of managers, and an interpersonal process through which the manager and the subordinates communicate and try to influence mutually. The complexity of the level of assessment systems is important and may also be used as a protection measure against the legal demands of dismissed or removed employees despite their value. The managers and the subordinates establish mutually the proper forms and procedures of a specific performance, depending on the assessment systems used.*

1. Introduction

One of the major changes taking place in the past century was the way in which individuals were seen, from economic point of view. If at the beginnings people were rather considered “live tools”, the manpower being an element of an enterprise, alongside machinery, raw materials, capital, it is nowadays a source of the greatest importance, even more significant than capital and technology, making the difference between business success and bankruptcy¹.

A novelty and actuality aspect in the activity of each company which uses human capital according to the new provisions of the Labor Code, as amended by Law 40/2011, in force starting 30th of April 2011, in employers' task was instituted a new obligation, namely to establish the assessment criteria of employees' professional activity, as well as the related assessment procedure. Correlatively, employer is entitled to establish unilaterally the performance goals, the employees having the obligation to observe them and to do their best to reach them.

2. General aspects

Assessment of individual performance is an inevitable part of an organization's life. Each member of an organization is constantly assessed by himself/herself or by his/her employer, by his/her equals and subordinates. A great deal of the appraisal is unofficial, but many organizations have a formalized system of appraisal designed to gather systematically information regarding their employees' successes. The official system usually includes a method through which the supervisors indicate the assessments of the performances of their subordinates. This may also be a sheet of paper on which the supervisor writes down his/her opinions or a series of indicators in which the subordinate falls into, depending on his/her job. Regardless the shape, the appraisals become a part of the individual staff record and are used in taking decisions concerning the employee and career. It is expected that employers usually should discuss once a year with the subordinate regarding his/her assessment.

The process of looking over the past activity of employees for the assessment of the contribution brought to the goals' achievement of the management system is a continuous activity which focuses both on the existent human resources within the organization and upon the newcomers. Its main purpose is to offer

¹ Cole G. A.(2000), *Personnel Management, Paper made with the help of Know- How Fund within program British Books for Managers*, CODECS Publishing House, Bucharest, p. 329

a feedback to the organization's members regarding the way they can become more productive, more efficient and more useful to the organization in its race for quality².

The purpose of the performance assessment is the following:

It provides systematic arguments which support remuneration increase, promotions, transfers and sometimes degradations and dismissals.

It represents a means to inform the subordinates related to the effectiveness of activity they perform and to suggest the changes required concerning behavior, attitudes, qualifications or the knowledge imposed by the position; it allows the subordinates to find out how they are perceived by the leaders.

It offers a useful basis for the guidance and counselling of the subordinates by the superiors.

3. Performance assessment management

If the performance assessment is not well managed, its advantages will be minimum for the organization. A few principles may help the management improve the manner in which the performance assessment is made.

The first principle is that the performance assessment should insist both upon the performances which the employee obtains for the position he/she is working on, and for the successful achievement of the organization's goals. Although separate from conceptual point of view, the performances and the goals should be inseparable issues, of analysis during the performance assessment³

The second principle is that assessment should emphasize on how well the employee performs the job related duties and not on the evaluator's impressions regarding the employee's manner of work. In other words, the goal is an objective analysis of performances and not a subjective assessment of employee's working manner.

The third principle is that assessment should be acceptable both for the evaluator and for the subject – namely, they both have to agree it has advantages for the organization and for the employee.

The fourth and the last principle is that performance assessment should provide a basis for the improvement of employees' efficiency within the organization making them more fitted to produce.

Potential weaknesses of the performance assessment – in order to maximize the advantages of performance assessment managers should avoid a few potential weaknesses of the assessment process, including the following traps:

- performance assessment focuses the employees upon the short term rewards to the detriment of the important issues for the long term success of the organization.
- the individuals involved in the performance assessment perceive it as a situation which either rewards them or punishes them
- the emphasis in the performance assessment is laid on filling in the forms and not on the critical analysis of employee's performances
- the individuals assessed perceive the process as one lacking correctness or subjective
- the subordinates react negatively when the evaluator makes unfavourable comments

In order to avoid these potential weaknesses, the supervisors and the employees should see the assessment process as an opportunity to grow the employee's value by constructive feedback and not as means to reward or punish the employee by positive or negative comments⁴ (Cole G. A.2000). Forms filling in should only be seen as help within this process and not as an end in itself. Also, the feedback should be made with diplomacy and objectivity so as to minimize negative reactions.

Obviously the assessment methods, their efficiency and suitability to company's activity are subjects which may be discussed to length, but this time we'll stop at the difference between self assessment and the assessment made by the company. If used correctly an assessment system may lead to improvement of performances. The assessment which the company makes regarding our performances refers most of the times to following up some indicators of quantitative nature – result type, but also some quality indicators –

² Armstrong, Michael, (2003), *Human Resources Management –Practice Manual*, CODECS Publishing House, Bucharest, p. 686

³ Pastor, I. Câmpian, E. Stoica, M. (2005), *Company's Management and Human Resources Development in Organizations*, Risoprint Publishing House, Cluj-Napoca

⁴ Op.cit. p.337-338

performance type, within the team. Many times, this assessment also contains a self assessment which rather refers to a set of indicators of quality nature which relate to the quality of the relations between the employees and the employer organization, as well as the quality of the interactions of professional nature from the inside of the organization⁵.

The activity of performance assessment intends to answer four different questions formulated in the following table.

1. What has to be assessed (which are the results and behaviors of the employee to be seen and appraised). Making job descriptions, establishing the performance standards for each position.

2. Who should perform the assessment? The appointment of the individual who performs the assessments

3. What assessment methods are used? Choosing the assessment method of the performance

4. How is the assessment's result communicated? Taking the assessment interview

4. Establishing the performance standards

The assessment usually starts by establishing based on the job descriptions, the performance standards for each employee and position, so as to measure an aspect of the activity within such post and to relate to either obtaining a concrete result (volume of products, their quality), or a certain behavior of the employee on that position (for instance, relations with colleagues, attendance, discipline).⁶

The assessment should have in view those attributes (of the position and of the employee) which determine the achievements of the positions' goals.

Categories of attributes which may be followed up⁷.

- knowledge, qualifications, training programs made in the assessed period, accumulated experience;
- abilities regarding delegation, planning, supervision, taking responsibilities, time planning, management, decision taking, solving issues;
- personal qualities: looks, personality, enthusiasm, health, physical abilities, creativity;
- interpersonal qualities: oral and written communication, relations with clients, supervisors and colleagues.

In the human resources management, the success of assessment depends especially on the manner in which the performance standards were formulated. If they are not clearly specified and measurable, the superior's appraisal will only be a simple subjective estimation of an employee's accomplishments.

The activity of assessment of employees' performances can be made both formally (officially) and informally (unofficially).

Human resources managers often make ad-hoc assessments of the subordinates' activity, without discussing in detail about the criteria based on which they present their grades.

Informal assessments in human resources (managers' comments related to employees' results) take place almost constantly. Employees need signs from the management which should show them that their accomplishments are acknowledged. These signs give them confidence and are a source of motivation.

Praise is the simplest (and cheapest) form of reward. Nevertheless, don't praise too much, too often and especially unsincerely. Make realistic appraisal related to employees' activity. Knowing activity's results usually leads to its improvement. Anyway, disinterest is the most difficult to tolerate in any type of interpersonal relations.

Formal procedures of assessment represent a necessary part of the staff's activity within each organization. The assessments are usually made once a year and replace the the random analysis of activity's results with the formal, systematic procedure. The employees know they are assessed, they know the assessment criteria and this fact has an increased motivational value.

Although it is necessary, performance assessment is quite a difficult activity and sometimes controversial and even hated. Often the preoccupations in this field are sources of dissatisfaction as they are

⁵ Pitariu, D. H., *Human Resources Management. Measurement of Professional Performances*, ALL Publishing House, Bucharest, 2002, p.53-61

⁶ Fekete, Sandra, Keith, LeeAnna (2003), *Companies are people, too: discover, develop, and grow your organization's true personality*, John Wiley & Sons, New York, p. 193-201

⁷ Chișu Viorica Ana, Rotaru, Florin(2002), *Manual of Human Resources Specialist*, IRECSO Publishing House, Bucharest

linked with downsizing. Some employees are afraid that the assessments may be used abusively as a threat, which leads to an incertitude condition.

Therefore, it is very important that in human resources management, all employees should understand the meaning of performance assessment, namely the fact that it is an activity with positive and constructive goal ⁸(Mathis R.1997)..

This is why the assessment process should be presented to employees from the point of view of the advantages it provides, namely:

- learning from past mistakes so as not to have them repeated in the future;
- recognition of abilities and potential of each employee;
- development of knowledge, skills and attitudes;
- future development based on the successes and failures overcome;
- growing motivation and satisfaction at work;
- intensification of cooperation relations between managers and employees

This is why, in human resources assessment is not (should not be):

- ✓ a simple announcement to the employees about what they are doing wrong;
- ✓ a secret report which the employee will never see;
- ✓ a synonym of disciplinary interview;
- ✓ a way to renegotiate remuneration.

In human resources, in order for the performance assessment to be useful, mix self assessment of the employee with his/her assessment by the direct supervisor.

Distribute to each employee an assessment form (sheet), requiring them to fill it in and return it before the assessment interview. You will add in the form your own opinions and comments. At the interview analyse employee's activity (establishing a grade) and settle the professional goals for the next period.

The general grade will be suggested by the evaluator and is established mutually between the evaluator and the employee assessed, during the interview. The form will be signed by both parties.

The grade obtained should be known only by the employee and his/her supervisor. The completed forms will be included in the employee's record, keeping confidentiality.

4. Description of professional performance criteria

A. The degree of fulfilment of the performance standards represents the measured results of the work on the levels described in the job description. For the work measurement can be taken into consideration the manner in which resources are used (what equipment/materials are used), as well as the way in which activity is carried out⁹ (Manolescu, A. 2003)..

B. Taking responsibility

The content of this criterion for the management activity involves assessment:

- of the level and decisional risk;
- manner of communication;
- team work;
- managerial behaviour.

The content of this criterion for the execution activity involves assessment of:

- the level of involvement in the execution of the job duties;
- rapidity of interviews;
- behavior to exterior and interior pressures.

C. Adequacy to work complexity is expressed by the level of conception activity, analysis activity, synthesis activity and the routine activity.

The conception activity is characterized by:

- interpretation of a high volume of information;
 - development of new alternatives/options;
 - assessment of effects and consequences;
 - integration of options.

⁸ Mathis R.(1997), *Human Resources Management*, Economic Publishing House Bucharest, p. 159-181

⁹ Manolescu, A.(2003), *Human Resources Management*, Economic Publishing House Bucharest, p. 581

The analysis activity is characterized by:

- identification of influences and drive;
- identification of description formulas of processes, phenomena, analysed conditions.

The synthesis activity is characterized by:

- the high level of repetitiveness of operations;
- execution of strictly regulated operations.

D. Initiative and creativity follow up the assessment of professional performances, in case the employee suggests or has the initiative of some new solutions, like in the case he/she suggests changing some new regulations, technologies, processes in his/her field of activity¹⁰ (Pânișoara I.O., Pânișoara G., 2005).

Content of this assessment criterion involves:

- a) in case of suggesting new solutions:
 - motivation of ideas;
 - evaluation of consequences;
 - performing studies which may be applied in regulated context.
- b) in case of suggesting changes:
 - sizing the changes;
 - evaluation of changes' consequences;
 - performing studies which may be applied in non-regulated context.

5. Stages in the assessment process of the staff

I. In an assessment process, at a first stage is defined the assessment purpose. Depending on the purpose, the demarche can be made through various methods.

A. Assessment of activities' quality:

Objective methods:

MULTIPLE CHOICE tests for professional knowledge

STANDARD QUESTIONNAIRES for the assessment of skills

Subjective methods

Assessment based on skill lists and assessment scale

B. Skill assessment

The results of the assessment are used:

In career management for the counselling of the employee related to the management of his/her own career.

In optimization of the cooperation by the manager, in order to know better his subordinates and to favour a cooperation

C. Assessment of psychological skills, abilities:

Objective methods: Depending on activity's products (number, value, quality, etc.)

Subjective methods: Depending on others' appraisal (external cooperators, managers, colleagues, subordinates)

Results of the assessment are used:

In career management for employees' counselling in their own career management.

In optimization of the cooperation by the manager in order to know better his subordinates and to favour a cooperation

II. In the second stage the assessment criteria are chosen depending on the assessment purpose.

In order to obtain some valid results these criteria should be:

Descriptions of attitude or measurable behaviours easy to observe and measure

Accurately formulated, in simple terms and they should not imply generalities;

In a limited number, relating to the essential aspects of the activity;

Easy to quantify, they should allow descriptions of attitude or measurable behaviours easy to observe and measure

¹⁰ Pânișoara I.O., Pânișoara G., (2005), *Human Resources Management Practical Guide*, 2nd edition, Polirom Publishing House, Iași, p. 27

Applicable to all employees subject to assessment, who have similar tasks and responsibilities and work in similar conditions;

Formulated in univocal terms, with similar relevance for the evaluators, managers and the employee.

For each criterion are established certain levels of satisfaction or are reported to certain standards of performance previously established.

Usually, 5 grades are used for the assessment of the coverage degree of a criterion:

a) very good: individual with special/outstanding achievements (mainly 2-5% of the employees will receive these grades);

b) good: performance is at superior levels of standards;

c) satisfactory: performance is a little bit above the acceptable minimum standard;

d) weak: performance is at the limit or under the acceptable limit;

e) very weak: performance is much under the standard;

III. In the third stage are chosen the models or techniques of assessment and are taken measures to provide the climate favourable to an accurate assessment: the training of those making the assessment is performed; the employed staff is informed regarding the strategy, methods and criteria of assessment (only information which will not affect the assessment procedure); the instruments, their method of application, the measures of observing confidentiality are prepared; the calendar of the assessment process is established, the data included and the form of presentation of the results.

IV. The fourth stage is for the correct application of the assessment procedures – data collection.

V. The next step is the analysis stage of the data, communication of the results and establishment of the strategies or measures of improvement of individual and collective performances.

VI. Assessment of professional activity

Usually, when we refer to assessment of personnel we refer to assessment of professional activity, that is an appraisal of work efficiency of the employee or of the extent he/she performs the duties provided in the job description. The assessment of professional activity can be made by objective and subjective methods.

Assessment of skills and professional knowledge of employees is made on employment, as part of the professional selection examination. It is also possible after employment of the staff, especially if the company/institution evaluates or if the information and skills necessary in a certain field evaluate or suffer significant changes¹¹ (Bogáthy Zoltán 2004).

An example of field of activity in which is imposed the periodical assessment of staff's knowledge is the legal activity, in which are permanently recorded new laws and regulations which complete or change those already existent.

They also recommend some examinations of assessment of skills and professional knowledge in companies with high hazardous potential/high security (atomic power plants, steam power plant), in companies /public transport network (rail, aeronautical) or in the R&D departments (research /conception and development of products), from the high technological competitiveness companies (electronic, IT equipment, genetic engineering), in which information and skills existent for months tend to be obsolete.

The assessment procedures of the knowledge for particular fields of activity should be made by specialists in the field. Thus, an attorneys committee can make up a set of questions (multiple choice) updated, which should check if an employee on a legal advisor position holds the necessary information in the field. In a similar manner we can develop instruments for the positions of economists, administrators, computer experts.

Unlike the assessment of professional knowledge, the assessment procedures of skills, their methodology of application is more complicated. This is because, for example for an attorney position we can check relatively easily if and to what extent he/she holds the legal information necessary to carry out in good conditions the current activities (by making and applying a questionnaire of detailed questions about legislation), but it is difficult to check if such employee also has the capacity to use this information, to make connections between different aspects of legal regulations, if he/she can interpret correctly the law. It is more complicated to make and apply relevant instruments of assessment of professional skills. In such meaning, for some professions/occupations are designed special instruments depending on the dominant requests of

¹¹ Bogáthy Zoltán (coordinator), (2004), *Manual of Labor and Organisational Psychology*, Polirom Publishing House, Iași

such professions, with the help of which we can assess the coverage level of some skills from a set considered essential or relevant for said professions¹² (Iosif, Gheorghe, 2001).

A way to make ad hoc an assessment system of professional skills is that in which, starting from the requirements (specifications) file for the position, we describe or detail the professional skills contained herein, adding to each skill a scale of 7 or 10 steps.

Own systems of assessment of employees can be made depending on the company's type of activity starting from the following examples:

A. Collecting file of the assessment criteria of the professional activity (which is criteria for which we want to evaluate employees' work) allows a collection of suggestions of the employees on various hierarchical steps regarding criteria based on which will be evaluated the activity's quality; it is necessary from at least two reasons:

a) to allow the participation of employees in making the assessment system (making it easier to be accepted);

b) to have other criteria available besides those thought so far.

B. Graphic assessment scale, which appears under the form of some criteria or personal characteristic for which the one who assesses must grant an intensity score (how well this criterion is fulfilled). The first part contains examples of assessment of the professional activity for which the evaluator should give points on a scale in 10 steps. In the second part, this file exemplifies the method of assessment of some personality features, as seen by the others with the help of the same system of graphic assessment, on a scale in 4 steps¹³ (Mathis R.1997).

C. Assessment with the help of a Checklist – professional assessment similar to the system (graphic assessment scale), with the difference that this time are provided a series of behaviors, and the one who makes the assessment should state how frequently these behaviors occur. This questionnaire can underlie the assessment of annual didactic activity by the students.

D. Assessment by Forced choice exemplified by a choice of sociometric test; it is indicated in case of big teams and when assessment is made by more evaluators with reference to the same team. The best results are obtained with this technique when each member of the team participates in the assessment, by filling in the questionnaire regarding the other colleagues.

E. The two assessment files by Subjective Comparison and assessment by Objective Comparison require the ranking of the members of a team by the evaluator depending on:

- subjective hierarchy which they have in mind or can improvise;
- quantifiable results which the employees have obtained for a certain period of time (where applicable).

F. Periodical assessment file of employees. Activity assessment file

Employees' assessment should be a current practice in our companies/institutions. Periodical actions of assessment of professional activity's quality make the employee become aware of the importance of the quality of his/her performance within the company/institution and by the feedback he/she receives, they can make efforts to recover professional deficiencies until it is not too late.

Also, the periodical assessment of the staff makes available to the manager an X-ray of the general performance level of the employees and by the analysis of results, promotion, sending them to specialization training or material rewards. Also, in difficult situations, they can ensure a certain degree of objectivity to the measures of downsizing or transferring the staff on other positions.

CONCLUZION

The most frequent method of assessment of employees' professional performance is the annual one, made by the direct supervisor. This method is materialized in filling in an assessment file which reflects the way in which goal were reached and standards required by the occupied position, strictly referring to the way in which the employee carried out his/her activity at the work place. Nevertheless, a good manager will constantly notice the way the employee carried out his/her activity along time, following up the activity performed and its quality.

¹² Iosif, Gheorghe, (2001), *Human Resources Management – Personnel Psychology*, Victor Publishing House, Bucharest

¹³ Op.cit. p.192-197

Periodical assessment of the staff makes available to the manager an X-ray of the general performance level of employees and by analysing results, promotion, sending them to specialization training or material rewards. In difficult situations they can also ensure a certain level of objectivity to the downsize measures or transfer of the staff on other positions (see the periodical assessment sheet of the staff).

In order to better define and understand the concept of assessment of the staff its goal should be stated. Thus, staff assessment can have an immediate and limited goal (assessment made for downsizing or promotion, sending employees to specialization training), may have a goal with average term results (staff assessment for its ranking and for establishing remuneration steps) or a general goal with long term consequences (assessment of employees as part of the continuous and integral process of staff management – career management and staff development (periodical assessment sheet of the staff).

BIBLIOGRAFY:

1. Armstrong, Michael, (2003), Human Resources Management –Practice Manual, CODECS Publishing House, Bucharest
2. Bogáthy Zoltán (coordinator), Manual of Labor and Organisational Psychology, Polirom Publishing House, Iași, 2004
3. Burloiu, P. - Human Resources Management, Lumina Lex Publishing House, 1997
4. Chișu Viorica Ana, Rotaru, Florin(2002), Manual of Human Resources Specialist, IRECSO Publishing House, Bucharest
5. Cole G. A.(2000), Personnel Management, Paper made with the help of Know- How Fund within program British Books for Managers, CODECS Publishing House, Bucharest
6. Fekete, Sandra, Keith, LeeAnna (2003), Companies are people, too: discover, develop, and grow your organization's true personality, John Wiley & Sons, New York
7. Iosif, Gheorghe, (2001), Human Resources Management – Personnel Psychology, Victor Publishing House, Bucharest
8. Johns Gary(1998) Organizational Behaviour, Economic Publishing House, Bucharest
9. Manolescu, A. - Human Resources Management, Economic Publishing House Bucharest 2003
10. Mathis R.(1997) Human Resources Management, Economic Publishing House Bucharest
11. Pânișoara I.O., Pânișoara G., Human Resources Management Practical Guide, 2nd edition, Polirom Publishing House, Iași, 2005
12. Pastor, I. Câmpian, E. Stoica, M. (2005), Company's Management and Human Resources Development in Organizations, Risoprint Publishing House, Cluj-Napoca
13. Pitariu, D. H., Human Resources Management. Measurement of Professional Performances, ALL Publishing House, Bucharest, 2002

ADMINISTRAȚII PENITENCIARE EUROPENE PREZENTARE GLOBALĂ

ALIN DUMITRU

Penitenciarul Gherla, Secția Exterioară Cluj-Napoca, România

Cuvinte cheie: *sistem penitenciar, reguli europene, privare de libertate, deținuți.*

ABSTRACT: *The Prison Administration is the central role of guidance, coordination and control of all prisons in a country or region.*

Will be presented in what follows a comparative study of different European prison systems, along with analysis and real diagnosis of the current situation of Romanian prison system in relation to the minimum standards of the European Union.

I. CONSIDERAȚII GENERALE

Administrația penitenciară reprezintă aparatul central cu rol de îndrumare, coordonare și control, a tuturor penitenciarelor dintr-o țară, regiune, etc. În continuare va fi prezentat în cele ce urmează un studiu comparativ al diferitelor sisteme penitenciare europene, alături de analiza și de diagnosticul real al situației actuale a sistemului penitenciar românesc prin raportare la standardele minime ale Uniunii Europene.

În prezent toate administrațiile penitenciare se confruntă cu dificultăți, ale căror soluții nu sunt întotdeauna de domeniul financiar. La un simpozion avut loc în anul 1991 la Ottawa¹ într-una din secțiuni s-au prezentat de către reprezentanții diverselor state participante cele trei probleme cu care se confruntă administrațiile penitenciare: în Jamaica – suprapopularea închisorilor, accentul prea mare pus pe securitatea locurilor de deținere și formarea personalului, în Statele Unite – suprapopularea, lipsa resurselor umane și absența consensului privind rolul închisorilor, în Scoția – atitudinea nefavorabilă a personalului față de muncă, opoziția deținuți-personal și lipsa de obiectivitate a presei față de problemele penitenciare, în Suedia – absența obiectivelor politice privind serviciul închisorilor, neclaritățile despre rolul personalului în procesul corecțional, stabilirea unor obiective comune între elementele sistemului de justiție penală (poliție, tribunale, penitenciare) și ameliorarea raporturilor dintre funcționarii din penitenciare și organismele comunitare de supraveghere. Studii aprofundate și serioase au arătat că nu reușim să păstrăm un echilibru între reforma legilor și numărul de persoane din închisori, că nu reușim să prevedem acele măsuri să pedepsească fără a închide în penitenciare, că nu reușim să prevenim mai mult decât să sancționăm, etc.. Eforturile trebuie îndreptate în direcțiile în care suntem deficitari – pedeapsa fără închisoare. Deși trimiterea în închisoare a infractorilor afectează anual în fiecare țară sute de mii de persoane – familie, rude, prieteni – chiar și instituții în care aceștia lucrau sau le-au produs pagube, într-un viitor previzibil penitenciarul nu va dispărea ca instituție, el rămânând deocamdată mijlocul privilegiat de reacție împotriva crimelor grave, cel puțin administrația penitenciarelor revine ministerelor de Interne.

II. STRUCTURA ORGANIZAȚIONALĂ

În general, sistemele penitenciare europene, aflate în subordinea ministerelor de Justiție au o administrație centrală în 92% din cazuri (Andorra, Austria, Belarus, Bulgaria, Cehia, Danemarca, Finlanda, Grecia, Irlanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Macedonia, Norvegia, Olanda, Portugalia, România, Regatul Unit al Marii Britanii, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Ungaria și Turcia. Excepție fac administrațiile penitenciare din Germania și Elveția, unde organizarea este pe landuri, respectiv cantoane, fiecare din acestea având propriul minister de Justiție. O situație inedită se întâlnește în Luxemburg, unde, datorită suprafeței teritoriale reduse, administrația penitenciară are competență națională, fără a mai exista altă subdiviziune locală sau funcțională. În Spania, legislația penitenciară permite aplicarea prevederilor

¹ Harding Richard W. (2007), *Private prisons and public accountability*, Library of Congress, pag. 137.

privind executarea pedepselor între comunitățile autonome care pot prelua competența executorie. Doar Comunitatea Autonomă din Catalonia a solicitat și obținut transferul acestei competențe. În privința locului pe care îl ocupă în cadrul ministerelor care coordonează activitatea sistemelor penitenciare se întâlnesc mai multe situații:

- în Austria, Belarus, Finlanda, Irlanda, Italia, Macedonia, Olanda, Slovenia și Turcia administrațiile penitenciare sunt departamente în cadrul ministerelor de Justiție;

- în Bulgaria, Cehia, Danemarca, Grecia, Portugalia, România, Slovenia, Suedia și Ungaria administrațiile penitenciare sunt instituții subordonate ministerelor de Justiție, fără a face parte din structura organizatorică a acestora;

- în Regatul Unit al Marii Britanii și Spania, administrațiile penitenciare fac parte din structura organizatorică a ministerelor de interne, iar în Letonia și Lituania, administrațiile penitenciare erau subordonate ministerelor de Interne;

- în Norvegia, administrația penitenciară este departament în cadrul Ministerului Justiției și Poliției

Schema de organizare a administrațiilor centrale și atribuțiile acestora specifice unor țări europene este următoarea:

- în Bulgaria – directorul administrației penitenciare este subordonat unui adjunct al ministrului Justiției. La rândul său, directorul are 4 adjuncți care coordonează activitatea de regim și siguranță, activitatea de producție, activitatea de cercetare, pregătire și calificare a personalului și relațiile internaționale. De asemenea, există 4 departamente autonome, coordonate direct de directorul general: Departamentul Informații și Organizare, Departamentul Juridic, Departamentul Medical, Departamentul Personal²;

- în Cehia, Direcția Generală este împărțită în nouă departamente, conduse de directori: Secretariatul Directorului General, Departamentul Detenție și Detenție Preventivă, Departamentul de Pază și Escortă, Departamentul Administrației, Departamentul Economic, Departamentul de Logistică și Producție, Departamentul Serviciilor Medicale, Departamentul de Control și Prevenire, Departamentul Resurse Umane;

- în Grecia, directorul general de politică penitenciară are în subordine trei direcții formate din câte două secțiuni, respectiv: Direcția de Tratament Penitenciar pentru Adulți, formată din Secția Așezăminte Penitenciare și Secția Muncă și Educația Deținuților; Direcția de Prevenire a Criminalității și de Tratament Penitenciar pentru Tineret, formată din Secția Prevenire și Secția Instituții de Educare; Direcția de Inspecție Penitenciară, formată din Secția Inspecția Funcționarilor Sociali din Închisori și Secția Inspecție Medicală;

- în Finlanda, atribuția Departamentului Administrației Penitenciare este de a supraveghea și orienta activitatea penitenciarelor care îi sunt subordonate. Aceasta se ocupă de: probleme administrative, aplicarea sentințelor penitenciare, arestul preventiv, asistența deținuților după liberare. Departamentul decide, în special asupra problemelor generale de administrație, în timp ce penitenciarele decid asupra problemelor ce îi privesc pe deținuți și asupra administrației proprii. Departamentul Administrației Penitenciare este însărcinat și cu activitatea de coordonare a Asociației de probațiune și de Asistență Post - penală, o asociație publică care supraveghează persoanele care au fost liberate condiționat, tinerii infractori pedepsiți cu detenție corecțională și pe cei care execută sancțiuni în comunitate;

- în Luxemburg, Procurorul General este șeful administrației penitenciare, printre atribuțiile lui figurând supravegherea așezămintelor penitenciare, punerea în executare a pedepselor și tratamentul penologic al condamnaților. Procurorul general poate delega funcția unui magistrat din Parchetul General;

- în Macedonia, executarea sancțiunilor cu privire de libertate se face sub conducerea directorului Direcției de Executare a Sancțiunilor Privative. În competența administrației centrale intră: pregătirea proiectelor de lege, regulilor și reglementărilor privind executarea pedepselor; pregătirea informațiilor și rapoartelor legate de executarea sentințelor; realizarea unei supravegheri specializate asupra instituțiilor penitenciare; examinarea modului de acțiune a instituțiilor penale cu privire la îmbunătățirea organizării și activității lor; probleme legate de personal și asigurarea de condiții pentru activitatea acestora; rezolvarea problemelor administrative legate de persoanele condamnate (întreruperea aplicării pedepsei, eșalonare, reeșalonare, transfer, izolarea persoanelor condamnate, exercitarea drepturilor deținuților), pregătirea profesională a personalului penitenciar; cooperarea cu organisme internaționale, Comisia de Stat pentru Executarea Pedepselor, tribunale și alte organisme, instituții școlare și educaționale, organizații neguvernamentale;

² A. Bălan, E. Stănișor, R. Elaș, (2002), *Administrațiile penitenciare europene*, Ed. Oscar Print, București, pag. 73 -75.

- în Portugalia, administrația penitenciară este condusă de un director general și patru directori adjuncți. Directorul General al Serviciilor Penitenciare este ales de ministrul justiției, pe o perioadă de trei ani. Este numit și înlocuit din funcție de primul-ministru, la propunerea ministrului justiției;

- în Slovenia, funcțiile administrative ale Administrației Penitenciare Naționale sunt: implementarea sancțiunilor penale, pregătirea personalului pentru a ieși în întâmpinarea cerințelor necesare implementării sancțiunilor penale și evaluării drepturilor și obligațiilor persoanelor care au fost private de libertate. Administrația Penitenciară Națională este condusă de un director, funcționar de stat, angajat și demis de Guvernul Republicii Slovenia, la propunerea Ministerului de Justiție;

- în Turcia, administrația penitenciară este condusă de un director general care are în subordine 3 directori generali adjuncți, patru șefi de departamente și 13 experți care, sunt judecători sau procurori cu experiență în sistemul penitenciar. Există patru departamente principale: personal și administrație, probleme legate de executare și observare, educație și tratament; ateliere de lucru, precum și un număr de alte sectoare: personal, buget și subvenție, siguranță și ordine, executare și observare, administrație, ateliere de lucru și preocupări legate de fonduri, relații internaționale, statistică, construcții, supraveghere după eliberare, plângerile deținuților, îngrijirea sănătății, etc.

III. MINISTERUL RESPONSABIL DE SISTEMUL PENITENCIAR

În țări precum: Austria, Belgia, Bosnia - Herțegovina, Bulgaria, Cehia, Danemarca, Finlanda, Grecia, Italia, Olanda, Polonia, Portugalia, Federația Rusă, Serbia, Suedia, Turcia, Regatul Unit al Marii Britanii, administrațiile penitenciare sunt în subordinea Ministerului de Justiție. În alte țări se află în subordinea altor ministere: Belarus – Ministerul Afacerilor Interne, Croația – Ministerul Justiției, Administrației și al Guvernării Locale, Cipru – Ministerul de Justiție și al Ordinii Publice, Franța – Ministerul Justiției și al Libertăților, Germania – Ministerul de Justiție al Landurilor, Ungaria – Ministerul Justiției și al Aplicării Legii, Norvegia – Ministerul Regal de Justiție și Poliție, Spania – Ministerul de Interne (în Catalonia – Departamentului de Justiție), Elveția – Departamentul Federal de Justiție și Poliție, Ucraina – Departamentul de Stat pentru Executarea Pedepselor. În Elveția, conform sistemului federal, executarea pedepselor este în competența cantoanelor. O situație particulară se găsește în Grecia și Turcia, țări în care responsabilitatea revine ministerelor de Justiție pentru administrarea internă a închisorilor și ministerelor de Interne în ceea ce privește securitatea externă a acestora și transportul deținuților. În Suedia, deși Ministerul de Justiție este responsabil de administrația penitenciară, directorul general răspunde în fața Guvernului. În Spania și Turcia se acordă o atenție sporită transportului deținuților datorită existenței unor organizații teroriste active – Organizația Separatistă Bască ETA³, Partidul muncitoresc Kurd (de la data de 16.04.2002 poartă denumirea de Kadek)⁴, Congresul pentru libertate și democrație al Kurdistanului și Partidul revoluționar de eliberare al poporului⁵.

IV. TIPUL, NUMĂRUL INSTITUȚIILOR PENALE ȘI CAPACITATEA DE CAZARE

Așezămintele destinate executării pedepselor și măsurilor penale diferă de la un stat la altul ca tip, mărime și număr de instituții. Tipul așezămintelor de detenție poate fi clasificat după mai multe criterii:

- în funcție de gradul de siguranță, majoritatea administrațiilor penitenciare dispune de instituții de maximă siguranță, închise, semideschise și deschise, chiar dacă denumirile folosite sunt diferite: colonii cu regim general sau normal, regim întărit și regim strict în Belarus și Lituania, penitenciare de categoriile I, II, III, IV în Suedia sau de categoriile A, B, C în Regatul Unit al Marii Britanii. Excepție face Slovenia unde nu există nici penitenciare de maximă siguranță, nici spitale penitenciar;

- în funcție de categoria persoanelor care sunt deținute în instituțiile penale, toate administrațiile penitenciare au așezăminte pentru arestați preventiv și persoane condamnate definitiv, instituții pentru tineri și adulți, pentru bărbați și femei. În Elveția, există închisori distincte pentru delincvenți primari și pentru recidiviști, în Macedonia instituții pentru străini și apatrizi, iar în Regatul Unit al Marii Britanii instituții pentru infractori imigranți;

³ Florian Ghe.(2002), *Dinamică penitenciară*, Ed. Oscar Print, București, pag. 67;

⁴ Florian Ghe., *op. cit.*, pag. 68;

⁵ Florian Ghe., *op. cit.*, pag. 69;

- în raport de competența teritorială sunt instituții penale de stat și locale (Danemarca), naționale și districtuale (Norvegia), instituții centrale și regionale (Portugalia), penitenciare districtuale și de district judecătoresc (Italia);
- după durata pedepsei de executat, există instituții penale pentru pedepse scurte și lungi (Elveția, Italia, Olanda, Portugalia). Alte tipuri de așezăminte penitenciare:
 - penitenciare tranzitorii (Bulgaria);
 - tabere de muncă deschise (Belarus, Finlanda, Lituania);
 - colonii semideschise (Belarus);
 - case de corecție pentru tineri (Belarus, Macedonia, Slovacia, Turcia);
 - instituții pentru executarea unor măsuri pentru toxicomani, alcoolici (Elveția, Italia);
 - instituții cu regim liber, instituții de semi detenție și penitenciare private (Elveția);
 - instituții de terapie socială (Germania);
 - așezăminte juridice, așezăminte agricole și institute de educare pentru tineri (Grecia);
 - ferme penale și colonii de muncă penală (Italia);
 - instituții de muncă pentru tineri și centre pentru cei care rămân în penitenciar pe timpul nopții (Olanda);
 - spitale judiciare de psihiatrie (Italia, Spania);
 - instituții de inserție socială și unități dependente (Spania);
 - instituții de probațiune (Suedia);
 - institut de medicină legală (Ungaria). Câteva mențiuni cu privire la instituțiile pentru minorii infractori:
 - în Irlanda, pentru tinerii care au vârsta peste 16 ani funcționează așezăminte speciale, iar cei care au vârsta sub 16 ani se află în școli aparținând Departamentului Educației și Științei;
 - în Slovacia, minorii infractori pot fi internați în case corecționale pe o perioadă de 1-3 ani;
 - în Regatul Unit al Marii Britanii, tinerii infractori sub 16 ani se află în unități care aparțin autorităților locale;

V. CADRUL LEGAL DE FUNCȚIONARE

Analiza profundă a tuturor regulilor cu privire la pedepse și aplicarea acestora în mediul carceral a condus comunitatea europeană să elaboreze la 11 ianuarie 2006 Recomandarea REC(2006) 2 a Comitetului de Miniștri ai statelor membre cu privire la Regulile penitenciare europene⁶. Modernizarea regulilor penitenciare europene a condus la schimbarea politicii penale europene în materia răspunderii penale, a pedepselor, a pedepselor penale necarcerale, a măsurilor educative pentru infracțiunile comise de minori. Apariția acestor noi reglementări din anul 2006 au condus la schimbări deosebite și în legile pentru executarea pedepselor din țările europene inclusiv în România. În sistemele țărilor europene categoriile de pedepse sunt îndreptate spre realizarea constrângerii, a ordinii de drept penal, precum și pentru reeducarea, resocializarea și reinserția persoanelor care au fost pedepsite penal și au executat aceste măsuri. Constituțiile, Codurile penale și de procedură penală ale fiecărui stat în parte care constituie baza legislativă a organizării și reglementării sistemelor sancționatoare, incluzând aici sistemele de răspundere penală, majoritatea administrațiilor penitenciare dispun de legi specifice pentru punerea în aplicare a pedepselor aplicate de instanțele de judecată, astfel:- Act privind executarea sentințelor cu închisoarea sau Act penitenciar în Austria (1969), Danemarca, Finlanda (1995), Germania (1990), Irlanda (1980) Norvegia (1958 cu modificări ulterioare), Olanda (1951 cu modificări ulterioare), Regatul Unit al Marii Britanii (1952 cu modificări ulterioare) Suedia(1996);- Cod execuțional penal sau Cod al detenției în Belarus (1997), Cehia (1994 cu modificări ulterioare),Grecia, Letonia, Turcia;

- Legi penitenciare sau Legea executării sancțiunilor în Bulgaria (1969 cu 12 modificări ulterioare), Lituania (1971 schimbată structural peste 70%), Luxemburg (1984 cu modificări ulterioare), Macedonia, Portugalia (1969 cu modificări multiple), Slovacia, Slovenia, Spania (1979), Ungaria;- Reguli referitoare la Ordinul penitenciar și de executare a măsurilor care restricționează libertatea în Italia (1974). Apropiate ca mod de organizare, concepții și filozofie penală unele sisteme de pedepsire au fost surse de inspirație pentru conceperea legislației penale, execuțional penale și procedural penale pentru țara noastră, astfel că analizându-le chiar și sumar, putem să înțelegem mai bine stadiul dezvoltării științelor penale din țara

⁶ A. Bălan, E. Stănișor, R. Elaș, *op. cit.*, pag. 101

noastră, rațiunile care au stat la baza modificării deosebite a sistemului răspunderii penale de la noi. Progresele gândirii politico juridice din țara noastră se datorează și evoluției paralele din ultimii treizeci de ani a științelor penale din țările din Europa, mai ales în concretizarea acestor evoluții în legislația Franței, Spaniei, Germaniei, care au inspirat colectivele de cercetători din Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române, cadre didactice, judecători, procurori, cercetători și reprezentanți ai Consiliului Legislativ.

Noutățile de reglementare din Codul penal, sunt deja consacrate în legislația penală a unor țări cum sunt Anglia, Bulgaria, Belgia, Canada, Danemarca, Finlanda, Franța, Portugalia, Kosovo, Spania, Ungaria, și altele, unde instituții asemănătoare cu cele reglementate prin Codul penal au introdus soluții noi, viabile, la problematica aplicării unor sancțiuni de drept penal în combaterea fenomenului infracțional diferit de cel de acum douăzeci de ani. În Codurile penale ale țărilor europene, sistemele de sancționare penală sunt incluse în Părțile generale, după definirea infracțiunii și a trăsăturilor acesteia, de regulă în Titlurile II (Belgia, Finlanda, Olanda), Titlurile III (Kosovo, Portugalia, Spania, Suedia), sau chiar în Titlul I – Germania⁷. Niciun Cod penal european nu mai prevede pedeapsa cu moartea, aceasta fiind definitiv abrogată din coduri, urmare a adoptării Declarației de apărare a Drepturilor Omului⁸. Cele mai multe coduri prevăd ca pedepse principale reclusiunea sau detenția pe viață sau pe termen mărginit (Belgia, Finlanda, Franța, Germania, ș.a .), cu posibilitate de liberare condiționată după executarea efectivă a unor durate mari de timp (20 de ani, 30 de ani), închisoarea până la o durată maximă de 20 de ani (dar cu limite minime diferite de la o zi - Olanda, la 14 zile – Suedia, trei luni - Spania, precum și amenda care are limite diferite de la țară la țară în funcție de situația economică și de importanța acestei pedepse.

VI. ORGANISME DIN AFARA SISTEMULUI PENITENCIAR RESPONSABILE CU INSPECȚIA ȘI MONITORIZAREA ACTIVITĂȚILOR DESFĂȘURATE ÎN INSTITUȚIILE PENALE

În Austria, Belarus, Irlanda, Norvegia, și Regatul Unit al Marii Britanii funcționează comisii pentru Supravegherea Executării Sentințelor, formate din 3-7 persoane cu funcții onorifice care au sarcina de a inspecta o dată pe an – vizitele nefiind anunțate – instituțiile penale din districtul lor și de a întocmi rapoarte anuale, înaintate ministrului justiției. În Olanda există o Comisie de Supraveghere și Sesizări, membri acesteia având obligația de a acorda deținuților o oră de consultații pe lună. Avocatul Poporului inspectează și monitorizează administrațiile penitenciare din Danemarca, Finlanda, Lituania, Macedonia, România, regatul Unit al Marii Britanii (unde există o instituție a avocatului poporului numai pentru penitenciare), Slovenia, Spania, și Suedia. În Spania, Avocatul Poporului prezintă în fața Parlamentului un raport anual despre situația penitenciarelor, iar în Suedia Avocatul Poporului este singura instituție care monitorizează în totalitate sistemul penitenciar. Procuratura, prin secții specializate, are atribuții de inspecție și monitorizare a administrațiilor penitenciare în Andorra, Bulgaria, Belarus, Germania, Letonia, Slovacia, Turcia și Ungaria. În Turcia, Procuratura este singura instituție de stat cu drept de inspecție a penitenciarelor, fiind totuși permis accesul unor organizații și asociații umanitare.

VIII. ÎNCHISORILE PRIVATE ÎN EUROPA

În ultima decadă a crescut semnificativ numărul penitenciarelor private și numărul persoanelor condamnate la pedeapsa închisorii. Aceste penitenciare au apărut în spațiul anglo-saxon în următoarele țări: Statele Unite, Regatul Unit, Australia, Noua Zeelandă și în câteva state din Canada. Asemenea inițiative s-au extins și în Europa continentală, dar au rămas la stadiul de încercări, apărând astfel închisorile semi-private din Franța și Belgia. Întrebarea care apare este pentru ce motiv închisorile private s-au dezvoltat în lumea anglo-saxonă și dacă în lumea ortodoxă, în continuare predominantă în Europa și în lume, este posibil să apară astfel de penitenciare?

În epoca modernă, Marea Britanie a fost prima țară din Europa care a folosit închisorile private pentru a deține persoane private de libertate. The Wolds a fost primul penitenciar privat deschis în Marea Britanie în mai 1992, cu o capacitate de 320 locuri. În curând, construcția de închisori a fost atribuită prin intermediul guvernului sectorului privat care se ocupa de proiectare, construcție, administrare și finanțarea închisorilor. Astfel au început să apară următoarele închisori: Blakenhurst – 1993, cu o capacitate de 650

⁷ Florian Ghe., *op. cit.*, pag. 67.

⁸ Chiș I., (2004), *Tratat de drept Penal, Tratat de drept penal*, Ed. Universul Juridic, București, pag. 126.

locuri, Doncaster – 1994, cu o capacitate de 770 locuri, Buckley Hall – 1995, cu o capacitate de 350, Fazakerley – 1997-1998, cu o capacitate de 600 locuri, Bridgend – 1997-1998, cu o capacitate de 800 locuri, Lowdham Grange – 1997-1998, cu o capacitate de 500 locuri, Greater Manchester – 1998-1999, cu o capacitate de 700 locuri, Telford – 1998-1999, cu o capacitate de 700 locuri, DCFM 5 – 1999-2000, cu o capacitate de 700 locuri și DCFM 6 – 1999-2000, cu o capacitate 700 locuri.

În prezent există 11 închisori private în Regatul Unit, administrate de companiile private G4S, Kalyx și Serco⁹. Aceste închisori ocupă o parte importantă din sistemul penitenciar. Închisoarea Brozenfield a fost construită cu scopul de a fi penitenciar pentru femei și este cea mai mare de acest fel din Europa. Toate închisorile din Marea Britanie sunt inspectate în mod regulat Inspectorul majestății Sale, Șef al Închisorilor în același mod ca și închisorile din sectorul public. Toate închisorile private au un „controller”¹⁰ care le asigură legătura cu Ministerul Justiției și guvernatorii închisorilor se numesc directori. Anglia și Țara Galilor sunt țările care au sistemul justiției penale cel mai privatizat din Europa. 11% din sistemul penitenciar din aceste două țări aparține sectorului privat. Până în 2014 acest procent ar putea ajunge la 25% prin programul guvernului de a mai deschide încă 5 noi penitenciare cu o capacitate de deținere de 1500 locuri fiecare. În Europa numai Marea Britanie dispune de o legislație care să permit managementul privat al închisorilor. Nici un alt guvern din Europa nu a implementat finanțarea, proiectarea, construirea și administrarea privată a închisorilor.

Franța a fost prima țară care a implementat un model unde guvernul a finanțat și a administrat închisorile, iar sectorul privat a construit și activat în serviciile non-custodiale. Un recent program de construire a 18 noi penitenciare este finanțat din surse private, dar salariații acestor noi stabilimente sunt funcționari publici. La fel și acordarea asistenței medicale este acordată tot de către stat. Până în prezent 18% din populația de deținuți este ținută în închisori semi-private. Deși în Europa numai Marea Britanie dispune de o legislație care să permită managementul privat al închisorilor, totuși, multe legislații europene prevăd finanțarea de noi infrastructuri prin intermediul parteneriatului public-privat. Unele guverne europene care se confruntă cu îmbătrânirea infrastructurii penitenciarelor și cu supraaglomerarea au adoptat acest model. Ungaria are două astfel de închisori, landurile germane Hesse și Saxonia - Anhalt au amândouă câte un penitenciar, în timp ce Elveția și Belgia sunt în plin proces de licitare pentru construirea de închisori în sistem semi-privat. Alte țări precum Bulgaria, Grecia, Olanda și Italia au luat în considerare o anumită formă de închisori private. Situația economică globală actuală a întârziat apariția unor penitenciare construite în parteneriat public-privat în Cehia și Irlanda. Cu toate acestea, pretenziile beneficii ale închisorilor private în Regatul Unit al Marii Britanii rămân nedemonstrate. La fel, aceste beneficii nu sunt demonstrate nici în cadrul modelului semi-privat de penitenciare. Ministrul francez de justiție nu a avut nicio idee dacă aceste penitenciare reduc riscul de recidivă al foștilor condamnați. În 2006, structura franceză echivalentă a Oficiului Național de Audit din Regatul Unit al Marii Britanii a aflat că guvernul nu are nicio metodă pentru a cuantifica costurile, banii investiți sau de a face o comparație directă între penitenciarele publice și cele private. Calculele auditorilor au demonstrat că închisorile semi-private au implicat cheltuieli mai mari, cu 8% până la 50%, decât în cazul construirii de penitenciare publice și au fost îngroziți că acest model a fost adoptat și pentru construirea celor 18 noi penitenciare ce urmează a fi ridicat.

În Regatul Unit închisorile administrate privat au fost introduse în anii 90 și sunt monitorizate de către Inspectoratul Închisorilor în același mod ca și închisorile din sectorul public. Urmare apariției acestor închisori este cert un singur lucru: „puterea sectorului public a scăzut”: Criticile aduse penitenciarelor private sunt următoarele:

- în urma unei evaluări a închisorilor din Anglia și Țara Galilor 10 din 11 închisori private se află în partea de jos a clasamentului ca și criterii de performanță față de penitenciarele publice;
- închisorile private au obținut un scor rău la capitolul menținerea ordinii și a securității;
- închisoarea Peterborough din Cambridshire a înregistrat un record slab la capitolele: eficacitate organizațională, decență și reducerea recidivei;
- guvernatorii închisorilor doresc ca guvernul să reanalizeze propunerile de extindere a managementului privat al închisorilor ;
- închisoarea Ashfield, deschisă în 1999, profilată pe deținerea tinerilor delincvenți, a avut parte de numeroase revolte și de un management slab.

⁹ Harding Richard W., *op. cit.*, pag. 205.

¹⁰ Harding Richard W., *op. cit.* , pag.206.

IX. DEFICIENȚE ȘI NEAJUNSURI ÎN PENITENCIARELE UNOR ȚĂRI DIN EUROPA

Sistemul penitenciar din Rusia¹¹ se află într-un stadiu de catastrofă. Datorită situației economice existente, guvernul din Rusia este incapabil să garanteze nu numai standardele internaționale, dar și cerințele minime pentru populația enormă din închisori. Deținuții din centrele de arestare preventivă se află în cea mai dificilă situație. Unui deținut îi este alocat mai puțin de 1m² de spațiu, iar în unele celule chiar mai puțin de 0,5 m². Deținuții dorm pe rând, pentru că nu există loc pentru a se așeza toți. Condițiile din celule sunt extrem de dificile: lipsă de oxigen, umezeală, duhoare. Mulți deținuți au răni sângerânde sau picioare umflate datorită timpului stat în picioare, mulți au scabie și alte boli de piele. Practic nu există lumină deoarece aceasta pătrunde foarte greu prin gratiile ferestrelor lor. Două sau trei rânduri de paturi sunt fixate în perete. Orice celulă are între 10 și 100 deținuți și dispune de o chiuvetă și o toaletă. Spălarea lenjeriei de pat este o problemă. De regulă nu există apă caldă în celule. Mai mult, este interzis a se întinde frânghii pentru uscarea rufelor. Calitatea mâncării este foarte slabă. Celulele sunt infestate cu ploșnițe, gândaci, păduchi, șoareci. Deținuții nu au dreptul la ziare, cărți, exerciții zilnice, dușuri, țigări. În Polonia cele mai multe clădiri au fost preluate de către sistemul penitenciar după cel de-al doilea război mondial și se aflau într-o stare foarte proastă. Circa 65% dintre acestea datează din perioada primului război mondial incluzând clădiri construite în secolul XIII și XVI, ce au suferit mai multe adaptări pentru a servi mai multor scopuri, de-a lungul secolelor. Multe dintre cele care au fost construite ca penitenciare datează din secolele XVIII și XIX. 100 de instituții necesită reparații de mai mulți ani, 10 dintre ele necesită revizii generale. Mijloacele financiare acordă numai 10% pentru reparații în comparație cu nevoile existente. În Olanda, în timpul unei vizite la Penitenciarul Koraal Specht din Curacao, efectuată în anul 1994, Comitetul European Împotriva Torturii și a altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, a descoperit că în acest penitenciar cu o capacitate de 198 locuri se aflau 500 deținuți. Celulele care fuseseră construite pentru 8 deținuți adăposteau 12. În celule erau doar paturi, nicio altă mobilă. Pereții erau murdari, la fel și paturile. Dușurile și toaletele erau într-o stare deplorabilă, iar furnizarea apei era imprevizibilă. Deținuții nu primeau toți săpun sau prosop. Lenjeria de pat nu exista. Mâncarea era puțină și de calitate scăzută. Condițiile de igienă erau inacceptabile. Deținuții sufereau de boli transmisibile precum SIDA, iar variola era prezentă în celulele supraaglomerate. Ministrul Justiției a fost interpelat în Parlament pe baza acestui subiect, promițând că va interveni pentru condiții de detenție mai bune. O serie întreagă de decese survenite în timpul detenției sunt legate de înființarea unui comitet care răspunde de calitatea asistenței medicale în penitenciarele olandeze. Comitetul a făcut o serie de recomandări pentru îmbunătățirea serviciilor medicale din penitenciare. Una dintre acestea este aceea că medicul, care de obicei locuiește în apropierea penitenciarului, trebuie să-și petreacă mai multe în interiorul penitenciarului decât înainte. Este de știut faptul că adesea există probleme cu distribuția medicamentelor. În Anglia și Țara Galilor, în 1990 au existat tulburări serioase în unele închisori, printre care și Penitenciarul Strangeways din Manchester, care au produs pagube de milioane de lire. În urma acestor tulburări, ministrul justiției a sugerat crearea unor penitenciare comunitare în scopul limitării supraaglomerării și a unei coordonări mai bune între diferitele aspecte ale justiției și sistemul penal. Evadările¹² deținuților din Penitenciarele de Maximă Securitate Whitemoor (1994) și Parkhurst (1995), ca și rapoartele ulterioare asupra acestor evenimente au ridicat semne de întrebare asupra securității din penitenciare. S-a ajuns la concluzia că trebuie investit în această problemă.

X. ANALIZA COMPARATIVĂ A RAPORTULUI STATISTIC AL CONSILIULUI EUROPEI REFERITOR LA SISTEMUL PENITENCIAR EUROPEAN

Criteriul principal de performanță analizat în statistica Consiliului Europei, se referă la ținerea în custodie sigură a persoanelor private de libertate. Din acest punct de vedere se poate afirma că în ultimii ani penitenciarele din România au devenit unele din cele mai sigure penitenciare din Europa. În anul 2001 din penitenciarele românești a evadat un singur deținut, în timp ce din sistemele penitenciare din țările europene comparabile ca număr de deținuți au evadat spre exemplu, 38 de deținuți din Franța, 22 din Anglia, 8 din Spania, iar în situația țărilor care au în custodie până la 5.000 de deținuți: 65 din Danemarca, 28 din Finlanda, 27 din Norvegia, 34 din Suedia, 29 din Macedonia, 34 din Austria. La fel se prezintă și situația

¹¹ Harding Richard W., *op. cit.*, pag. 260.

¹² Harding Richard W., *op. cit.*, pag. 289.

evadărilor și în anii 2002, 2003 și 2004 când Administrația Penitenciarelor din România s-a înregistrat cu o singură evadare pe an. În raportul statistic al Consiliului Europei la titlul „alte forme de evadare”, în practica penitenciară românească acestea fiind de fapt părăsiri ale locului de muncă” din exteriorul unităților, sunt înregistrate diferențe spectaculoase. În perioada 2001-2004 au avut loc 27 părăsiri ale locurilor de muncă în România (2001-7 părăsiri, 2002-6, 2003-6, 2004-8), în timp ce în anul 2002 au avut loc alte forme de evadare, astfel: Franța – 172, Anglia – 1044, Spania – 34, Danemarca – 625, Finlanda – 395, Norvegia – 197, Macedonia – 121. Penitenciarele din România asigură o custodie sigură a persoanelor private de libertate și, prin acestea un grad înalt de siguranță publică, cu toate că există un număr mare de deținuți care prin natura infracțiunii, reprezintă un pericol permanent și risc ridicat. În anul 2002, penitenciarele românești aveau în custodie 13.232 de astfel de deținuți, în timp ce țările folosite ca termeni de comparație în cazul evadărilor aveau: Franța – 7096 deținuți, Anglia – 10 676, Danemarca 596, Finlanda – 709, Norvegia – 229, Suedia – 746, Macedonia – 251. Aceste comparații capătă o și mai mare relevanță în contextul în care analiza are în vedere arhitectura și uzura fizică a clădirilor ce adăpostesc penitenciare (multe dintre ele fiind inadecvate), mijloacele și dotările materiale necesare asigurării unei custodii sigure (puține la număr, depășite moral și multe din ele, nefuncționale).

Un alt criteriu de performanță prezent în raportul statistic al Consiliului Europei, se referă la numărul persoanelor private de libertate ce au decedat în timpul detenției, menționându-se și numărul persoanelor care s-au sinucis. Această raportare statistică, dincolo de semnificațiile umane, poate să aducă informații fie ele și parțiale, despre modul de aplicare a regimurilor, cu trimitere directă la calitatea asistenței medicale în penitenciare, precum și a stării de spirit a persoanelor aflate în custodie. Poate părea paradoxal faptul că, deși sistemul penitenciar românesc se confruntă cu probleme de supraaglomerare și subfinanțare, statistica deceselor și sinuciderilor arată că numărul acestora este cu mult mai mic decât în alte sisteme penitenciare europene. Astfel, în anul 2001 în penitenciarele din România a existat un număr de 116 deținuți decedați, din care 6 prin sinucidere. Situația din această perspectivă a țărilor de referință, este următoarea: Franța – 236 decese, din care 104 sinucideri, Anglia – 132 decese, din care 71 sinucideri. Deși din această abordare rezultă cu claritate că sistemul penitenciar nu se înregistrează în aceste momente cu situații grave în privința ținerii sub control a efectivelor de deținuți, există preocupări de prevenire a apariției unor disfuncționalități majore în asigurarea unei custodii sigure și aplicării regimului penitenciar în conformitate cu normele europene, dar și de identificare a soluțiilor pentru asigurarea necesarului de resurse financiare, materiale și de personal atât din perspectiva asigurării funcționalității imediate a sistemului, cât și a aplicării legii privind executarea pedepselor și a legii privind statutul funcționarilor publici din sistemul penitenciar.

BIBLIOGRAFIE

1. Harding Richard W. (2007), *Private prisons and public accountability*, Library of Congress;
2. Bălan A., Stănișor E., Elaș R. (2002), *Administrațiile penitenciare europene*, Ed. Oscar Print, București;
3. Florian Ghe. (2002), *Dinamică penitenciară*, Ed. Oscar Print, București;
4. Chiș I. (2004), *Tratat de drept penal*, Ed. Universul Juridic, București.

MODIFICĂRILE ADUSE DE CODUL CIVIL ÎN PRIVINȚA CONDIȚIILOR DE FOND CERUTE DE LEGE PENTRU ÎNCHEIEREA VALABILĂ A CĂSĂTORIEI

AURA GIDRO

UNIVERSITATEA „BOGDAN VODA”, FACULTATEA DE DREPT, CLUJ-NAPOCA, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: condiții de fond, bigamie, vârstă matrimonială, viitori soți, discernământ

ABSTRACT: This paper attempts to present a succinct main innovations of the Civil Code regarding the substantive conditions required by law for the valid conclusion of marriage.

The legislative changes were reviewed and interpreted from different points of view doctrine (and expressing personal opinions) and, where appropriate, solutions were presented and judicial practice under the new Civil Code .

1. Împlinirea vârstei matrimoniale de către viitorii soți (art. 272 C.civ.)

În ordinea stabilită de lege, vârsta matrimonială este a doua condiție de fond necesară încheierii căsătoriei, după consimțământ (art.272 C.civ.).

Mai este numită și vârsta legală la căsătorie sau vârsta pubertății legale¹ și reprezintă vârsta minimă de la care se poate încheia o căsătorie².

Fundamentul reglementării unei vârste minime pentru încheierea căsătoriei este justificat prin considerente de ordin biologic (fiziologic), psihic, juridic, dar și moral și social³.

Vârsta minimă pentru încheierea căsătoriei este reglementată în numeroase acte normative internaționale: Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (art.12)⁴; Protocolul nr.7 adițional la Convenția pentru drepturile omului și a libertăților fundamentale (art.5); Convenția O.N.U. privind consimțământul la căsătorie, vârsta minimă pentru căsătorie și înregistrarea căsătoriilor⁵; Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art. 23 §2)⁶; Declarația Universală a Drepturilor Omului (art.16).

Din dorința legiuitorului român de a armoniza legislația internă din domeniul dreptului familiei cu reglementările internaționale arătate mai sus, dar și pentru a asigura respectarea principiului general al egalității cetățenilor în fața legii consacrat în Constituția României [art. 16 alin.(1)]⁷, coroborat cu principiul constituțional ce stă la baza familiei [art.48 alin. (1)]⁸, vârsta minimă pentru căsătorie stabilită prin

¹ I. Albu, *Căsătoria în dreptul român*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 39.

² Vârsta minimă pentru căsătoria fixată de legiuitor este superioară vârstei pubertății reale ce diferă în raport de mai mulți factori (de natură fiziologică, climaterică ș.a.).

³ Căsătoria este un act juridic care se încheie între două persoane ce trebuie să aibă capacitatea să exprime o voință conștientă, să fie apte pentru a înțelege însemnătatea actului juridic al căsătoriei și – implicit – a statutului de persoane căsătorite (cu toate drepturile, dar mai ales cu obligațiile ce le incumbă starea de căsătorie) și – nu în ultimul rând – să fie apti pentru îndeplinirea funcției biologice a familiei – procrearea unor copii sănătoși.

⁴ Ratificată de România prin Legea nr.30/1994, publicată în M.Of. nr. 135/din 31 mai 1994.

⁵ Ratificată de România prin Legea nr.116/1922, publicată în M.Of. nr. 330/din 24 dec. 1992, cu următoarea rezervă înscrisă în art. 2 al acestei legi: “România nu va aplica dispoziția paragrafului 2, art. I din Convenție “referitoare la celebrarea căsătoriei în absența unuia dintre soți”.

⁶ Ratificată de România prin Legea nr.212/1974, publicată în Bul.Of. nr. 146/din 20 noiembrie 1974.

⁷ Art. 16 alin. (1) din Constituție prevede: “Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări”.

⁸ Art. 48 alin. (1) din Constituție statuează că: “Familia se întemeiază pe căsătoria liber-consimțită între soți, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor”.

Legea nr.288/2007⁹ pentru modificarea și completarea Legii nr. 4/1953 (Codul familiei) este de 18 ani atât pentru bărbat, cât și pentru femeie.

Astfel, Codul civil actual (Legea nr.287/2009)¹⁰, preluând dispoziția privitoare la vârsta minimă pentru căsătorie care a înlăturat discriminarea pe motiv de sex ce exista la încheierea căsătoriei în Codul familiei¹¹, statuează, în art. 272 alin. (1): ”Căsătoria se poate încheia dacă viitorii soți au împlinit vârsta de 18 ani”.

Așadar, conform celor arătate mai sus, soluția legislativă în privința vârstei de 18 ani, fără a distinge între sexe, este dublu fundamentată juridic¹², la acestea adăugându-se preocuparea legiuitorului ca ambii viitori soți să aibă capacitate deplină de exercițiu în momentul încheierii căsătoriei¹³.

Nici actualul C.civ. nu prevede o vârstă maximă până la care se poate încheia căsătoria, aceasta fiind posibilă până înainte de moarte (*in extremis vitae*); printr-o astfel de căsătorie se legalizează o conviețuire anterioară, scopul căsătoriei – întemeierea unei familii – nemaiputând fi asigurat.

De asemenea, legiuitorul nu a prevăzut o diferență minimă sau maximă între soți, dar unii autori¹⁴ și-au exprimat opinia că o diferență nefirească poate constitui un indiciu al unei căsătorii fictive, încheiată în alt scop decât cel al întemeierii unei familii.

De la regula care stabilește vârsta minimă pentru căsătorie, legiuitorul instituie o excepție în sensul că minorul care a împlinit vârsta de 16 ani se poate căsători în temeiul unui aviz medical cu încuviințarea părinților săi sau, după caz a tutorelui și cu autorizarea instanței de tutelă în a cărei circumscripție minorul își are domiciliul. În cazul în care unul dintre părinți refuză să încuviințeze căsătoria, instanța de tutelă hotărăște și asupra acestei divergențe, având în vedere interesul superior al copilului [art. 272 alin. (2) C.civ.].

Așadar, minorul cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani¹⁵, indiferent de sex, se poate căsători dacă îndeplinește cumulativ condițiile speciale enumerate mai sus, alături de cele generale de fond și de formă prevăzute de lege pentru încheierea căsătoriei.

⁹ Publicată în M.Of. nr. 749/5 noiembrie 2007. Anterior Legii nr. 288/2007, prin art. 4 din vechiul Cod al familie se prevedea o vârstă minimă diferită, de 18 ani pentru bărbat, respectiv 16 ani pentru femeie (și chiar 15 ani dacă existau motive temeinice), fiind nesocotit principiul egalității soților care ”trebuia să se manifeste, deopotrivă, la încheierea căsătoriei, pe durata acesteia, cât și la desfacerea ei”. Pentru o critică a situației semnalate, a se vedea T.Bodoașcă, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 39; T. Bodoașcă, A. Drăghici, I. Puie, I. Maftai, p. 27.; T. Bodoașcă, *Tratat de dreptul familiei.Parte I. Căsătoria*, Ed. ”Dimitrie Cantemir”, Tîrgu-Mureș, 2009, pp.47-48; T. Bodoașcă, *Contribuții la studiul cerințelor legale referitoare la vârsta minimă pentru încheierea căsătoriei*, în *Curierul Judiciar* nr.2/2008, pp.55-56.

¹⁰ Legea nr.287/2009 privind Codul civil a fost publicată în M. Of. nr. 246 din 29 aprilie 2013.

¹¹ Pentru detalii privind modificarea și completarea dispozițiilor art. 4 din C.fam., a se vedea: T. Bodoașcă, *Contribuții la studiul cerințelor legale...op.cit.*, pp. 54-66; FL. A. Baias, M. Avram, C. Nicolescu, *Modificările aduse Codului familiei prin legea nr.288/2007*, în *Dreptul* nr. 3/2008, p. 23 și urm.

¹² În acest sens, a se vedea T. Bodoașcă, *Examen de ansamblu și observații critice privind familia și căsătoria în reglementarea Noului Cod Civil*, *Dreptul* nr. 11/2009, pp. 24-25

¹³ Pentru această soluție legislativă care este triplu argumentată juridic, a se vedea T. Bodoașcă, *Contribuții la studiul cerințelor legale... op.cit.*, pp.55-58; T.Bodoașcă, A.Drăghici, I.Puie, I.Maftai, *Dreptul familiei*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, pp.44-45.

¹⁴ E. Florian, *Dreptul familiei în reglementarea Noului Cod Civil*, ed. a IV-a, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 26; În același sens, I.P. Filipescu ș.a., *Încheierea căsătoriei și efectele ei*, Ed. Academiei, București, 1981, p. 30.

¹⁵ Pentru discuții privind necesitatea aplicării prevederilor art. 272 alin. (2) C. civ. minorului cu vârsta de 16 ani împliniți care a dobândit capacitate deplină de exercițiu, a se vedea A. Gh. Gavrilăscu, *Vârsta matrimonială în actuala statornicire a Codului civil român*, în *Dreptul* nr. 2/2013, pp 37-38. În acest sens, autorul împărtășește soluția reglementată în dreptul francez privitor la minorul emancipat la cerere, în sensul că în caz de căsătorie a acestuia sunt aplicabile prevederile art. 148 din C. civ. francez care stabilesc regula că minorii nu pot contracta o căsătorie fără consimțământul părinților (deși – conform legislației franceze – copilul emancipat la cerere încetează să mai fie sub autoritatea părinților săi și este capabil, la fel ca un major, de toate actele vieții civile). Astfel, autorul propune – de *lege ferenda* – intervenția legiuitorului care să prevadă că dispozițiile art. 272 alin. (2) din C.civ. au aplicabilitate și în cazul minorului care, într-un mod sau altul, a dobândit capacitate deplină de exercițiu, iar nu numai în cazul celui ce nu are o astfel de capacitate; acest lucru ar fi justificat prin rațiuni ce țin de importanța actului juridic al căsătoriei, dar și de asigurarea exercitării în condiții egale a dreptului la căsătorie.

Pentru identitate de rațiune, inclusiv cu propunere spre elaborare, a se vedea T. Bodoașcă, *Contribuții la studiul cerințelor legale... op.cit.*, pp. 59-60; T.Bodoașcă, A.Drăghici, I.Puie, I.Maftai, *Dreptul familiei*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, pp.46-47.

Motivele temeinice în baza cărora legea instituie excepția de la vârsta nubilă nu sunt prevăzute în mod expres de legiuitor, ele rămânând la aprecierea instanței de tutelă sesizate în vederea autorizării căsătoriei. În practică, cele mai des întâlnite motive temeinice au fost sarcina sau nașterea unui copil.

O a doua condiție prevăzută de art. 272 alin. (2) este eliberarea unui aviz medical, legea nefăcând trimitere expresă la cerințele conținutului acestuia. În vechea reglementare din C. fam. (art.4) era necesar un “aviz dat de un medic oficial”¹⁶. Doctrina a considerat că avizul medical trebuie să ateste starea sănătății minorului care se căsătorește, capacitatea acestuia de a întreține relații sexuale normale¹⁷, dar și faptul că este apt din punct de vedere psihic și intelectual să exprime un consimțământ valabil la căsătorie și să facă față obligațiilor ce cad în sarcina fiecăruia dintre soți în timpul căsătoriei¹⁸. Din analiza alin. (2) al art.272, așa cum acesta este formulat, rezultă că avizul medical trebuie să preceadă încuviințarea părinților ori, după caz, a tutorelui, a persoanei sau a autorității care a fost abilitată să exercite drepturile părintești. De asemenea, acesta este esențial pentru a fi autorizată încheierea căsătoriei, în caz contrar – adică dacă avizul medical lipsește sau este negativ – instanța de tutelă va refuza să autorizeze încheierea căsătoriei, deși există încuviințarea celor pe care legea îi îndreptățește în acest sens.

Dacă avizul medical este nefavorabil sau autoritatea din domeniul sănătății publice refuză fără temei eliberarea lui, minorul se poate adresa instanței de contencios administrativ competentă¹⁹.

Avizul medical nu înlătură obligația prezentării de către viitorii soți a certificatelor medicale privind starea sănătății.

Art. 272 alin. (2-5) prevăd și o a treia condiție necesară pentru încheierea căsătoriei minorului de 16 ani, anume, existența încuviințării părintești sau, după caz, a tutorelui, iar în lipsa acestora, încuviințarea persoanei sau a autorității care a fost abilitată să exercite drepturile părintești.

Prin cerința încuviințării părinților se revine la o practică veche reglementată de C.civ. de la 1864, care, sub sancțiunea nulității, prevedea că bărbații până la vârsta de 25 de ani (neîmpliniți), femeile până la 21 de ani (neîmpliniți) au nevoie de consimțământul părinților pentru a se căsători. Legea din 15 martie 1906 a modificat vârsta bărbatului pentru care se cerea consimțământul părinților, egalizând-o cu a femeii, adică 21 de ani (art. 131 C.civ.²⁰), prin urmare, până în 1954, când a intrat în vigoare C.fam.²¹, bărbatul ce avea vârsta cuprinsă între 18 și 21 de ani și femeia cuprinsă între vârsta de 15 și 21 de ani aveau nevoie de consimțământul părinților pentru a se căsători.

Dispozițiile art. 4 C. fam. nu au mai preluat cerințele din vechea legislație privind necesitatea consimțământului părinților pentru căsătoria copilului lor minor; doar femeia minoră de 16 ani se putea căsători fără încuviințarea părinților, între 15 ani împliniți și 16 ani neîmpliniți cerându-se încuviințarea președintelui Comitetului județean în cuprinsul căruia își avea doimiciliul sau al primarului general al municipiului București, după caz [art. 4 alin. (2) C.fam].

¹⁶ În privința acestei cerințe, considerată inefficientă, a se vedea T. Bodoașcă, *Contribuții, la studiul cerințelor legale...* op.cit., pp. 60-61, cu notele aferente. De asemenea, prin eliminarea din vechea reglementare a sintagmei “aviz dat de un medic oficial” și înlocuirea acesteia cu formularea succintă “aviz medical” se impune concluzia că este necesar avizul unui medic cu drept de practică, nefiind necesară opinia unui medic specialist sau a unei comisii medicale (Pentru amănunte, a se vedea F. Baias, M. Avram, C. Nicolescu, op.cit., p. 14).

¹⁷ I. Albu, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 60; Al. Bacaci, V. Cl. Dumitrache, C. Hageanu, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 21.

¹⁸ Tot în acest sens, a se vedea T. Bodoașcă, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005, pp. 74-75; T.Bodoașcă, A.Drăghici, I.Puie, I.Maftei, *Dreptul familiei*, op.cit., p. 47; F.A. Baias, M. Avram, C. Nicolescu, op.cit., pp.13-14; G.C. Frențiu, “Comentarii și doctrină.Jurisprudență” (la art.272), în lucrarea colectivă ”Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență”, vol. I, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 357.

¹⁹ Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004, art.1 și urm. Datorită faptului că în prezent nu se poate identifica instanța de contencios administrativ competentă să soluționeze situația de mai sus, de *lege ferenda*, pentru a se evita cheltuielile mai de timp și de resurse pentru obținerea acestui aviz, competența ar trebui dată autorităților locale la nivel de județ din domeniul asistenței de sănătate publică (T.Bodoașcă, A.Drăghici, I.Puie, I.Maftei, *Dreptul familiei*, op.cit., pp. 47-48).

²⁰ Art. 131 C.civ. (1864) prevedea: “băiatul precum și fata care nu au încă vârsta de 21 de ani împliniți nu se pot căsători fără consimțământul tatălui și al mamei”.

²¹ Adoptat prin Legea nr. 4/1953 și publicat în B.Of. nr. 1 din 4 ianuarie 1954.

Prin Legea nr. 288/2007²² pentru modificarea și completarea Legii nr. 4 /1953 – Codul familiei – s-a reînstituit încuviințarea părinților pentru căsătoria copiilor lor minori care nu au împlinit 16 ani, fără a mai distinge în privința sexului. Astfel, art. 4 alin. (2) dispune: ”Pentru motive temeinice, minorul care a împlinit vârsta de șaisprezece ani se poate căsători în temeiul unui aviz medical, cu încuviințarea părinților săi ori, după caz, a tutorelui și cu autorizarea direcției generale de asistență socială și protecția copilului în a cărei rază teritorială își are domiciliul”.

Încuviințarea părinților sau, după caz, a tutorelui are rolul de a atesta existența motivelor temeinice și faptul că minorul este capabil să facă față sarcinilor căsătoriei și nu trebuie privită ca un aspect al consimțământului la căsătorie²³.

În cele ce urmează vom ilustra cu practică judiciară aspecte privind autorizarea căsătoriei minorilor.

1 - Astfel, într-o cauză soluționată de Judecătoria Năsăud²⁴ minora F.M. a solicitat instanței autorizarea încheierii căsătoriei acesteia.

Analizând actele dosarului instanța a constatat că petenta a împlinit vârsta de 16 ani, a obținut avizul medical prin care se certifică dezvoltarea psiho-somatică corespunzătoare căsătoriei, existând și declarația dată de părinții minorei prin care se declară de acord cu căsătoria acesteia. În aceste condiții, în baza art. 272 alin. (2) C.civ. instanța consideră întemeiată solicitarea și dispune admiterea cererii de autorizare.

2 – Judecătoria Beclean²⁵ este solicitată să dispună autorizarea căsătoriei unei minore de 16 ani împliniți, care a născut un copil dintr-o relație de concubinaj, tatăl natural al copilului recunoscând minorul și dorește să încheie căsătoria cu petenta. Instanței de judecată i se aduce la cunoștință și faptul că tinerii care doresc căsătoria nu pot coabita în afara căsătoriei din cauza impedimentelor impuse de religia îmbrățișată de cei doi.

În urma verificării dosarului, instanța de judecată reține existența avizului medical favorabil încheierii căsătoriei, a acordului părinților minorei în vârstă de peste 16 ani, existența unui copil minor născut de petentă, și a concluziilor anchetei sociale prin care se apreciază că este în interesul superior al minorei autorizarea încheierii căsătoriei. În aceste condiții, precum și conform dispozițiilor art. 272 din C.civ., instanța a admis cererea așa cum a fost formulată.

3 – La Judecătoria Bistrița²⁶ este înregistrată cererea de înregistrare a încuviințării căsătoriei de către minora Z.T.V., în vârstă de 16 ani.

Din analiza actelor dosarului instanța reține următoarea stare de fapt:

- petenta minoră a împlinit vârsta de 16 ani;
- minora se află într-o relație de concubinaj cu un bărbat major;
- s-a depus la dosar certificatul medico-legal emis de Serviciu medico-legal județean Bistrița, prin care se atestă dezvoltarea psiho-somatică corespunzătoare a minorei, în vederea încheierii căsătoriei;
- mama minorei și-a exprimat acordul pentru căsătorie în fața instanței.

Instanța constată îndeplinite condițiile cerute de lege pentru încheierea căsătoriei cu mențiunea că în privința acordului părinților, în speță, este suficient acordul mamei având în vedere că aceasta i-a fost încredințat minorul, prin hotărâre judecătorească intrată în puterea lucrului judecat. În conformitate cu art. 483 C. civ., care definește *autoritatea părintească*, coroborat cu art. 398 C. civ. privind exercitarea autorității părintești concluzia instanței este corectă și legală.

Având în vedere toate aceste elemente instanța a admis cererea și a autorizat încheierea căsătoriei.

În privința naturii juridice a încuviințării părintești, s-au exprimat diverse opinii. Astfel, s-a susținut necesitatea distincției între *dreptul părinților* de a încuviința căsătoria minorului și *exercitarea acestui drept*.

În timp ce dreptul părinților de a încuviința căsătoria minorului face parte din ansamblul drepturilor și îndatoririlor părintești ce alcătuiesc *autoritatea părintească*, fiind un drept cu privire la persoana copilului, exercitarea acestuia – încuviințarea părinților exprimată concret – este o manifestare de voință unilaterală, un act juridic unilateral, având semnificația unui act juridic permisiv, al unei autorizări²⁷.

²² Publicată în M. Of., partea I, nr. 749 din 5 noiembrie 2007

²³ T. Bodoașcă, *Tratat de dreptul familiei. Partea I. Căsătoria*, Ed. “Dimitrie Cantemir”, Tîrgu-Mureș, 2009, p.93; T. Bodoașcă, A. Drăghici, I. Puie, I. Maței, *op.cit.*, p. 48.

²⁴ Sentința civilă nr. 837 din 9 aprilie 2012 (G.C. Frențiu, *Dreptul familiei. Practică judiciară conform noului Cod civil. Jurisprudență C.E.D.O.*, Ed. Hamangiu, 2013, pp. 1-2.

²⁵ Sentința civilă nr. 1200 din 2 octombrie 2012 (G.C. Frențiu, *op.cit.*, pp. 2-3)

²⁶ S.civ., înch. Nr. 11150 din 15 decembrie 2012 (G.C. Frențiu, *op.cit.*, p. 5)

²⁷ M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 47.

De asemenea, se poate susține că cerința încuviințării este fundamentată juridic pe împrejurarea că ne aflăm în prezența unui act juridic civil ce constituie o aplicație *in concreto* a principiului înscris în art. 41 alin. (2) C.civ. conform căruia actele juridice ale minorului cu capacitate restrânsă de exercițiu se încheie de către acesta cu încuviințarea prealabilă a părinților sau a tutorelui. În opinia exprimată în doctrină, această cerință este și rațională deoarece, datorită autorității părintești exercitate asupra minorului, părinții ar trebui să cunoască dacă motivele invocate de el sunt sau nu temeinice ori dacă are sau nu capacitatea de a face față sarcinilor căsătoriei²⁸.

Astfel, se poate susține că încuviințarea părinților este o *măsură de protecție* a dreptului minorului de a se căsători și nicidecum un *drept* al părinților²⁹.

Într-o altă opinie³⁰, trebuie făcută distincția între planul moral, etic al încuviințării și cel juridic. Astfel, în timp ce din punct de vedere moral este normal, natural și necesar ca părinții să fie cei "în măsură să judece oportunitatea căsătoriei, decât viitorii soți, care sunt foarte tineri, abia ieșiți din copilărie și orbiți de pasiune"³¹, din punct de vedere juridic se consideră că "impunerea acestei condiții reprezintă o limitare nejustificată a capacității de exercițiu a persoanei minore ce dorește să se căsătorească, atât timp cât aceasta va dobândi capacitate deplină de exercițiu imediat după căsătorie, iar dreptul de a se căsători este unul strict personal"³². Un alt argument în acest sens ar fi că art. 40 C.civ. prevede posibilitatea recunoașterii capacității de exercițiu anticipate minorului care a împlinit 16 ani și prin urmare i se putea recunoaște și dreptul de a se căsători fără încuviințarea părinților. În acest sens s-a pronunțat și Judecătoria Bistrița³³ sesizată cu o acțiune civilă înregistrată de petenta B.M. care a chemat în judecată pe pârâta B.E.L., solicitând instanței să-i recunoască capacitatea de exercițiu deplină anticipată, conform art. 40 C.civ. sau să se dispună instituirea altei măsuri de ocrotire, conform disp.art. 104 și urm. din C.civ.

Din analiza actelor dosarului instanța reține că din căsătoria numiților B.E.L. și B.T. a rezultat minora B.M. În urma decesului prematur al tatălui (B.T.), minora, fiind singurul copil la părinți, s-a implicat în toate problemele familiei cu atât mai mult cu cât mama sa a avut nevoie de sprijin. Din probele administrate și actele depuse la dosar instanța a constatat că petenta, în vârstă de 16 ani împliniți, prezintă intelect normal, fără probleme de natură psihică, are discernământul necesar păstrat, similar cu al unei persoane adulte, motive pentru care admite cererea și recunoaște minorului capacitatea deplină de exercițiu.

În cazul în care unul dintre părinți este în imposibilitate de a-și exprima încuviințarea (este decedat, declarat mort prin hotărâre judecătorească, pus sub interdicție, decăzut din drepturile părintești), autoritatea părintească se va exercita de către un singur părinte (art. 507 C.civ.), astfel că încuviințarea celuilalt părinte este suficientă [art. 272 alin. (3) C.civ.]. Actualul C.civ. aduce o completare prin alin.4 al art.272 în sensul că "în condițiile art.398, este suficientă încuviințarea părintelui care exercită autoritatea părintească". Soluția încuviințării doar a unuia dintre părinți se va aplica și în cazul scindării ocrotirii părintești, în sensul în care, deși autoritatea se exercită de ambii părinți, acest lucru se face în mod inegal. Această situație este un efect al divorțului cu privire la raporturile dintre părinți și copiii lor minori, reglementat de art. 398 C.civ., prin care se statuează că dacă există motive întemeiate, având în vedere interesul superior al copilului, instanța hotărăște ca autoritatea părintească să fie exercitată numai de către unul dintre părinți [alin.(1)], în timp ce celălalt părinte păstrează dreptul de a veghea asupra modului de creștere și educare a copilului, precum și dreptul de a consimți la adopția acestuia [alin. (2)].

În situația în care există divergențe între părinți, actuala legislație română prevede că va decide instanța de tutelă [art. 272 alin. (2) C.civ., coroborat cu art. 31 alin. (3) din Legea nr.272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, potrivit căroră, în cazul existenței unor neînțelegeri între

În același sens, în doctrina franceză s-a arătat că dreptul de a autoriza încheierea căsătoriei minorului este un atribut al autorității părintești, obiectivul fiind acela de a proteja copilul minor (A se vedea P. Courbe, *Droit de la famille*, 4-édition, Armand Colin, Paris, 2005, p. 27; Fr. Eudier, *Droit de la famille*, Armand Colin, Paris, 2003, p. 42.

²⁸ T.Bodoaşcă, A.Drăghici, I.Puie, I.Maftă, *op.cit.*, p. 48.

²⁹ *Idem*, p. 49; T. Bodoaşcă, *Contribuții la studiul cerințelor legale referitoare la vârsta minimă pentru încheierea căsătoriei*, în Curierul Judiciar nr.2/2008, p. 63.

³⁰ C.C. Hageanu, *Dreptul familiei și actele de stare civilă*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 25.

³¹ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All, București, 1996, p.188.

³² C.C. Hageanu, *op.cit.* p. 25.

³³ Sentința civilă nr.1252 din 9 februarie 2012 (G.C. Frențiu, *op.cit.*, p. 6)

părinți cu privire la exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părintești, instanța judecătorească, după ascultarea ambilor părinți, hotărăște, potrivit interesului superior al copilului]³⁴.

Din nefericire, nici actualul C.civ. nu a reglementat situația în care ambii părinți refuză nejustificat sau abuziv să încuviințeze căsătoria minorului, drept pentru care, în acest caz, singura posibilitate legală pe care minorul o poate folosi este cea oferită de principiul accesului liber la justiție, instanța de tutelă competentă dând o hotărâre care va avea valoarea unei încuviințări³⁵.

2.Lipsa stării de persoană căsătorită a fiecăruia dintre viitorii soți (art.273)

Persoanele care doresc să se căsătorească trebuie să fie celibatate, divorțate, fost soț dintr-o căsătorie nulă sau anulată sau văduve deoarece legea stabilește imperativ, în art. 273 C.civ., că “este interzisă încheierea unei noi căsătorii de către persoana căsătorită”.

Un caz de *aparentă bigamie*³⁶ este cel prevăzut de art. 293 alin. (2) C.civ. (anterior art. 22 C.fam.) care statuează că “în cazul în care soțul unei persoane declarată moartă s-a recăsătorit și, după aceasta, hotărârea declarativă de moarte este anulată, noua căsătorie rămâne valabilă dacă soțul celui declarat mort a fost de bună credință. Prima căsătorie se consideră desfăcută pe data încheierii noii căsătorii”. Față de reglementarea anterioară, *nu există bigamie*, prima căsătorie considerându-se desfăcută pe data încheierii noii căsătorii – cea care va produce efecte juridice -, *doar dacă soțul celui declarat mort a fost de bună credință*, în caz contrar se va face vinovat de bigamie, cea de a doua căsătorie fiind lovită de nulitate absolută³⁷.

Prin efectul hotărârii de declarare a nulității absolute sau de anulare a căsătoriei, impedimentul stării de căsătorie este anulat retroactiv, atât în privința soțului de rea credință, în baza prevederii cu valoare de principiu înscrisă în art. 1254 alin. (1) C.civ., conform căruia contractul lovit de nulitate este considerat a nu fi fost niciodată încheiat. Faptul că soțul de bună credință la încheierea unei căsătorii nule sau anulate păstrează, până la data când hotărârea judecătorească rămâne definitivă, situația unui soț dintr-o căsătorie valabilă [art. 304 alin. (1) C. civ.] nu are legătură cu desființarea căsătoriei, ci cu efectele desființării acesteia³⁸.

³⁴ Referitor la această situație, în literatura de specialitate s-a exprimat opinia că soluția ar fi inadecvată deoarece există riscul ca până la finalizarea procedurii judiciare viitorul soț minor să devină major, iar cererea adresată instanței să rămână lipsită de obiect (a se vedea, M. Avram, *op.cit.*, p. 49).

În legislația franceză dispozițiile sunt mai flexibile, art. 148 teza a II-a C.civ. prevăzând în mod expres că în caz de dezacord între tată și mamă, această împrejurare valorează consimțământ, cu alte cuvinte, dacă părinții nu se înțeleg între ei în privința căsătoriei minorului, este suficient acordul unuia dintre ei în această privință.

În opinia noastră, nici soluția adoptată de legiuitorul francez nu este la adăpost de critici, ea putând fi considerată discreționară pentru părintele care și-a dat încuviințarea, existând riscul încălcării interesului superior al copilului minor.

Ni se pare mai potrivită reglementarea legiuitorului român care atribuie prerogativele încuviințării în sarcina instanței de tutelă care va hotărî în mod obiectiv ținând cont de interesul superior al copilului, după o prealabilă ascultare a ambilor părinți. Totuși, pentru că această problemă trebuie rezolvată cu celeritate, considerăm că instanța de tutelă ar trebui să se pronunțe în regim de urgență.

³⁵ Pentru detalii, a se vedea T. Bodoașcă, A.Drăghici, I.Puie, I.Maftai, *op.cit.*, p. 49; În același sens s-a exprimat și M. Avram, *op.cit.*, p. 47.

În schimb, în dreptul francez se consideră că refuzul părinților de a autoriza căsătoria copilului lor este liber și “discreționar”, adică nu poate fi atacat în instanță, fiind un adevărat impediment la căsătorie.

S-a decis însă că în anumite circumstanțe, pe temeiul abuzului de drept, refuzul de a autoriza căsătoria sau revocarea încuviințării date poate să atragă răspunderea civilă delictuală, cu obligarea la despăgubiri (A. Bénabent, *Droit civil. La famille*, 11-ème édition, Litec, paris, 2003, p. 66; G. Cornu, *Droit civil. La famille*, L.G.D.J., 2003, pp. 295-296; Ph. Malaurie, L. Aynès, *La famille*, 2-ème édition, Defrénois, Paris, 2006, p. 119 (apud M. Avram, *op.cit.*, p. 47, nota 3).

³⁶ M. Avram, *op.cit.*, p. 57.

³⁷ În reglementarea dată de Decretul 173/1940, modificat prin Legea nr.293/1944, în cazul în care cel declarat mort prin hotărâre judecătorească se întorcea, soții din prima căsătorie aveau dreptul să ceară anularea celei de a doua căsătorii, lăsându-se la aprecierea lor care din cele două căsătorii să rămână în ființă. Pentru detalii, a se vedea Al. Bacaci, C.Hageanu, V.Dumitrache, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 109. De asemenea, de *lege ferenda* în acest sens, a se vedea I.D. Romoșan, *Dreptul familiei*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, pp. 51-52.

³⁸ E. Florian, *op.cit.*, p. 31.

3. Inexistența legăturii de rudenie între viitorii soți (art. 274)

Potrivit art. 274 alin. (1) C. civ. [anterior, art. 6 alin. (1) C.fam.] “este interzisă căsătoria între rudele în linie dreaptă, la nesfârșit, precum și între cele colaterale până la al patrulea grad inclusiv”.

Alin.(2) al art.6 C.fam. în baza căruia primarul general al Municipiului București sau Președintele Consiliului Județean în cuprinsul căruia cel care cerea încuviințarea căsătoriei între rudele de gradul al IV-lea a fost modificat prin alin. (2) al art. 274 C.civ. care permite încheierea căsătoriei între rudele de gradul al patrulea în linie colaterală – așa numita dispensă de rudenie – *pentru motive temeinice, în baza unui aviz medical special dat în acest sens*, iar organul competent să autorizeze căsătoria este *organul de tutelă* de la domiciliul celui care are încuviințarea, în baza unor motive temeinice care – pentru că legea nu definește nici exemplificativ, nici limitativ – n-ar putea fi decât de ordin medical, ca: starea de graviditate a femeii sau faptul că din relația celor doi au rezultat copii.

De asemenea, Noul C.civ. a completat art.6 din vechiu C.al familiei prin alin.(3) al art. 274 care interzice căsătoria în cazul rudeniei civile, dispozițiile alin. (1) și (2) ale art. 274 aplicându-se atât între cei care au devenit rude prin adopție, cât și între cei a căror rudenie firească a încetat prin efectul adopției.

Dispoziția legiuitorului este dublu întemeiată. Pe de o parte, datorită efectului deplin al adopției, (adoptatul dobândește calitatea de copil al adoptatorului) devenind rudă cu acesta și cu rudele sale. În această situație, considerentele de ordin moral sunt cele ce se opun încheierii căsătoriei.

Pe de altă parte, chiar dacă legăturile de rudenie dintre cel adoptat și rudele sale firești sunt stinse ca urmare a adopției ce are efecte depline³⁹, legătură de sânge rezidă, neputându-se stinge, astfel că este absolut întemeiată decizia legiuitorului de a interzice căsătoria în acest caz, datorită rudeniei firești care rămâne impediment la căsătorie și în situația adopției. Considerentele pe care se întemeiază impedimentul în această situație sunt, mai întâi de ordin biologic (asigurarea unei descendențe sănătoase), la care se adaugă cele de ordin moral.

La fel ca și în cazul rudeniei firești, interdicția căsătoriei între rudele civile merge la infinit, în cazul rudelor civile în linie dreaptă (adoptat-adoptator; adoptat și părinții adoptatorului etc.), dar și în linie colaterală, tot până la gradul al IV-lea inclusiv.

De asemenea, și în cazul rudeniei ca urmare a adopției se poate autoriza, la cerere, pentru motive temeinice și în baza unui aviz medical special, căsătoria între rudele în linie colaterală de gradul al patrulea.

În cazul reproducerii umane asistată medical cu terț donator, filiația și rudenia reală, biologică nu sunt cunoscute, astfel că nu se poate stabili nicio legătură de filiație între terțul donator și copilul conceput astfel (art. 44 C.civ.), așadar impedimentul din rudenie se va raporta la filiația și rudenia atribuite de lege.

Ne raliem și noi soluției exprimate în literatura juridică⁴⁰, în sensul că în baza autorizării instanței de tutelă, potrivit art. 445 alin. (2) C.civ., datele cu caracter confidențial (ca o situație de excepție de la principiul confidențialității informațiilor referitoare la reproducerea umană asistată medical) pot fi transmise (comunicate) ofițerului de stare civilă care instrumentează dosarul de căsătorie; astfel, impedimentul izvorât din rudenia firească funcționează și în cazul reproducerii umane asistate medical, însă cu respectarea dispozițiilor speciale în această materie referitoare la confidențialitatea informațiilor⁴¹.

4. Existența discernământului

În privința lipsei alienației și debilității mintale – condiție de fond pentru încheierea valabilă a căsătoriei – actualul C.civ., în art.276, nu a mai preluat teza a III-a a art.9 C.fam. în sensul că este oprit să se căsătorească ”și cel care este lipsit vremelnic de facultățile mintale, cât timp nu are discernământul⁴² faptelor sale”.

³⁹ Art. 470 alin. (2) statuează: “Raporturile de rudenie încetează între adoptat și descendenții săi, pe de o parte, și părinții firești și rudele acestora, pe de altă parte”, iar art. 469 prevede că: ”Adopția produce efecte de la data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești prin care a fost încuviințată”.

⁴⁰ E. Florian, *op.cit.*, p. 32.

⁴¹ M. Avram, *op.cit.*, p. 58.

⁴² Găsim o definiție a discernământului în Legea nr. 487/2002 a sănătății mintale și a protecției persoanelor cu tulburări psihice (art. 5 lit. k), după cum urmează: „prin discernământ se înțelege componenta capacității psihice, care se referă la o faptă anume și din care decurge posibilitatea persoanei respective de a aprecia conținutul și consecințele acesteia

Acest lucru se explică prin faptul că ofițerul de stare civilă are și atribuția de a verifica dacă soții au discernământ pentru a exprima un consimțământ valabil; dacă din diverse motive (altele decât alienația și debilitatea mintală, cum ar fi: beția completă, somnambulismul etc.) este constatată lipsa temporară a discernământului care afectează valabilitatea consimțământului, ofițerul de stare civilă va amâna încheierea căsătoriei.

Așadar, atât în vechiul C.al fam. cât și în actualul C.civ. alienația și debilitatea mintală erau condiții de nulitate a căsătoriei. În schimb, prin modificările aduse de actuala legislație, lipsa discernământului (dar pentru alte cauze decât cele prevăzute la art.276 C.civ.) este motiv de anulabilitate (nulitate relativă) a căsătoriei.

5. Existența diferențierii sexuale a viitorilor soți (art.277)

Odată cu modificările legislative apărute prin introducerea Codului civil, legiuitorul român “consfințind tradiția de secole a dreptului nostru și punând capăt oricăror ezitări doctrinare sau tentații jurisprudențiale”⁴³ a prevăzut în *mod expres* condiția diferențierii sexuale [art. 277 alin. (1): “Este interzisă căsătoria dintre persoanele de același sex”], această idee fiind subliniată și în alte texte legale: art. 258 alin. (4): “În sensul prezentului cod, prin soți se înțelege *bărbatul și femeia* uniți prin căsătorie”; art. 259: „Căsătoria este uniunea liber consimțită *între un bărbat și o femeie* încheiată în condițiile legii”[alin. (1)]; “*Bărbatul și femeia* au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie [alin. (2)].

În schimb, art. 48 alin. (1) din Constituție se referă, în mod generic la *soți* și pentru că nu distinge, deducția logică ar fi permisiunea căsătoriei inclusiv între persoanele de același sex. Dar, conform art. 20 alin. (2), din același act normativ, “dacă există neconcordanță între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”⁴⁴

Diferențierea sexuală se poate dovedi cu actul de identitate, ofițerul de stare civilă refuzând încheierea căsătoriei dacă cei doi au același sex.

În România nu sunt recunoscute, chiar dacă în străinătate au fost valabil încheiate :

- a) căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini [art. 277 alin.(2) C.civ.] ;
- b) parteneriatele civile dintre persoanele de sex opus⁴⁵ sau de același sex⁴⁶ încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini [art. 277 alin. (3) C.civ.].

Dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și spațiului Economic European rămân aplicabile [art. 277 alin. (4) C. civ.]⁴⁷.

fapte”. În art. 5 lit. h, din același act normativ, se face precizarea că: “prin capacitate psihică se înțelege atributul stării psihice de a fi compatibilă, la un moment dat, cu exercitarea drepturilor și libertăților”.

⁴³ C.C. Hageanu, *op.cit.*, p. 28

⁴⁴ În sensul interzicerii fără echivoc a căsătoriilor între persoanele de același sex, s-a exprimat o opinie de *lege ferenda*, în sensul revizuirii art. 48 alin. (1) al Constituției care să preia dispozițiile actelor normative internaționale și să facă referire expresă la “dreptul bărbatului și femeii de a se căsători” (art. 12 din Convenția europeană a drepturilor omului). În acest sens, a se vedea T. Bodoașcă, A.Drăghici, I.Puie, I.Maftei, *op.cit.*, p. 43; T. Bodoașcă, *Examen de ansamblu și observații critice privind familia și căsătoria în reglementarea noului Cod civil*, în rev. Dreptul nr.11/2009, p. 29.

⁴⁵ În literatura de specialitate română s-a exprimat o părere critică, în sensul neînțelegerii “*intransigenței* cu care se înlătură orice efect al parteneriatelor de sex opus” care n-ar aduce atingere ordinii de drept din țara noastră. Ba dimpotrivă, chiar este indicat să se recunoască anumite efecte (posibilitatea de a adopta sau de a apela la tehnicile de reproducere medical asistată. În acest sens, a se vedea C. C. Hageanu, *op.cit.*, pp. 28-29.

⁴⁶ Pentru discuții asupra recunoașterii căsătoriilor și parteneriatelor civile între persoane de același sex - în țara noastră – prin prisma unor elemente de noutate în evoluția jurisprudenței europene, a se vedea M. Avram, *op.cit.*, p. 40.

⁴⁷ Potrivit O.U.G. nr. 102/2005 privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor din U.E., Spațiul Economic European și a cetățenilor Confederației Elvețiene (republicată în baza Legii nr.80/2011 în M.Of. nr.774 din 2 noiembrie 2011) persoanele aflate în întreținere precum și *partenerul* beneficiază de drepturile membrilor de familie ai cetățeanului U.E. privind intrarea și rezidența pe teritoriul României, în condițiile stabilite de această ordonanță. Potrivit art. w alin. (1) pct.7, prin *partener* se înțelege persoana care conviețuiește cu cetățeanul U.E., dacă

În cazul insuficienței determinării sexual a unei personae, încheierea căsătoriei este posibilă numai după pronunțarea un ei opinii medicale, în caz contrar sancțiunea este nulitatea absolută a căsătoriei încheiate fără respectarea acestei condiții. Astfel, în practica judiciară⁴⁸ s-a decis că întrucât hermafroditismul constituie o anomalie genital definitivă, care împiedică posibilitatea de procreare și raporturile normale dintre soți, căsătoria încheiată în astfel de condiții este nulă.

Dacă însă o atare malformație nu constituie o nediferențiere de sex, ci are caracterul unei maladii ce a preexistat căsătoriei și nu a fost cunoscută de celălalt soț, fiindu-i ascunsă, ea constituie o cauză de nulitate relativă a căsătoriei care s-a încheiat ca urmare a dolului săvârșit prin reticență. În acest caz, nulitatea fiind relativă, acțiunea este supusă prescripției de șase luni prevăzută de art. 21 alin. (2) C. fam. [actualul art. 301 alin. (1) și (3)]⁴⁹.

De asemenea, în doctrina de specialitate au fost analizate și problemele legate de transsexualizare – formă de tulburare de ordin psihologic⁵⁰.

În legătură cu aceasta, s-a susținut că este admisibilă acțiunea civilă în stabilirea exactă a sexului sau acțiunea în schimbarea sexului, acestea fiind acțiuni de stat, nu de rectificare a înregistrării în actele de stare civilă deoarece modificarea sexului intervine ulterior înregistrării în registrele de stare civilă și nu este vorba despre o eroare de înregistrare a sexului⁵¹. În cazul transsexualismului și al schimbării sexului prin intervenție medicală, în legea noastră sunt aplicabile dispozițiile art. 43 lit. i din Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, republicată⁵², ce prevăd că în actele de naștere, și atunci când este cazul, în cele de căsătorie sau de deces se înscriu mențiuni cu privire la modificările intervenite în starea civilă a persoanei, inclusiv în situația schimbării sexului, după rămânerea definitivă și irevocabilă a hotărârii judecătorești⁵³.

Așadar, legea română recunoaște efectele schimbării sexului prin intervenție medicală, atât în planul stării civile, cât și al numelui⁵⁴, astfel că persoana care a suferit o intervenție medicală de schimbarea sexului se poate căsători cu o persoană de sex opus sexului rezultat ca urmare a intervenției medicale, cu mențiunea că acest lucru trebuie comunicat viitorului soț, altfel căsătoria fiind anulabilă pentru dol⁵⁵.

CONCLUZII

Prin noutățile aduse de C.civ. în privința condițiilor de fond ale căsătoriei s-au modificat unele articole prin eliminarea unor alineate sau, dimpotrivă, prin completarea cu alineate noi, ba chiar s-au introdus noi articole, toate acestea încercând să elimine ambiguitatea înțelesului vechilor reglementări și repetările inutile în beneficiul unor interpretări fără echivoc.

parteneriatul este înregistrat conform legii din statul membru de origine ori de proveniență sau, în cazul în care parteneriatul nu este înregistrat, relația de conviețuire poate fi dovedită.

⁴⁸ Trib. Suprem, dec. civ.nr.974/1972, în C. Turianu, *Dreptul familiei. Culegere de practică judiciară*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p.97.

⁴⁹ Trib. Suprem, dec. civ. nr.1196/1972, în R.R..D. nr. 2/1973, p. 161

⁵⁰ Transsexualismul constă în convingerea persoanei că aparține sexului opus. Pentru unele aspecte juridice, ase vedea A.M. Popescu, *Transsexualismul – stare conflictuală a identității sexuale*, în *Pandectele Române* nr.4/2012, pp. 95-104; A.M. Popescu, *O nouă abordare a dreptului la căsătorie în jurisprudența C.E.D.O.*, în *Dreptul* nr. 7/2012, pp. 138-144.

⁵¹ V. Ciorbea, *Probleme juridice privind stabilirea și schimbarea stării civile a persoanei în situații speciale*, în *Studii și Cercetări Juridice* nr. 3/1987, p. 240

⁵² M.Of. nr. 339 din 18 mai 2012.

⁵³ Curtea Constituțională s-a pronunțat cu privire la constituționalitatea acestui articol de lege, constatând că sunt neîntemeiate criticile aduse, astfel că schimbarea sexului constituie o opțiune a persoanei în cauză, cu efecte însă asupra statutului său social care ține de ordinea publică (C.C., Decizia nr.530 din 13 mai 2008, M. Of. nr. 526 din 11 iulie 2008). Pentru detalii, ase vedea M. Avram, *op.cit.*, p. 41, nota 4.

⁵⁴ Art. 4 alin. (2) din O. G. nr.41/2003 privind dobândirea și schimbarea pe cale administrativă a numelor persoanelor fizice – publicată în M.Of. nr. 68 din 2 februarie 2003 – prevede posibilitatea schimbării numelui „când persoanei i s-a încuviințat schimbarea sexului prin hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă și solicită să poarte un prenume corespunzător, prezentând un act medico-legal din care să rezulte sexul acesteia”.

⁵⁵ M. Tomescu, *Dreptul familiei. Protecția copilului*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 24; E. Florian, *Dreptul familiei*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 31.

Despre eventualele complicații juridice ce pot apărea în situația în care persoana care recurge la o intervenție medicală de schimbare a sexului este deja căsătorită, a se vedea M. Avram, *op.cit.*, p. 43.

De asemenea, legiuitorul a urmărit ca prin noutățile propuse să armonizeze legislația internă cu cea comunitară și cu directivele internaționale în privința principalelor instituții de drept privat din domeniul dreptului familiei. Cu toate aceste modificări binevenite s-ar impune de lege ferenda și alte soluții legislative care să fie în concordanță cu evoluția rapidă a societății, dar mai înainte de toate să-i ajute pe cei ce doresc să-și întemeieze o familie în mod legal, cu toate efectele pe care acest lucru le implică.

BIBLIOGRAFIE:

1. Albu I., *Căsătoria în dreptul român*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988
2. Albu I., *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975
3. Avram M., *Drept civil.Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013
4. Bacaci Al., Hageanu C., Dumitrache V., *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 1999
5. Bacaci Al., Dumitrache V.Cl, Hageanu C., *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005
6. Baias Fl.A, Avram M., Nicolescu C., *Modificările aduse Codului familiei prin legea nr.288/2007*, în *Dreptul* nr. 3/2008
7. Bodoașcă T., *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005
8. Bodoașcă T., *Tratat de dreptul familiei.Parte I. Căsătoria*, Ed. "Dimitrie Cantemir", Tîrgu-Mureș, 2009
9. Bodoașcă T., *Contribuții la studiul cerințelor legale referitoare la vârsta minimă pentru încheierea căsătoriei*, în *Curierul Judiciar* nr.2/2008
10. Bodoașcă T., *Examen de ansamblu și observații critice privind familia și căsătoria în reglementarea Noului Cod Civil*, *Dreptul* nr. 11/2009
11. Bodoașcă T., Drăghici A., Puie I., Maftai I., *Dreptul familiei*, Ed. Universul Juridic, București, 2013
12. Ciorbea V., *Probleme juridice privind stabilirea și schimbarea stării civile a persoanei în situații speciale*, în *Studii și Cercetări Juridice* nr. 3/1987
13. Florian E., *Dreptul familiei*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008
14. Florian E., *Dreptul familiei în reglementarea Noului Cod Civil*, ed. a IV-a, Ed. C.H. Beck, București, 2011
15. Frențiu G.C., *"Comentarii și doctrină.Jurisprudență" (la art.272)*, în lucrarea colectivă "Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență", vol. I, Ed. Hamangiu, București, 2012
16. Hageanu C., *Dreptul familiei și actele de stare civilă*, Ed. Hamangiu, București, 2012
17. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al., *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All, București, 1996
18. Popescu A.M., *Transsexualismul – stare conflictuală a identității sexuale*, în *Pandectele Române* nr.4/2012
19. Popescu A.M., *O nouă abordare a dreptului la căsătorie în jurisprudența C.E.D.O.*, în *Dreptul* nr. 7/2012
20. Tomescu M., *Dreptul familiei. Protecția copilului*, Ed. All Beck, București, 2005
21. Trib. Suprem, dec. civ.nr.974/1972, în C. Turianu, *Dreptul familiei. Culegere de practică judiciară*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p.97.
22. Legea nr.287/2009 privind Codul civil a fost publicată în M. Of. nr. 246 din 29 aprilie 2013.
23. Sentința civilă nr. 837 din 9 aprilie 2012 (G.C. Frențiu, *Dreptul familiei. Practică judiciară conform noului Cod civil. Jurisprudență C.E.D.O.*, Ed. Hamangiu, 2013, pp. 1-2.

UNELE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA NOȚIUNEA DE "DOMICILIU" ÎN PRACTICA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

DANA ELENA MORAR

UNIVERSITATEA "BOGDAN VODĂ", FACULTATEA DE DREPT, CLUJ-NAPOCA, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: ferme, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, viață privată, domiciliu, activități comerciale

ABSTRACT: *The applicants, both French residents, acted against the French Government in front of the European Court of Human Rights. Both of them run farms rearing pigs for meat production and, under the French law, these farms were subject to a legislation concerning establishments classified for the purposes of environmental protection, that the applicants failed to respect. The applicants' farms were inspected by the competent veterinary services, and as a result of this, criminal proceedings were instituted against the applicants. They argued in front of the European Court that the inspection proceedings were void at law and that they violated Article 8 of the Convention, since, in some cases, The European Court had stated that business premises can be regarded, in an extended manner, as "homes".*

1. Introducere

Speța judecată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului și al cărei studiu a inițiat acest articol este speța Leveau și Fillon contra Franței, decizia Curții referitoare la aceasta fiind pronunțată la data de 6 septembrie 2005¹.

Reclamanții au acționat în judecată statul francez, motivând că inspecțiile efectuate de către inspectorii veterinari francezi care au descins în exploatațiile lor agricole având ca obiect creșterea porcilor în scopul de a realiza un recensământ al acestora, au adus atingere dreptului acestora la respectarea domiciliilor lor și a inviolabilității acestora.

În conformitate cu prevederile articolului 8, paragraful 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, "orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale". În continuare, alineatul 2 al aceluiași articol prevede faptul că "nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirii faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și libertăților altora"².

Chiar dacă, la prima vedere, noțiunea de "domiciliu" desemnează doar locul unde persoana fizică declară că locuiește (aspect de altfel comun în diferitele sisteme de drept ale țărilor care au ratificat Convenția, inclusiv România, unde la articolul 87 Noul cod civil se stipulează faptul că "domiciliul persoanei fizice, în vederea exercitării drepturilor și libertăților sale civile, este acolo unde aceasta declară că își are locuința principală"), de-a lungul anilor, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a evoluat, noțiunea de "domiciliu" fiind interpretată de instanța europeană într-un mod extensiv.

Așa cum s-a afirmat, noțiunea de domiciliu în concepția Curții Europene acoperă în primul rând locuința unei persoane, însă instanța europeană nu a dat dovadă de rigiditate referitor la acest aspect, asimilând unei locuințe și o rulotă în care locuia o persoană nomadă.³

În speța Niemitz c/Allemagne, fosta Comisie Europeană, precursora Curții Europene a Drepturilor Omului a decis că, în situațiile în care o persoană liber profesionistă – în situația concretă era vorba despre un

¹ Decizia Leveau și Fillon contra Franța, disponibilă pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72572>

² Convenția Europeană a Drepturilor Omului disponibilă pe: www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf.

³ CEDO, hotărârea Connors, citată de R. Chiriță, *Convenția Europeană a Drepturilor omului. Comentarii și explicații vol.II*, Ed. C.H. Beck, București, pag. 62

avocat de naționalitate germană- desfășoară o activitate profesională în locuința proprie (situația putând avea și revers, adică atunci când persoana întreprinde activități personale într-un birou sau spațiu comercial), noțiunile de “home”, adică locuință și respectiv, “domicile”, respectiv domiciliu, folosite în legătură cu dreptul persoanei la domiciliu (art. 8 al Convenției) trebuie interpretate într-un sens larg, astfel încât prevederile articolului 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului acoperă și sediul în care persoana își desfășoară activitatea sa de liber profesionist. În caz contrar, ar fi vorba de o veritabilă inegalitate de tratament referitor la viața privată, refuzându-se persoanelor care desfășoară activități profesionale la domiciliu, protecția acesteia, ceea ce ar încălca prevederile Convenției. Pentru aceste considerente, fosta Comisie a admis că percheziția la cabinetul avocatului respectiv, autorizată în temeiul unui mandat de percheziție viciat prin raportare la normele procedurale și care a avut drept scop ridicarea unor documente, a reprezentat o încălcare a art. 8 al Convenției – dreptul la respectarea vieții private.⁴

Totodată, practica instanței de contencios european a extins noțiunea de domiciliu și referitor la locul unde persoana își desfășoară activitatea sa profesională, admitând de asemenea faptul că, în anumite situații, noțiunea de domiciliu folosită în textul Convenției poate să privească chiar și sediile și agențiile unei societăți comerciale⁵. Curtea Europeană a admis de asemenea faptul că dreptul la respectarea inviolabilității domiciliului poate acoperi și sediile profesionale ale unei persoane juridice, în considerarea faptului că în aceste localuri ale sale, persoane fizice își derulează o bună parte a vieții lor private.⁶

2. Starea de fapt

Prezentul articol a fost conceput având ca surse de informare site-ul oficial al Curții Europene a Drepturilor Omului, articole și cărți de specialitate, precum și reglementările franceze interne din domeniul supus analizei.

Protagonistii speței analizate în acest articol sunt doi cetățeni francezi, respectiv Francisc Leveau și Jean-Francois Fillon. Ambii dețineau ferme agricole specializate în creșterea porcilor, exploatări care, potrivit legislației franceze, făceau obiectul legii nr. 76-663 din data de 19 iulie 1976 referitoare la stabilimentele clasificate pentru motive care țin de protecția mediului. Cădeau sub incidența acestei legi toate fabricile, atelierele, depozitele, șantierele și în general, toate instalațiile sau stabilimentele exploatate și deținute de către persoane fizice sau juridice, de drept public sau privat, care puteau reprezenta un pericol sau inconveniente fie pentru securitatea, sănătatea sau salubritatea publică, fie pentru agricultură, protecția mediului înconjurător sau pentru prezervarea siturilor arheologice și monumentelor⁷.

Potrivit articolului 3 al acestei legi, persoanele care dețineau și exploatau asemenea stabilimente aveau obligația, după caz, fie să obțină autorizația din partea Prefectului regiunii respective, fie să anunțe în prealabil Prefectura că urmează să desfășoare activitățile menționate în cadrul articolului 1 al legii, în caz contrar fiind pasibili de sancțiuni penale, respectiv amendă penală, potrivit articolului 18 din legea mai sus menționată. Menționăm faptul că, de-a lungul timpului, această lege a fost modificată, republicată, în prezent ea fiind abrogată.

Totodată, aceste dispoziții legislative se regăseau și se regăsesc și în prezent în articolele L 511-1 și următoarele din Codul francez al mediului, în sensul că articolul L 512-1 conține prevederi referitoare la stabilimentele clasificate în vederea protecției mediului pentru a căror funcționare trebuie obținută autorizarea, iar articolul L 512-8 prevederi referitoare la informarea prealabilă⁸.

Decretul nr. 77-1133 din data de 21 septembrie emis pentru punerea în aplicare a legii nr. 76-663 (abrogat în prezent) reitiera de asemenea, la articolul 43, tipurile de sancțiuni care se puteau aplica în cazul nerespectării obligațiilor impuse de legea 76-663.

În fine, potrivit Nomenclatorului privind stabilimentele clasificate pentru protecția mediului, paragraful 2102, persoanele fizice sau juridice care dețineau o exploatare agricolă având ca și obiect creșterea, vânzarea, transportul etc. porcilor, aveau următoarele obligații, în funcție de numărul concret de

⁴ CEDH, speța Niemitz c /Allemagne, 16 dec. 1992, citată de Bîrsan C., *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Ed. All Beck, București 2005, p 619

⁵ Bîrsan C., *Protecția dreptului la viață privată și familială, la corespondență și la domiciliu în Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Suplimentul revistei Pandectele Române, nr.1/2003, Ed. Rosetti, p.49.

⁶ Chiriță R., *op.cit.*, p 62

⁷ Articolul 1 legea 76-663 din data de 19 iulie 1976, disponibil pe: www.legifrance.gouv.fr/afficheTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000684771&dateTexte=19770101)

⁸ Codul mediului francez, disponibil pe :www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074220&dateTexte=20130903).

animale deținute: astfel, dacă ferma agricolă adăpostea mai mult de 450 de porci, deținătorul acesteia era obligat să obțină autorizația din partea Prefectului, iar dacă numărul de animale se încadra între 50 și 450, atunci persoana care exploatează sau deținea ferma avea obligația doar să anunțe autoritățile competente, (Prefectura) că urmează să desfășoare activitățile respective.⁹

Starea de fapt, așa cum a fost reținută de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în decizia pronunțată, a fost următoarea: ca urmare a descinderii inspectorilor veterinari la fermele specializate în creșterea porcilor deținute de cei doi reclamânți, în scopul realizării unui recensământ al animalelor și pentru a se stabili regimul aplicabil, potrivit precizărilor de mai sus, acestora li s-a aplicat sancțiuni pentru nerespectarea obligațiilor stipulate de legea 76-663 din data de 19 iulie 1976, adică obținerea autorizației precum și anunțarea autorităților.

La data de 27 decembrie 1996, primul reclamant, Francis Leveau, achiziționase o fermă agricolă în vecinătatea locului unde domicilia, iar la data de 5 februarie 1997 soția acestuia a anunțat autoritățile veterinare despre cumpărarea fermei având destinația de creștere porcine și că intenționează să construiască o clădire pentru adăpostirea unui număr de 449 de animale. La data de 27 februarie 1997, inspectorii veterinari competenți să efectueze controale în stabilimentele clasificate pentru protecția mediului înconjurător, deci inclusiv în ferma reclamantului, domnul Leveau, au constatat că acesta, care nu fusese prezent de la începutul inspecției, nu se conformase obligațiilor legale care îi reveneau, întrucât, deși ferma agricolă pe care o deținea adăpostea aproximativ 210 porci pentru producția de carne, astfel că Prefectura în raza căreia se afla ferma ar fi trebuit informată despre acest aspect, reclamantul neputând face dovada că își îndeplinise aceste obligații.

Ca urmare a procesului verbal întocmit de inspectorul veterinar, în urma derulării procedurilor legale, reclamantul a fost condamnat inițial de instanță la plata unei amenzi penale în cuantum de 6.000 franci., echivalentul a 915 euro, pentru exploatarea unui stabiliment clasificat fără informarea prealabilă. Reclamantul a atacat hotărârea, declarând apel, motivând că procedurile legale derulate împotriva sa sunt nule, având în vedere faptul că un ofițer de poliție intrase în ferma sa fără a avea acest drept și că descinderea făcută de inspectorii a avut loc în lipsa sa și fără să el își fi dat acordul în acest sens, astfel încât prevederile articolului 76 din Codul de procedură penală francez care reglementează necesitatea obținerii consimțământului persoanei în al cărei domiciliu are loc percheziția în cazul unei cercetări preliminare și ale articolului 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului au fost încălcate.

Chiar dacă Curtea de Apel a redus cuantumul amenzii aplicate de către prima instanță, a înlăturat susținerile reclamantului, păstrând hotărârea atacată.

Astfel, referitor la susținerile reclamantului privind nulitatea procedurilor legale derulate împotriva sa și încălcarea articolului 8 din Convenție, Curtea de Apel din Versailles a decis faptul că procesele verbale întocmite de inspectorii veterinari în timpul descinderilor efectuate la stabilimentele clasificate în conformitate cu dispozițiile articolului 13 din legea 76-663 reprezintă măsuri administrative, prevederile articolului 76 din Codul de procedură penală nefiind aplicabile în aceste cazuri; de asemenea, a mai arătat instanța faptul că în niciun caz o clădire care adăpostea exclusiv o crescătorie de porci nu poate fi considerată domiciliu profesional, pentru că noțiunea de “domiciliu” vizează sfera personală, privată a unei persoane, chiar dacă uneori poate îngloba activități profesionale sau comerciale¹⁰. De asemenea, printr-o decizie pronunțată de instanța supremă din Franța, Curtea de Casație, aceasta a respins recursul declarat de reclamant, arătând că decizia pronunțată de Curtea de Apel a fost temeinică și legală.

Cel de al doilea reclamant, Jean-Francois Fillon, deținea de asemenea o fermă agricolă specializată în creșterea porcilor pentru producția de carne. În incinta acesteia, se aflau mai multe clădiri și dependințe aparținând efectiv de fermă, dar și o clădire separată de locațiile în care erau adăpostite animalele, clădire în care se află locuința reclamantului.

În data de 6 februarie 1997, în prezența reclamantului, autoritățile veterinare au efectuat o inspecție la fermă, în urma căreia au stabilit, printr-un raport, faptul că reclamantul nu obținuse, anterior, așa cum prevedea legea, autorizația din partea Prefectului, raportat la faptul că ferma exploatată de domnul Fillon adăpostea în jur de 700 de animale, deci peste pragul instituit de 450 de porci, căzând astfel sub prevederile legii referitoare la stabilimentele clasificate pentru protecția mediului înconjurător și a paragrafului 2102 din

⁹ Nomenclatorul privind stabilimentele clasificate pentru protecția mediului disponibil pe: www.enviroveille.com/public/documents/nomenclatureICPE.pdf

¹⁰ Curtea de Apel Versailles, decizia din 20 noiembrie 1998, disponibilă pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72572>).

Nomenclatorul instalațiilor clasificate pentru protecția mediului. Urmare a raportului întocmit, procedurile legale aferente au fost declanșate împotriva reclamantului.

Inițial, tribunalul de mare instanță din Chartres, secția penală, a decis în favoarea reclamantului, care a susținut faptul că dreptul la respectarea domiciliului său, în conformitate cu articolul 8 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, vizează și localurile profesionale ale acestuia.

Instanța a stabilit, printre altele, faptul că, deși inspectorii veterinari aveau dreptul, conform articolului 13 al legii din 19 iulie 1976, să efectueze descinderi și controale în stabilimentele clasificate oricând, putând deroga astfel de la orele permise pentru efectuarea perchezițiilor domiciliare, potrivit articolului 59 din Codul de procedură penală francez, totuși, acest fapt nu îi exonera de obținerea, anterior efectuării descinderii, a consimțământului expres al persoanei interesate, potrivit articolului 76 din același cod, având în vedere că în speță fusese vorba de o cercetare preliminară, ferma domnului Fillon fiind inspectată pentru a se verifica dacă se obținuse autorizația necesară funcționării. De asemenea, în contextul dat, instanța a decis că o fermă poate constitui „domiciliu”. Ca atare, instanța a considerat că atât raportul întocmit de autoritățile competente cât și procedurile derulate ulterior pe baza acestuia sunt nule.¹¹

Reprezentantul Ministerului Public francez a atacat hotărârea pronunțată; atât Curtea de Apel, cât mai apoi și Curtea de Casație, la data de 26 aprilie 2000, au pronunțat o hotărâre împotriva reclamantului, motivând că acesta nu obținuse autorizarea necesară din partea prefectului, așa cum ar fi trebuit, obligându-l la plata unei amenzi penale în cuantum de 3.000 FR, echivalentul a 457 euro. Totodată, cele două instanțe au decis că inspecția efectuată a vizat doar spațiile care adăpostau porcii, în scopul numărării acestora, și nicidecum locuința reclamantului sau clădirile administrative, astfel încât susținerile acestuia referitoare la încălcarea dreptului său la domiciliu și la nerespectarea prevederilor articolului 76 din Codul de procedură penală francez au fost respinse.¹²

Nemulțumiți de deciziile pronunțate împotriva lor, cei doi reclamanți au acționat în judecată statul francez în fața Curții Europene a Drepturilor Omului.

Guvernul francez pârât și-a întemeiat susținerile în fața Curții în principal pe următoarele argumente: În primul rând, clădirile în care reclamanții adăposteau porcii și în care au descins inspectorii veterinari nu pot fi, sub nicio formă, considerate ca și „domicilii”, în sensul articolului 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Este real faptul că în jurisprudența în materie a Curții s-a considerat uneori că noțiunea de „domiciliu” poate acoperi, în anumite situații, și localurile profesionale ale unei persoane juridice, așa cum a statuat instanța europeană în speța *Société Colas Est and Others v. France*¹³ sau birourile unor persoane liber profesionale, în cauza *Niemitz v. Germany*, la care am făcut referire anterior.

Însă, în cazul dedus judecății, a argumentat Guvernul francez, noțiunea de „home” nu poate acoperi o fermă, deoarece, în primul rând, cei doi reclamanți nu au formulat cererile către Curtea Europeană ca și reprezentanți legali ai fermelor deținute, persoane juridice, ci în nume propriu, ca și persoane fizice. Mai mult decât atât, locuința primului reclamant, Mr. Leveau, se află într-o altă zonă decât ferma sa specializată în creșterea porcilor, folosită exclusiv pentru scopuri agricole, respectiv creșterea porcinelor. Ferma celui de al doilea reclamant, Mr. Fillon, se afla, într-adevăr, în apropierea locuinței sale, însă nu există nicio dovadă cum că inspecția derulată ar fi vizat și alte spații decât clădirea destinată adăpostirii porcinelor, pentru ca inspectorii veterinari să poată să decidă care reguli sunt aplicabile respectivei ferme (autorizare sau informare prealabilă).

¹¹ Tribunalul de mare instanță Chartres, decizia din 30 iunie 1998, disponibilă pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72572>.

¹² Curtea de Apel Versailles, decizia din 17 decembrie 1998, Curtea de Casație, decizia din 26 aprilie 2000, disponibile pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72572>.

¹³ CEDO, decizia din data de 16 aprilie 2002, disponibilă pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60431>. În cauza *Société Colas Est and Others v. France*, trei societăți comerciale, Colas Est, Colas Ouest și Sacer, persoane juridice de naționalitate franceză, prevalându-se de prevederile articolului 8 al Convenției Europene care protejează dreptul persoanei la respectarea vieții sale private, a domiciliului și corespondenței sale, au invocat în fața Curții Europene a Drepturilor Omului faptul că perchezițiile efectuate în sediile acestora, fără mandat, în cadrul unei anchete cu caracter administrativ care a vizat și alte 56 de companii, de către ofițerii investigatori din cadrul Directoratului General pentru Concurență, Consumatori și de Combatere a Fraudelor, echivalează cu violarea domiciliilor acestora. Curtea Europeană a decis că, în anumite situații, drepturile garantate de articolul 8 pot fi interpretate ca incluzând și dreptul la respectarea localurilor profesionale ale unei persoane juridice, astfel că perchezițiile efectuate reprezintă o încălcare la dreptului la domiciliu al aplicanților, persoane juridice.

În al doilea rând, referindu-se la procesele verbale întocmite cu ocazia inspecțiilor, reprezentantul Guvernului a arătat faptul că ambii reclamanți au fost în fapt prezenți la acestea, susținerile lor cum că nu și-ar fi dat consimțământul inspectorilor veterinari nesubzistând. Ca atare, în concluzie, Guvernul francez a solicitat Curții să respingă plângerea reclamanților, ca fiind incompatibilă *ratione materiae* cu prevederile Convenției¹⁴.

Reclamanții s-au prevalat, în susținerea plângerilor formulate, de faptul că articolul 13 al legii din 19 iulie 1976 nu este compatibil cu garanțiile oferite de articolul 8 al Convenției Europene și că autoritățile veterinare au efectuat inspecțiile în domiciliile lor, respectiv în cazul primul reclamant Leveau, în sensul de local profesional al său, iar în cazul celui de al doilea reclamant, domnul Fillon, atât în spațiile profesionale cât și în cele cu destinație privată, fără să se fi obținut acordul în acest sens al persoanelor vizate, adică al reclamanților, fapt care reprezintă o violare a articolului 8 al Convenției. Mr. Fillon a arătat de asemenea faptul că ferma sa este compusă din mai multe clădiri care au destinații variate, întrucât clădirile administrative, birourile și dispensarul sunt situate între două camere folosite în scopuri private, respectiv bucătăria și sala de luat masa. Totodată, clădirea în care erau adăpostiți porcii este atașată fermei, astfel încât spațiile profesionale și cele cu destinație privată alcătuiesc un tot unitar, inseparabil.

Judecând această speță, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut următoarele aspecte importante, referindu-se atât la jurisprudența sa anterioară, cât și hotărârile pronunțate de instanțele franceze.

Astfel, referitor la practica sa judiciară, Curtea a admis că, într-adevăr, noțiunea de “domiciliu” are un înțeles mult mai larg decât cea de „locuință”, așa cum rezultă din deciziile pronunțate în spețele Niemitz v. Germany sau Chappell v. The United Kingdom. În speța Niemitz v. Germany, la care am făcut referire anterior, instanța europeană a conchis faptul că noțiunea de „domiciliu”, în lumina și spiritul Convenției Europene, se referă și la sediul profesional în care își desfășoară activitatea un liber profesionist. Într-un alt context, Curtea Europeană a hotărât că o perchezitiă domiciliară în locuința unei persoane fizice, locuință care este simultan și sediul unei societăți comerciale pe care aceasta o controlează prin participarea la capitalul social al societății reprezintă o ingerință în exercițiul dreptului la domiciliu¹⁵. De asemenea, într-o altă speță judecată, aceeași instanță europeană, a decis că, în anumite situații, prevederile articolului 8 acoperă și sediile și alte localuri profesionale ale unei persoane juridice.¹⁶

Cu toate acestea, în speța Leveau și Fillon v. Franța, Curtea a precizat că este important totuși ca, în ciuda caracterului dinamic și extensiv pe care l-a primit noțiunea de “domiciliu” în jurisprudența proprie, să fie trasate totuși niște limite în această interpretare, deoarece în caz contrar, s-ar submina în mod vădit intențiile care au animat pe autorii Convenției Europene în conceperea acesteia și s-ar sfida, astfel, și bunul simț.

Ca atare, în această speță, Curtea Europeană a statuat, așa cum de altfel au reținut și instanțele franceze interne sesizate inițial cu plângerile reclamanților, că inspectorii veterinari au efectuat controalele doar în scopul realizării recensământului animalelor deținute de reclamanți, numai în clădirile destinate să adăpostească porcii, astfel încât susținerile domnului Fillon cum că inspectorii ar fi intrat și în spațiile cu destinație administrativă nu subzistă.

De asemenea, Curtea a constatat faptul că în ambele situații, clădirile inspectate erau separate de locuințele reclamanților, așa cum a arătat de altfel și reprezentantul Guvernului francez.

Mai remarcă Curtea, că așa cum au decis și instanțele interne franceze, vizitele inopinate efectuate de inspectorii veterinari nu au reprezentat perchezitiă domiciliară în sensul articolelor 59 și 76 din Codul de procedură penală francez, astfel încât nici aceste susțineri ale reclamanților nu sunt fondate.

În consecință, Curtea a arătat faptul că fermele reclamanților, specializate în creșterea porcilor și care găzduiau câteva sute de exemplare, nu pot fi considerate “domicilii”, nici măcar localuri profesionale, cu atât mai mult cu cât compania (ferma) deținută de reclamantul Fillon nu a figurat ca și reclamantă în niciunul din litigiile formulate, în calitate de persoană juridică avându-l ca reprezentant legal pe reclamant, domnul Fillon acționând în nume propriu, în calitate de persoană fizică.¹⁷

Pentru aceste considerente, în speța Leveau și Fillon împotriva Franței, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că susținerile reclamanților privind faptul că fermele lor de porcine ar trebui privite ca și “domicilii”, sau “localuri profesionale”, în sensul prevederilor Convenției Europene, nu au nicio

¹⁴ <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72572>

¹⁵ Speța Chappel contra Anglia, citată de Bîrsan C., *op.cit.*, p. 51

¹⁶ Ne referim la speta Societe Colas Est and Others v. France, menționată deja în cuprinsul acestui articol.

¹⁷ <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72572>.

acoperire; ca atare, Curtea constată că plângerile formulate de aceștia contra Franței sunt incompatibile *ratione materiae* cu prevederile Convenției Europene, trebuind ca atare respinse.

Pentru a decide în acest sens, Curtea a analizat, așa cum am arătat și anterior, susținerile reclamantilor și ale reprezentantului Guvernului francez, situația de fapt, reținută de altfel și de instanțele franceze care au judecat pe plan intern cererile celor doi reclamanti, cu referiri la legislația franceză relevantă în materie – legea 76-663 din data de 19 iulie 1976- aplicată și interpretată corect de instanțele franceze, și la propria sa practică judiciară dezvoltată în timp, având ca obiectul articolul 8 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, mai exact dreptul la respectarea domiciliului.

3. CONCLUZII

La finalul acestui demers, putem concluziona faptul că decizia pronunțată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului este în concordanță atât cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului, cât și cu jurisprudența proprie în domeniu.

Astfel, este real faptul că, potrivit jurisprudenței instanței europene, în anumite situații concrete, la care am făcut referire în cuprinsul acestui articol, dreptul la respectarea domiciliului a fost recunoscut și în privința sediilor în care își desfășurau activitatea profesională persoane liber profesioniste, cât și în privința unor persoane juridice, în ceea ce privește sediile și localurile profesionale ale acestora.

Însă, în cele două spețe analizate, Leveau și Fillon împotriva Franței, susținerile reclamantilor sunt incompatibile *ratione materiae* cu prevederile Convenției, deoarece, în primul rând, controalele efectuate de către inspectorii veterinari au vizat exclusiv clădirile în care erau adăpostiți porcii, clădiri care erau clar separate atât de locuințele reclamantilor, cât și de spațiile cu destinație administrativă, în cazul reclamantului Fillon, iar în al doilea rând, acesta a formulat plângerea în calitate de persoană fizică, nu ca și reprezentant legal al unei persoane juridice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bîrsan, C. (2003); *Protecția dreptului la viață privată și familială, la corespondență și la domiciliu în Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Suplimentul revistei *Pandectele Române*, nr.1, Ed. Rosetti. pp.11-72.
2. Bîrsan, C. (2005); *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Ed. All Beck, București.
3. Chiriță, R. (2007); *Convenția Europeană a Drepturilor omului. Comentarii și explicații*. vol.II, Ed. C.H. Beck, București.
4. Legea 76-663 din 19 iulie 1976, disponibilă pe : www.legifrance.gouv.fr/afficheTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000684771&dateTexte=19770101 accesat în 2013. Aug.1
5. Codul francez al mediului, disponibil pe : www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074220&dateTexte=20130903, accesat în 2013. Aug.3
6. Nomenclatorul privind stabilimentele clasificate pentru protecția mediului, disponibil pe: www.enviroveille.com/public/documents/nomenclatureICPE.pdf, accesat în 2013. Aug.3
7. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72572>, accesat în 2013. Aug.2
8. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60431>, accesat în 2013. Aug.2
9. www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf, accesat în 2013. Aug.1

INCRIMINAREA ORI NEINCRIMINAREA INCESTULUI

MARIANA-NARCISA RADU

UNIVERSITATEA BOGDAN VODA, FACULTATEA DE DREPT, CLUJ-NAPOCA, ROMANIA

Cuvinte cheie: incest, raport sexual, rude, familie.

ABSTRACT: *Given its social and moral implications, incest remained in the attention of the specialists from several domains. The moral and religious perceptions consider that mixing blood is a sin, the main cause of the interdiction of sexual relations between close relatives being the conviction that these kind of relations affect the conception product, the resulted children risking to suffer from grave deficiencies.*

The new penal code includes incest in the group of crimes against family, being obvious that it does not breach the person's sexual liberty but the values specific to family life. In the category of crimes against sexual liberty and integrity only the aggressive incest remained, provisioned as an aggravated form of certain crimes and the consented ones was regulated in the category of crimes against family.

INTRODUCERE

Noul Cod penal român include infracțiunea de incest în Cap. II, Infracțiuni contra familiei, din Titlul VIII- Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială, Cap. II. Infracțiuni contra familiei, ea nemai făcând parte din categoria infracțiunilor contra vieții sexuale.

Potrivit art. 377 din noul cod „raportul sexual consimțit, săvârșit între rude în linie directă sau între frați și surori, se pedepsește cu închisoarea de la un an la 5 ani”.

Incluzând incestul în grupul infracțiunilor contra familiei devine evident faptul că el nu aduce atingere libertății sexuale a persoanei ci valorilor specifice vieții de familie (vizând moralitatea raporturilor sexuale). Se dă curs astfel propunerii *de lege ferenda* făcută în urmă cu câțiva ani, ca această infracțiune să fie „consacrată în cadrul infracțiunilor contra moralei, după modelul Codului penal anterior și al soluțiilor din dreptul penal comparat”¹.

INCRIMINAREA SAU NEINCRIMINAREA INCESTULUI

Inițial, infracțiunea de incest nu mai apărea reglementată în cuprinsul proiectului de nou Cod penal, fiind introdusă ulterior, ca urmare a presiunii exercitate de către opinia publică și mass-media².

Astfel, în cadrul comisiei pentru elaborarea Codului penal s-a apreciat ca nu sancțiunile de natură penală constituie cea mai adecvată metodă de combaterea a fenomenului, ci mai degrabă un sistem de măsuri de natură medicală și socială, incestul având la baza mai ales factori de ordin patologic³.

În susținerea dezincriminării incestului neagresiv, profesorul V. Cioclei arăta: „având originile în zone întunecoase ale universului psihic, și hrănite din conjuncturi micro-sociale caracterizate prin promiscuitate, mecanismele ce declanșează asemenea stranii pasiuni la unii dintre semenii noștri vor rămâne întotdeauna, în mare măsură, învăluite în mister. Există însă suficiente temeiuri să bănuim că, în majoritatea

¹ A se vedea Nițu D., *Perversiunea sexuală, corupția sexuală și incestul. Infracțiuni contra persoanei sau contra moralei?*, în S.U.B.B. nr. 1-2/2004, p. 26. A se vedea și Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, *Observațiile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție cu privire la Proiectul Codului penal*, http://www.mpublic.ro/Cp/observatii_piccj_cp.pdf.

² Pentru detalii a se vedea Suian V., (2010), *Incriminarea incestului în noul Cod penal*, în vol. Calitate și performanță în serviciile educaționale, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, p. 405; Ioniță Gh.-I., *Infracțiunea de incest în lumina actualelor reglementări și a noului Cod penal*, Revista Dreptul nr. 2/2012, p. 198-199.

³ Răileanu R. P., *Considerații privind noile reglementări ale codului penal și codului de procedură penală*, www.grefieri.ro/%5CDocs%5C20100106Noile_reglementari_ale_Codul...

cazurilor, incestul fără victimă nu relevă doar o simplă opacitate morală a subiecților, ci este o manifestare de domeniul patologiei psihice”⁴.

Totodată, potrivit unei opinii exprimate în acest context, „lipsa sancțiunilor de natură penală nu înseamnă însă o lipsă de reacție a societății față de astfel de acte, acestea continuând a fi respinse de către societate atât din punct de vedere moral, cât și juridic”⁵.

Printre susținătorii incriminării incestului s-a numărat și Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție potrivit căruia, „nu există argumente pertinente pentru dezincriminarea acesteia. Libertatea sexuală trebuie să cunoască limitări dacă aceasta pune în pericol sănătatea speciei sau bazele morale ale familiei și societății, în general”⁶. În argumentarea opiniei s-a mai arătat că „pe de altă parte, jurisprudența dovedește comiterea unor asemenea fapte în mod frecvent iar consimțământul, fie între majori, fie între minori, nu este de natură să justifice comiterea faptei”.

Pe aceeași linie de gândire s-a arătat, de către un alt autor că, „incestul nepedepsit degenerază neamul, umilește demnitatea persoanei și a familiei”⁷.

În opinia altor autori „poate că ar trebui să așteptăm rezultatele dezincriminării care se vor manifesta în Franța, Spania și să învățăm din experiențele altora. Nu este cazul să ne „testăm” reacția la dezincriminarea unor fapte care mențin celula societății în stare de „funcțiune”, acum, după ce Biserica, în zilele noastre, nu mai are o influență atât de mare asupra vieții oamenilor, iar moralitatea își pierde din „vigoare” zi de zi”⁸.

Pentru menținerea incestului ca infracțiune distinctă s-a pronunțat și d-na Carmen Axenie, membru al Parlamentului, al Comisiei juridice din Camera Deputaților, care într-una din intervenții a arătat că „nu putem ocoli un adevăr istoric: din 1936, legea românească incriminează explicit incestul și iată că acum, de dragul unor înnoiri, unele de necesitate internă, altele venite din unele țări europene, suntem în fața unui limbaj juridic echivoc și a unor probleme de morală”⁹.

Dezincriminarea incestului a fost dezaprobată și de către Patriarhia română, într-un comunicat de presă arătându-se că „incestul reprezintă o degradare a instituției familiei, având drept consecințe grave tulburări genetice și psihice, precum și dificultăți în relațiile sociale și în recuperarea ca persoană umană cu demnitate”¹⁰. În concepția reprezentanților Patriarhiei propunerile de dezincriminare a incestului „sunt totalmente contrare vieții și demnității poporului român”.

Incriminarea sau neincriminarea incestului este una dintre dilemele cu care se confruntă cel mai probabil și alte state nu numai legiuitorul român¹¹. Acestea se regăsesc, în parte, în reglementarea pe care au dat-o faptei. Unele state au ales să incrimineze incestul ca infracțiune distinctă, autonomă, cum sunt: Codul penal german, cel italian, Codul penal din Republica Moldova, Codul penal austriac, etc. Specific acestor coduri este că relația de rudenie nu este prevăzută ca formă agravată a violului sau a celorlalte infracțiuni sexuale incriminate¹².

⁴ Cioclei V., *Incestul fără victimă: Crimă sau Pedepsă?*, disponibil la: <http://www.juridice.ro/39465/incestul-fara-victima-crima-sau-pedeapsa.html>.

⁵ Ministerul Justiției și Libertăților cetățenești, *Proiectul noului cod penal. Precizări privind textele care au suscitât dezbateri publice, accesibil la: <http://www.just.ro/Portals/0/Coduri/dezbateri/cuprins%20si%20partea%20de%20penal.doc>, p. 15; R. P. Răileanu, *Considerații privind noile reglementări ale codului penal și codului de procedură penală*, www.grefieri.ro/%5CDocs%5C20100106Noile_reglementari_ale_Codul...*

⁶ Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, *Observațiile Parchetului de pe lângă Însalta Curte de Casație și Justiție cu privire la Proiectul Codului penal*, http://www.mpublic.ro/Cp/observatii_piccj_cp.pdf.

⁷ A se vedea Albuțiu E., *Tragedia dezincriminării incestului*, disponibil la: <http://elenaalbutiu.blogspot.ro/2012/04/tragedia-dezincriminarii-incestului.html>.

⁸ Burdușel R., Hurmuz D.-R., *Necesitatea menținerii incriminării incestului*, disponibil la: <http://www.aafduim.ro/revista/anul-i/nr-1/necesitatea-men%C8%9Binerii-incriminarii-incestului/>.

⁹ Axenie C., Declarația politică „Despre acuratețea terminologică și morală a noului Cod penal”, din 17.03.2009, disponibilă la: <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6604&idm=1,19&idl=1>.

¹⁰ A se vedea Comunicatul de presă, *Dezincriminarea prostituției și a incestului degradează și umilește demnitatea persoanei și a familiei*, disponibil la: <http://theologia.wordpress.com/2009/03/12/dezincriminarea-prostitutiei-si-a-incestului-degradeaza-si-umileste-demnitatea-persoanei-si-a-familiei/>.

¹¹ A se vedea și dezbaterile doctrinare ce au avut loc în Franța legate de incriminarea sau neincriminarea incestului, în Germain D., *L'inceste en droit pénal: de l'ombre a la lumiere*, Revue de Science Criminelle et de Droit pénal comparé, nr. 3/2010, p. 599-604.

¹² Suian V., *Incriminarea incestului în noul cod penal român, op. cit.*, p. 403.

Alte state, ca Spania, Franța, așa cum am văzut, au ales varianta incriminării relațiilor incestuoase ca forme agravate ale infracțiunilor de viol, agresiune sexuală, abuz sexual. Aceste coduri nu incriminează însă, distinct o altă infracțiune denumită incest.

Cele mai multe dintre reglementările actuale pedepsesc incestul consensual între persoane majore¹³ (de ex., art. 173 alin. 3 Cod german - descendenții, frații și surorile nu vor răspunde pentru incest în cazul în care încă nu au vârsta de optsprezece ani la data actului). Codul penal italian pedepsește mai grav pe făptuitorul care este major dacă fapta este comisă cu un minor (art. 64 alin. 3)¹⁴. Codul penal maghiar prevede că fapta persoanei care are acte sexuale cu rudele în linie dreaptă nu se pedepsește dacă descendentul nu avea 18 ani împliniți în momentul comiterii faptei (art. 199 alin. 3 Cod penal maghiar).

Și în Anglia se pedepsește „activitatea sexuală cu membrii de familie copii” precum și incitarea copiilor membri de familie să se angajeze în activități sexuale¹⁵.

Cu privire la noua incriminare s-a arătat că ea nu are corespondent în alte coduri penale, noul cod stăruiind pe calea deschisă de Legea 197/2000, încercând să concilieze două concepții opuse de reglementare a incestului¹⁶. Se admite totuși că s-a realizat un progres atât în privința formulării agravantei de la art. 218-art. 221, cât și prin precizarea din art. 337 referitoare la caracterul consimțit al raportului sexual¹⁷. Într-o altă opinie se critică opțiunea legiuitorului față de precizarea „consimțit” arătându-se că nu era necesară, întrucât fapta se comite cu intenție de ambii parteneri¹⁸.

Dacă soluția aleasă de către legiuitorul român este bună sau nu se va deduce, cel mai bine, din practica instanțelor judecătorești.

În expunerea de motive privind adoptarea noului cod, se arată că s-a păstrat în categoria infracțiunilor împotriva libertății și integrității sexuale doar incestul agresiv, prevăzut ca formă agravată a unor infracțiuni, iar incestul consimțit a fost reglementat în categoria infracțiunilor contra familiei, dat fiind că el nu aduce atingere libertății sexuale ci relațiilor normale de familie¹⁹.

Cu toate acestea, în doctrina penală recentă s-a exprimat și opinia, cu care nu suntem de acord²⁰, potrivit căreia, în cazul infracțiunii de incest, în noua reglementare, obiectul juridic special îl formează relațiile sociale privitoare la viața sexuală care trebuie să se desfășoare în condiții care să nu afecteze calitățile biologice și morale ale speciei umane, încălcându-se totodată prin comiterea ei și relațiile de familie²¹.

În opinia noastră, incriminarea incestului în rândul infracțiunilor contra familiei urmează modelul altor legislații²², din care legiuitorul noului cod s-a și inspirat, fiind în concordanță și cu principiile de politică penală promovate de-a lungul timpului.

Reglementarea infracțiunii de incest în legislația statelor este lăsată, așa cum am văzut la aprecierea statelor, Curtea Europeană a Drepturilor Omului concluzionând că, instanțele naționale care l-au condamnat pe reclamant pentru infracțiunea de incest nu și-au depășit atribuțiile, și în consecință nu au încălcat dispozițiile art. 8 din Convenție. În cauză²³, reclamantul, cetățean german, a fost plasat la vârsta de 3 ani într-

¹³Urban I., *Incestul este pedepsit în peste 20 de țări europene; Argumentul „european” al Ministerului Justiției este fals*, disponibil la: <http://www.urbaniulian.ro/2009/03/17/incestul-este-pedepsit-in-pest-20-de-tari-europene-argumentul-european-al-ministerului-justitiei-este-fals/>.

¹⁴Delpino L., (2006), *Diritto penale. Parte speciale*, XV Edizione, Gruppo Editoriale Esselibri-Simone, p. 396.

¹⁵Spencer J. R., *The Sexual Offences Act 2003. Child and family offences*, Criminal Law Review, mai 2004, p. 356.

¹⁶Suian V., *Incrimnarea incestului în noul cod penal român, op. cit.*, p. 404.

¹⁷Suian V., *Incrimnarea incestului în noul cod penal român, op. cit.*, p. 405.

¹⁸Antoniou G., *Observații cu privire la anteproiectul unui al doilea nou Cod penal (II)*, în Revista de Drept Penal nr. 1/2008, p. 32.

¹⁹www.just.ro/.../Coduri/Expunere%20motive%20-%20proiect%20-%20C... A se vedea în acest sens și Neagu, N. *Incestul (Comentariu)*, în V. Dobrinioiu, I. Pascu, M. A. Hotca, I. Chiș, M. Gorunescu, C. Păun, M. Dobrinioiu, N. Neagu, M. C. Sinescu, (2012), *Noul Cod penal comentat. Partea specială, vol. II*, Ed. Universul Juridic, București, p. 959.

²⁰Radu M. N., *Obiectul infracțiunii de incest*, în Acta Universitatis Bogdan Vodă, Series Pro Jure nr. 3/2011, p. 45.

²¹Boroi Al., (2011), *Drept Penal. Partea specială*, Ed. C. H. Beck, București, p. 618.

²²Soluția este aceeași și în Codurile penale italian, german, moldovean. A se vedea Bogdan S., (2009), *Drept penal. Partea specială*, Ed. Universul Juridic, București, p. 194.

²³C.E.D.O., cauza Stubing c. Germaniei, hotărârea din 12 aprilie 2012, în Chiriță R., Seuche I., Gaje A., Farcău M., Pantea B., David R. M., Mariș R., Bordea O., (2013), *Dreptul la viață privată și de familie. Jurisprudență C.E.D.O.*, Ed. Hamangiu, București, p. 169.

un adăpost pentru copii, de unde a fost adoptat și nu a mai avut nicio legătură cu familia sa naturală. După decesul mamei biologice, reclamantul a restabilit legăturile cu familia sa naturală și a început să întrețină relații sexuale cu sora sa biologică, în vârstă de 16 ani la acea dată. Au locuit împreună și au avut 4 copii. A fost condamnat în repetate rânduri pentru infracțiunea de incest. Curtea Constituțională Germană a respins plângerea reclamantului, afirmând că relațiile între rude pot afecta grav structura familiei și a societății și că pot avea consecințe grave pentru copiii rezultați din aceste legături.

La rândul ei, Curtea Europeană a considerat că răspunderea penală pentru aceste fapte este justificată de protecția familiei și sănătatea publică²⁴.

În conformitate cu dispozițiile din noul Cod de procedură penală, activitatea de urmărire penală în cazul infracțiunii de incest se efectuează de către de organele de cercetare penală (art. 55, art. 57 noul Cod procedură penală).

Infracțiunea de incest se soluționează în primă instanță de către judecătoria în conformitate cu dispozițiile art. 35 alin. 1 din noul Cod de procedură penală.

CONCLUZII

Așa cum am arătat, incestul reprezintă una dintre problemele care se află în atenția unui număr mare de specialiști, din diverse domenii ale științelor umaniste.

Datorită faptului că presupune un raport sexual între rude în linie directă sau între frați și surori, incestul reprezintă o infracțiune a cărei frecvență este dificil de stabilit deoarece se realizează într-un mediu în care secretul, liniștea și negarea sunt întotdeauna suverane.

Referiri cu privire la incest găsim din vremuri îndepărtate, de-a lungul timpului fiind interzise „coabitarea între rude ascendente și descendente” precum și, în anumite perioade, „acte impudice”, de „inversiune sexuală”, dintre acestea.

Deși atât doctrina cât și practica au identificat și evidențiat aspectele controversate privitoare la infracțiunea de incest, nici dispozițiile noului Cod penal nu le lămurește pe toate, ci adâncește aceste contradicții.

BIBLIOGRAFIE:

1. Albuțiu E., *Tragedia dezincriminării incestului*, disponibil la: <http://elenaalbutiu.blogspot.ro/2012/04/tragedia-dezincriminarii-incestului.html>, accesat la 09.09.2013;
2. Antoniu G., *Observații cu privire la anteproiectul unui al doilea nou Cod penal (II)*, în *Revista de Drept Penal* nr. 1/2008;
3. Axenie C., *Declarația politică "Despre acuratețea terminologică și morală a noului Cod penal"*, din 17.03.2009, disponibilă la: <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6604&idm=1,19&idl=1>, accesat la 27.08.2013;
4. Bogdan S., *Drept penal. Partea specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2009;
5. Boroi Al., *Drept Penal. Partea specială*, Ed. C. H. Beck, București, 2011;
6. Burdușel R., D.-R. Hurmuz, *Necesitatea menținerii incriminării incestului*, disponibil la: <http://www.aafduim.ro/revista/anul-i/nr-1/necesitatea-men%C8%9Binerii-incriminarii-incestului/>, accesat la 08.09.2013;
7. Chiriță R., Seuche I., Gaje A., Farcău M., Pantea B., David R. M., Mariș R., Bordea O., *Dreptul la viață privată și de familie. Jurisprudență C.E.D.O.*, Ed. Hamangiu, București, 2013;
8. Cioclei V., *Incestul fără victimă: Crimă sau Pedepsă?*, disponibil la: <http://www.juridice.ro/39465/incestul-fara-victima-crima-sau-pedeapsa.html>, accesat la 09.09.2013;
9. Comunicatul de presă, *Dezincriminarea prostituției și a incestului degradează și umilește demnitatea persoanei și a familiei*, disponibil la: <http://theologia.wordpress.com/2009/03/12/dezincriminarea-prostituției-si-a-incestului-degradeaza-si-umileste-demnitatea-persoanei-si-a-familiei/>, accesat la 09.09.2013;
10. Delpino L., *Diritto penale. Parte speciale*, XV Edizione, Gruppo Editoriale Esselibri-Simone, 2006;

²⁴Chiriță R. și colectiv, *op. cit.*, p. 169.

11. V. Dobrinoiu, I. Pascu, M. A. Hotca, I. Chiș, M. Gorunescu, C. Păun, M. Dobrinoiu, N. Neagu, M. C. Sinescu, *Noul Cod penal comentat. Partea specială, vol. II*, Ed. Universul Juridic, București, 2012 ;
12. Germain D., *L'inceste en droit pénal: de l'ombre a la lumiere*, Revue de Science Criminelle et de Droit pénal comparé, nr. 3/2010;
13. Ioniță Gh.-I., *Infrațiunea de incest în lumina actualelor reglementări și a noului Cod penal*, Revista Dreptul nr. 2/2012;
14. Ministerul Justiției și Libertăților cetățenești, *Proiectul noului cod penal. Precizări privind textele care au suscitât dezbateri publice*, accesibil la: <http://www.just.ro/Portals/0/Coduri/dezbateri/cuprins%20si%20partea%20de%20penal.doc>, accesat la 09.09.2013;
15. Nițu D., *Perversiunea sexuală, corupția sexuală și incestul. Infrațiuni contra persoanei sau contra moralei?*, în S.U.B.B. nr. 1-2/2004;
16. Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, *Observațiile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție cu privire la Proiectul Codului penal*, http://www.mpublic.ro/Cp/observatii_piccj_cp.pdf, accesat la 09.09.2013;
17. Radu M. N., *Obiectul infracțiunii de incest*, în Acta Universitatis Bogdan Vodă, Series Pro Jure nr. 3/2011;
18. Răileanu R. P., *Considerații privind noile reglementări ale codului penal și codului de procedură penală*, www.grefieri.ro/%5CDocs%5C20100106Noile_reglementari_ale_Codul.., accesat la 08.09.2013;
19. Spencer J. R., *The Sexual Offences Act 2003. Child and family offences*, Criminal Law Review, mai 2004;
20. Suian V., *Incriminarea incestului în noul Cod penal*, în vol. Calitate și performanță în serviciile educaționale, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2010;
21. Urban I., *Incestul este pedepsit în peste 20 de țări europene; Argumentul „european” al Ministerului Justiției este fals*, disponibil la: <http://www.urbanianulian.ro/2009/03/17/incestul-este-pedepsit-in-pest-20-de-tari-europene-argumentul-european-al-ministerului-justitiei-este-fals/>, accesat la 09.09.2013;